

การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

THE STUDY OF PROPAGATION OF THE BUDDHADHAMMA BY
PHRATHEPWONGSAJARN (KUN KHANTIKO)

พระมหาบุญไทย ยโสธโร (ภูมะลา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก)

พระมหาบุญไทย ยโสธโร (ภูมะลา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE STUDY OF PROPAGATION OF THE BUDDHADHAMMA BY
PHRATHEPWONGSAJARN (KOON KHANTIKO)**

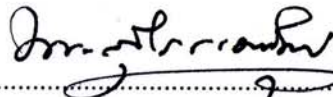
Phramaha Bunthai Yasotharo (Pomala)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

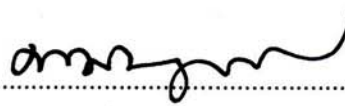
(พระมหาสมบุญ วัฑฒิกโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี)

กรรมการ

(รศ.บำรุง สุขพรรณ)

กรรมการ

(ดร.นันทพล ไรจนโกศล)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.,

พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี

รศ.บำรุง สุขพรรณ

ประธานกรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์
(คุณ ขนติโก)
- ผู้วิจัย : พระมหาบุญไทย ยโสธโร (ภูมะลา)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร. ป.ธ.๓, พธ.บ., พธ.ม.(ปรัชญา),
Ph.D. (Phil)
 - : พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี ป.ธ.๘, พธ.บ., พธ.ม. (ธรรมนิเทศ)
 - : รศ.บำรุง สุขพรรณ ว.บ. (วารสารศาสตร์),
สส.ม. (สังคมสงเคราะห์),
- วันสำเร็จการศึกษา : ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (๒) เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารแบบคุณภาพ (Qualitative Research) โดยลงภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อต้องการทราบรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ และหาความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มีความสอดคล้องกับการเผยแผ่พุทธธรรมในปัจจุบันนี้ คือ ท่านเป็นสื่อบุคคลที่มีความชำนาญในการเผยแผ่พุทธธรรม ได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจยากและไม่เป็นที่สนใจทำให้มีเนื้อหาสาระที่เข้าใจง่าย และเป็นที่น่าสนใจ ท่านเป็นพระนักเทศน์แนวประยุกต์ผสมผสานหลักธรรมที่มุ่งเหตุการณ์ปัจจุบันทันสมัย ทันโลก ลีลาการเทศน์แพรวพราว สามารถสะกดใจผู้ฟังด้วยน้ำเสียงนุ่มลึก ไพเราะเกาะกินใจ นอกจากนี้ ยังมีความโดดเด่นในการเทศน์มหาชาติ เพราะท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และเทศน์จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ ทั่วประเทศ และต่างประเทศ ท่านจึงเป็นที่รู้จักมักคุ้นของบุคคลทั่วไปในนามว่า เป็นพระเทศน์ดี เทศน์ได้ เทศน์เป็น เป็นต้น

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องกับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะท่านมีวิธีการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ และบุคคลที่จะสั่งสอน การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง เพื่อดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ วิธีการสอนของท่านดังต่อไปนี้ คือ การยกอุทาหรณ์ ตัวอย่างเช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเป็นต้น การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา เช่นครั้งพระพุทธเจ้าตรัสสอนเมณฑกเศรษฐีว่า โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยากเป็นต้น และการใช้อุปกรณ์การสอน ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าได้หยิบใบประดู่ลายมาเล็กน้อยแล้วถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ป่ากับพระหัตถ์ของพระองค์ที่ไหนมากกว่ากันเป็นต้น

สำหรับการสื่อสารทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านผู้ส่งสาร (Source) ท่านสามารถเป็นสื่อบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ในการบริหารการจัดการวัด (๒) ด้านสาร (Message) ของท่าน ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนามีเนื้อหาส่งเสริมให้กำลังใจแก่พุทธบริษัท เช่น พระภิกษุสามเณร เป็นต้น สามารถประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรม ทั้งมีข้อมูลความรู้ทางโลกและทางธรรม (๓) ด้านสื่อ (Channel) ซึ่งเป็นช่องทางที่ท่านใช้สื่อหลักธรรมด้านต่างๆ สามารถสร้างความศรัทธาหรือความน่าเชื่อถือ รวดเร็ว ง่าย เหมาะกับสถานการณ์ ณ ขณะนั้น และ (๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver) บุคคลหรือคณะบุคคลที่รับสารหรือเนื้อหาธรรมจากท่านสามารถเข้าถึงเนื้อหาของสารหรือธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

- Thesis Title** : The Study of propagation of the Buddhadhamma By
Phrathepwongsajarn (Koon Khantiko)
- Researcher** : Phramaha Bunthai Yasotharō (Pomala)
- Degree** : Master of Arts (Dhamma Communication)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Assist.Prof. Dr.Phramahā Grissana Taruno
Pali III, B.A., MA., Ph.D.,
 - : Phramahā Boonlert Dhammadassi
Pali VIII, B.A. (Teaching of Social Studies),
M.A. (Dhamma Communication),
 - : Assoc. Bamroong Sukkhaparn, B.A. (Jour.), M.S.W.
(Social Work) T.U.
- Date of Graduation** : February 18, 2012

ABSTRACT

The Study is of three main objectives namely:

1. To study the concept the Communication theory research work Related
2. To study the pattern and the method of propagation of the Buddhadhamma by Phrathepwongsajarn (Koon Khantiko)
3. To analyze the consistency of the model and the method of propagation of the Buddhadhamma by Phrathepwongsajarn (Koon Khantiko)

This thesis is a qualitative study of research papers (Qualitative Research) by the field studies, an the interviews with the experts to find out the format and the method of the propagation of Buddhism Given by Phrathepwongsajarn (Koon Khantiko) and to infertility the concept communicational theory the results of this study were concluded as follows:

The pattern of the propagation of the Buddhadhamma given by Phrathepwongsajarn (Koon Khantiko) is in conformity with the propagation of the Buddhadhamma at the present time, that is to say he applies the difficult and uninteresting with is hard to understand to the state of easily understanding and interesting. The preachers with the knowledge of apply the Doctrinal principles to the

present world, and with the ability to interest the listens to deeply listen to the Dhamma with his sweet sound. In addition to thing he is prominent in preaching Mahajali-Jakata, Dhamma Jalk, Dhamma explanation. He was inviter to preach the Dhamma with in Thailand and in foreign countries. Beside, he was also inventive to preach the Dhammas through televisions and radios.

The methods of propagation of the Buddhadhamma used by Phrathepwongsajarn (Koon Khantiko) are in conformity with the methods of spreading Buddhism, because he has methods differed and many principles of practice according to the time and the place including the persons whom he world teach. His teaching of every matter is just to interest the learners.

His methods of teaching are as follows:

Syringe the examples such as the teaching about the deterioration arising from the lack of harmony. He quitter as examples of the monks in Komambi City etc. He compared the matters with exemplary groups. For example, the Buddha taught mendaka millionaire ad the other people's disaderantages and easily found, but one's person one's are difficult to be found etc. He used the good teaching instruments as die by the Buddha who look up fear leaves of phra din Lon and asked the monks as "There are the leases in the forest and the leaves in my hand, which ones are more" etc.

Regarding the fours ways of communications:

1. The sending of the massage, he is able to be the person, who can reflect the viewpoint in the administration and the management of the temples.

2. His massage which consists of the Buddhist Doctrinal principles with the good essence in girding the mental strength to the Buddhists the monks, the novices etc. who can behave themselves in the Doctrinal principles with both worldly and one doctrinal knowledge.

3. His channel which is the way he used to communicate the Doctrines on various side which can cams the faith as the belief to arise quickly, easily and properly for the situations at that time.

4. The receivers of his massage, the persons on the groups of the Doctrinal essence from him can efficiently reach the essence of the massage on the Dhamma from him

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของ คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อันประกอบด้วย (๑) พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร., (๒) พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี (๓) รศ.บำรุง สุขพรรณ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขงานด้วยดีตลอดมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย (๑) พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, ดร., ประธานกรรมการ (๒) พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร., กรรมการ (๓) พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี กรรมการ (๔) รศ.บำรุง สุขพรรณ กรรมการ (๕) ดร.นันทพล โรจนโกศล กรรมการ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดหนองแวง ที่ได้อนุญาตให้ศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของท่าน และขอขอบคุณพระสงฆ์และคฤหัสถ์ทุกรูป/คน ที่กรุณาให้ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกมาประกอบการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนสหธรรมิก พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศทุกรูป ที่ให้ความช่วยเหลือและข้อเสนอแนะ และขอขอบคุณอาจารย์คณะพุทธศาสตร์ทุกท่าน ตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกฝ่าย ที่ได้ให้ความรู้ ประสิทธิ์ประสาทวิทยากร เพิ่มทักษะและประสบการณ์ รวมถึงให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาตลอด บุญกุศลและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้แก่มารดาบิดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้เป็นแรงบันดาลใจ รวมทั้งผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ จึงทำให้งานวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์

พระมหาบุญไทย ยโสธโร

...../...../.....

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภาพ	(๙)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๐)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓	ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕	นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖	วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่	๘
๑.๘	ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๐

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่

๒.๑	แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พุทธธรรม	๑๑
๒.๒	ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่	๓๘
๒.๓	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔๘

บทที่ ๓ รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

๓.๑	รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรม	๕๑
๓.๑.๑	รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรม	๕๑
๓.๑.๒	วัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พุทธธรรม	๗๑
๓.๑.๓	บทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรม	๗๑

๓.๒	สรุปรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรม	๗๗
๓.๒.๑	รูปแบบ	๗๘
๓.๒.๒	วิธีการ	๗๙
๓.๒.๓	ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการ	๗๙
บทที่ ๔ วิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรม		
 ของพระเทพวงศาจารย์		
๔.๑	ความสอดคล้องของแนวคิดการเผยแพร่และทฤษฎีการสื่อสารของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก)	๘๒
๔.๒	ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก)	๑๐๐
๔.๓	ความสอดคล้องของแนวคิดการเผยแพร่และทฤษฎีการสื่อสารกับรูปแบบและวิธีการของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก)	๑๑๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ		
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๓๒
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๓๕
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก		
	ภาคผนวก ก ประวัติผลงานของพระเทพวงศาจารย์	๑๔๑
	ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๔๗
	ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๕๓
	ภาคผนวก ง ประมวลรูปภาพบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์	๑๖๒
ประวัติผู้วิจัย		
		๑๗๑

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์	๕๒
๔.๑	สัมภาษณ์ประชากร	๘๔
๔.๒	ทฤษฎีการสื่อสารของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนุติโก)	๙๗
๔.๓	ความสอดคล้องการสื่อสารของวิลเบอร์ แชรรมม์	๑๑๙
๔.๔	ความสอดคล้องในองค์ประกอบการสื่อสาร	๑๒๐
๔.๕	ความสอดคล้องในลักษณะการเขียนและคุณสมบัติของนักเขียนที่ดี	๑๒๖
๔.๖	ระบบการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนุติโก)	๑๒๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	แบบจำลองการสื่อสารของวิลเบอร์ แชรมม์	๓๙
๒.๒	แนวคิดของแชรมม์ปรากฏในแบบจำลอง	๔๐
๒.๓	แบบจำลองของวิลเบอร์ แชรมม์	๔๑
๒.๔	แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล	๔๓
๒.๕	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

งานวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ “พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙”, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ ซึ่งมีจำนวน ๔๕ เล่ม ในการวิจัย ได้ใช้ชื่อย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้ “พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙” เป็นหลักการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๘/๑๒๗. หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๗๘ หน้า ๑๒๗ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธเจ้าได้ทรงอาศัยพระมหากุณาคุณอันยิ่งใหญ่ในหมู่มสัตว์ เสด็จจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนที่ตรัสรู้แก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ในเบื้องต้นนั้น พระพุทธองค์ได้เสด็จไปแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแก่หมู่ปัญจวัคคีย์ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทำให้ปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรมตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน ต่อจากนั้น พระองค์ทรงส่งพระสาวกทั้งหมดไปเผยแผ่ธรรมะในที่ต่างๆ โดยไม่ซ้ำกันโดยพระพุทธโอวาทว่า “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ”^๑ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” จากพระพุทธโอวาทนี้เอง ถือเป็นกุญแจสำคัญเปิดประตูสู่การเดินทางเพื่อการเผยแผ่พระธรรมแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ช่วยกันทำหน้าที่ในการเผยแผ่และสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แผ่ขยายไป

ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธร้อยละ ๙๔.๗๕^๒ มีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งประวัติศาสตร์ชาติไทยได้บอกความจริงว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาคู่กับชาติไทยมานานแล้ว และเป็นมรดกที่บรรพบุรุษของไทยได้คัดสรรเลือกเอาสิ่งที่ดีงามคือพุทธศาสนามอบไว้ให้แก่เรา แรกเริ่มเดิมทีนั้นบรรพบุรุษของเรานับถือลัทธิ บูชาสิ่งลี้ลับ เช่น ผีสิงนางไม้ ภูเขา และ เทวดาเป็นต้น สมัยต่อมาศาสนาพราหมณ์ได้ขยายแพร่เข้ามาสู่ไทยเรา บรรพบุรุษของเราเห็นว่าศาสนาพราหมณ์คงดีกว่าจึงพากันละทิ้งสิ่งลี้ลับเหล่านั้นแล้วพากันนับถือศาสนาพราหมณ์^๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๔) เป็นหน้าที่พระสงฆ์ที่จะช่วยกันสืบสานต่อ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้การเทศน์ บรรยายตามหลัก

^๑วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^๒วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานครมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙๐.

^๔ธรรมโฆษ, ปรากฏแสงแห่งพุทธธรรมส่องนำทางสว่างแห่งชีวิตรังสีธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔.

พุทธธรรมไม่มีสื่อและใช้อุปกรณ์มาก หากจำเป็นที่จะต้องใช้สื่อก็เพียงแต่ใช้สื่อบุคคลและสื่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติเท่านั้นเป็นหลัก แต่สังคมปัจจุบันเจริญทางวัตถุมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไปและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เทคโนโลยีต่างๆ ได้ถูกพัฒนาทั้งยังนำมาเป็นอุปกรณ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และสามารถส่งข้อมูล ข่าว สาร ไปได้ทั้งในและต่างประเทศอย่างรวดเร็ว เรียกว่ายุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน^๕ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นภาระกิจที่สำคัญทั้งมีความละเอียดอ่อนซึ่งพระสงฆ์ผู้มีศรัทธาอย่างแรงกล้า ควรพิจารณาเอาใจใส่เป็นพิเศษ พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในการสอนศีลธรรมชาดหลักวิธีการและรูปแบบที่เหมาะสมตามหลักของการสื่อสารยุคใหม่ ขาดความรู้ ทักษะและประสบการณ์ในด้านการสื่อสารกับประชาชน ไม่มีเทคนิคที่ทันสมัยในการพูด ยังยึดถือหลักประเพณีดั้งเดิมอยู่ ไม่มีการประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน จึงเป็นเหตุให้คนรุ่นใหม่ไม่รับความสนใจฟังธรรมเข้าวัด^๖

ถึงแม้ปัจจุบันโลกได้ถูกพัฒนาทางเทคโนโลยีไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ก็ตาม หลวงพ่อยังมีความเห็นว่าสถาบันจัดการศึกษาเดิมคือวัด ก็ไม่ควรจะถูกกลืนและควรได้รับการพัฒนาไปด้วยกัน ดังนั้น ท่านจึงได้วางนโยบายหลักในแผนการพัฒนาวัด ซึ่งความตอนหนึ่งที่ท่านได้บันทึกไว้ว่า “ส่งเสริมสิ่งที่ดีงามเพื่อเป็นรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงตามหลัก ๖ ประการ คือ สะอาด สว่าง สงบ เสียสละ สามัคคี มีมารยาทของพระภิกษุ สามเณร และเยาวชนภายในวัด”^๗ เมื่อได้วางแผนพัฒนาไว้แล้ว จึงได้นำองค์ประกอบของการพัฒนามาบริหารจัดการ เพื่อให้ครอบคลุมในการพัฒนาท่านจึงได้แบ่งองค์ประกอบไว้ ๕ ประการ คือ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล และศาสนพิธี

ด้านศาสนสถาน หลวงพ่อได้เริ่มต้นพัฒนาบริเวณหรือพื้นที่ของวัดมีเพียง ๗ ไร่ ๑ งาน ๔๑ ตารางวา จึงได้ติดต่อกระทำผาติกรรมในส่วนพื้นที่ที่ขยายใหม่นี้มีพื้นที่ ๒๓ ไร่ ๒ งาน เป็นค่าผาติกรรม ๑๖,๕๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งปัจจุบันหลวงพ่อได้เริ่มต้นที่ศาสนสถาน เพราะเดิมทีเดียวบริเวณหรือพื้นที่ของวัดมีเพียง ๗ ไร่ ๑ งาน ๔๑ ตารางวา จึงได้ติดต่อกระทำผาติกรรม

^๕พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแพร่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

^๖คณินิต จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๙), หน้า ๕๗.

^๗พระราชปริยัติเมธี (คุณ ขนฺติโก), แผนการพัฒนาศึกษาวัดหนองแขวง, (พระอารามหลวง), ขอนแก่น, (ขอนแก่น : คลังนาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

ในส่วนพื้นที่ที่ขยายใหม่มีพื้นที่ ๒๓ ไร่ ๒ งาน เป็นค่าผาติกรรม ๑๖,๕๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งปัจจุบันวัดมีพื้นที่ ๓๐ ไร่ ๓ งาน ๓๓ ตารางวา^๕

ด้านศาสนวัตถุ พ.ศ.๒๕๔๓ หลวงพ่อได้สร้างโรงเรียนหนองแขวงวิทยา ยังก่อตั้งโรงเรียนการกุศลขึ้นเพิ่มภายในวัดอีกแต่ก็ยังไม่ครอบคลุมการศาสนสงเคราะห์แก่ชุมชน จึงได้ดำริก่อตั้งศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนขึ้นเพิ่ม เพื่อให้ครบวงจรสำหรับรองรับบุตรหลานของสาธุชน เป็นการแบ่งเบาภาระในการประกอบสัมมาชีพของผู้ปกครองและจักเกิดผลดีต่อสาธุชนและบุคคลทั่วไป ทั้งยังเป็นการเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธ ซึ่งได้เปิดการเรียนการสอนมาจนถึงปัจจุบัน

สร้างศูนย์การแพทย์วัดหนองแขวง พื้นที่ ๒ ไร่ ๓๙ ตารางวา เพื่อให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่สาธุชนทั่วไป เป็นการให้บริการชั้นปฐมภูมิ หากเกินความสามารถก็จัดรถส่งต่อไปที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น เพื่อทำการรักษาเยี่ยงยาต่อไป จัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเป็นหน่วยงานอบรมศีลธรรมทั้งภายในและภายนอกวัดแก่ ครูอาจารย์ นักเรียน นิสิตนักศึกษาหรือตามสถาบันการศึกษาและอบรมประชาชนทั่วไปตามชุมชนต่าง ๆ

พ.ศ.๒๕๔๕ หลวงพ่อได้สร้างสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อให้หลักทางวิชาการและการบริการแก่สาธุชนผู้มาเยือน พร้อมกันนั้นก็จัดตั้งศูนย์สงเคราะห์เพื่อออกไปให้กำลังใจบรรเทาทุกข์แก่พระสงฆ์ สามเณรและประชาชนผู้ต้องการความช่วยเหลือในเบื้องต้น ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

ด้านศาสนธรรม หลวงพ่อได้มีผลงานด้านการเผยแผ่ และมีบทบาทที่สำคัญในการใช้เทคนิค รูปแบบ การสื่อสารพุทธธรรมกับพุทธศาสนิกชนและชาวต่างชาติอย่างชัดเจนถูกต้อง ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรสงฆ์ที่มีความสำคัญในปัจจุบันที่สังคมยอมรับ

ด้านศาสนบุคคล หลวงพ่อได้ควบคุมดูแลการศึกษานักธรรมและบาลีแก่พระภิกษุสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมทุนการศึกษาแก่เยาวชนทุกปี และสงเคราะห์ประชาชนผู้ประสบภัยธรรมชาติต่าง ๆ ที่ได้รับความทุกข์ที่สมควรได้รับการช่วยเหลือเยี่ยงยาให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

ด้านศาสนพิธี หลวงพ่อได้ควบคุมดูแลพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในปกครองให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎระเบียบวัด และกฎหมายอื่น ๆ อย่างสมบูรณ์ถูกต้องตามแบบประเพณีนิยม

ปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๕๔) สังคมกำลังอยู่ในท่ามกลางความคิดเห็นแตกต่างกัน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมการเมืองที่มีความแตกต่างกันอย่างเห็น

^๕ พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธมฺมวโส), ออนซอน ๒๑๗ ปี วัดหนองแขวง, พระอารามหลวง (ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยาขอนแก่น, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙.

เด่นชัด ผู้คนในสังคมเสียขวัญ กำลังใจ และขาดความมั่นคงในชีวิตประจำวัน พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นพระเถระอีกรูปหนึ่ง ที่เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร และที่พึ่งทางใจของพุทธบริษัท ด้วยการเผยแผ่ธรรมทานให้แก่พุทธบริษัทฟังได้อย่างโดดเด่นทั้งการปฏิบัติและทฤษฎี ผู้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตามทำให้เกิดความสุข ความเจริญ ต่อตนเองและครอบครัว

ดังนั้น พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดหนองแขวง (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ และที่ปรึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาต่างประเทศ เป็นพระเถระผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ รูปหนึ่งที่เสียสละอุทิศตนเพื่อพัฒนาบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นที่ทราบโดยทั่วกัน มีผลงานด้านการเผยแผ่ และมีบทบาทสำคัญในการใช้เทคนิค รูปแบบ การสื่อสารธรรมกับพุทธบริษัทและชาวต่างชาติอย่างโดดเด่นถูกต้องจนเป็นที่ชื่นชอบโดยทั่วไป ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงพลังปัญญาที่สังคมยอมรับ เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยเป็นพระภิกษุอยู่ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ซึ่งปัจจุบันเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดนครป่าหมาก แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเผยแผ่ธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เพื่อทราบเทคนิค รูปแบบ การใช้ภาษา และวิธีการเผยแผ่ ทักษะและประสบการณ์ เก็บรวบรวมข้อมูล ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ เพื่อนำแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ มาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันให้เกิดผลดีต่อพุทธบริษัทต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) กับแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ด้านการเผยแผ่จากหนังสือ เทป ซีดี พระไตรปิฎก สัมภาษณ์พระเถระร่วมสมัยถึงกรอบแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์และคฤหัสถ์จำนวน ๘ รูป/คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

วัดหนองแขง (พระอารามหลวง) เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

เริ่มดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๔ ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นอย่างไร

๑.๔.๓ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) กับแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามเฉพาะศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษา หมายถึง การศึกษาวิจัย ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวกับงานเผยแพร่ของพระเทพวงศาจารย์แล้วนำมาสรุปวิจัยผล

การเผยแพร่ หมายถึง การขยายให้กว้าง การทำให้แพร่หลาย การกระทำที่เปิดเผย ไม่มีสิ่งเร้นลับ ไม่มีการปิดบังอำพรางไว้

พุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้แสดงไว้ ซึ่งพระสงฆ์สาวกได้รวบรวมไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระเทพวงศาจารย์ หมายถึง หลวงพ่อคุณ ขนฺติโก ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหนองแขง (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

รูปแบบ หมายถึง วิธีการ กระบวนการ เทคนิคการสื่อสาร และแหล่งการเรียนรู้ที่ได้มีการศึกษาเรียนรู้และพัฒนารูปแบบขึ้นมาใหม่เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อสังคมที่ดีต่อไป

วิธีการ หมายถึง บุคคลที่มีพฤติกรรม กระบวนการ ระบบการแสดงออกผ่านสื่อ กิจกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมาทางกาย วาจา และใจ เช่นว่า สำเนียง ลีลา ท่าทาง กิริยา มารยาท เพื่อสื่อให้เห็นถึงรูปภาพลักษณะเฉพาะบุคคล

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณขนุติโก) วัดหนองแขวง (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านการเผยแพร่

๑.๖.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (Key informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร ๒ กลุ่ม โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาพิจารณาคัดเลือกตัวอย่างเอง โดยกำหนดกฎเกณฑ์มีกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ จำนวน ๘ รูป/คน

๑. พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าคณะอำเภอภูเวียง และเจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มีถือถือ ๐๘๑-๕๔๖-๗๓๒๙

๒. พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดหนองแขวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มีถือถือ ๐๘๖-๒๒๙-๕๔๒๙

๓. พระครูโสภาสรัตนสาร เจ้าคณะตำบลหนองกุงชนสาร และเจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มีถือถือ ๐๘๑-๐๕๗-๐๗๓๐

๔. พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มีถือถือ ๐๘๑-๙๗๕-๐๙๕๙

๕. นายพยัต ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าการจังหวัดขอนแก่น ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๓๙ หมู่ ๑๑ ถนนบ้านทุ่ม-มัญจาคีรี ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๖. นายสมบุรณ์ วินิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น ถนนหน้าศูนย์ราชการ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มีถือถือ ๐๘๑-๔๙๔-๖๙๙๒

๗. นายบัญญัติชุกท นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มีถือถือ ๐๘๑-๗๑๗-๔๙๙๔

๘. นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มีถือถือ ๐๘๑-๖๐๑-๐๕๘๘

๑.๖.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑) **แบบสัมภาษณ์ (Interview)** ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่กิจการคณะสงฆ์ ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา โดยกำหนดกรอบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ฉบับแก้ไขปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๕ ด้านการเผยแผ่

๒) **การตรวจสอบ** โดยการศึกษาการเผยแผ่กิจการคณะสงฆ์ เป็นแม่แบบแล้ววิเคราะห์รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ตามแนวกรอบการวิจัย สุดท้ายจึงวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม

๑.๖.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยครั้งนี้ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเป็นประการสำคัญ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

- ๑) ศึกษาหลักการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย
- ๓) กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย
- ๔) สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
- ๕) นำเครื่องมือเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

๖) ขออนุญาตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงพระเถระและคฤหัสถ์เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์จำนวน ๘ รูป/คน เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล

๗) นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ประชากรตัวอย่างจำนวน ๘ ชุด โดยกระจายกลุ่มตัวอย่างไปตามที่ต่างๆ ตามจำนวนพระสงฆ์และคฤหัสถ์ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการส่งและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ระหว่างวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๔ ถึงวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ รวมระยะเวลา ๖ เดือน

๘) วิเคราะห์ข้อมูล

๙) สรุปและรายงานผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย

๑.๖.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ด้านการเผยแผ่ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน

๑.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์แก่การวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระวุฒิกถกรณ วุฑฒิกถกรณ ได้วิจัยเรื่องศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต) ผลการวิจัยพบว่า^๙ เนื้อหาสาระที่เป็นจุดเด่นคือ มีเนื้อหาเรื่องการบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็น จะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยเฉพาะการใช้ภาษาร่วมสมัย เข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจนสามารถสรุปเป็นประเด็นที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท ดังนี้ ๑) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ๒) เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา ๔) เนื้อหาประเภทวิชาการ

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ได้วิจัยเรื่องศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อกุณฺ ปรสิฺสุทฺโธ) ผลการวิจัยพบว่า^{๑๐} หลวงพ่อกุณฺท่านเป็นพระที่ประชาชนเคารพนับถือเป็นอันมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสาร จะเป็นการสนทนาหรือตอบปัญหา หรือว่าใช้สื่อสัญลักษณ์คือการเคาะหัวแทนการประพรมน้ำพระพุทฺธมนต์และวัตถุมงคล การฝังตะกรุด จะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด โดยเฉพาะนักข่าวหรือสื่อมวลชน จะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอ ไม่ว่าท่านจะพูดอะไร คำพูดนั้นก็มักจะเป็นที่สนใจของชนทั่วไป

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสโร) ได้วิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (กุณฺ ฆนฺติโก) ผลการวิจัยพบว่า^{๑๑} การพัฒนาเยาวชนตามหลักพุทธธรรมนั้น จุดหมายเพื่อให้เยาวชนคิดเป็น พูดเป็น ทำเป็นและมีความรอบรู้เข้าใจเกี่ยวกับศาสนาศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ให้รู้จักกฎระเบียบและความรับผิดชอบตนเองและรู้จักหน้าที่ของตนเองที่จะพึงปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องให้เยาวชนเป็นคนมีศีลธรรมและประพฤติตามหลักจริยธรรมอันดีงาม

^๙พระวุฒิกถกรณ วุฑฒิกถกรณ (พรหมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๑๐}พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอรุส), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม” หลวงพ่อกุณฺ ปรสิฺสุทฺโธ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๑๑}พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสโร), “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (กุณฺ ฆนฺติโก)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖-๑๗.

อุทัยวรรณ เล่าประเสริฐสุข ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ ยามเจ็บป่วย” ผลการวิจัยพบว่า^{๑๒} หลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยเรื่องของความเจ็บป่วยนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ยามที่ต้องเผชิญภาวะเช่นนั้นได้เป็นอย่างดี โดยได้ศึกษาจากพระเถระไทย จำนวน ๓ รูป คือ ๑) พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ๒) พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ๓) พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์ผลที่เกิดขึ้น และเป็นอีก ทางเลือกหนึ่งในการรักษาพยาบาล บรรเทาความเจ็บป่วยตามแนวพุทธ

สมบัติ เสริมศิลป์ ได้วิจัยเรื่อง “วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโน” ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓} โดยศึกษา ๓ ด้าน คือ ศึกษารธรรม ศึกษากลวิธีการเสนอธรรมและศึกษา ทศนะของพระพยอม ในด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ ผู้วิจัยศึกษา ๓ หัวข้อ คือ การขึ้นคำนำ การ เสนอหลักธรรมแก่ผู้ฟัง การสรุปเรื่อง ผลการศึกษาพบว่าธรรมะที่ใช้สอนมากที่สุดได้แก่ อบายมุข ๖ และความเพียรซึ่งจะปรากฏกับผู้ฟังทุกกลุ่ม ด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ พระพยอม กุลยาโน จะให้ความสำคัญในการกล่าวคำนำและการกล่าวสรุปเรื่อง ส่วนการเสนอธรรมะนั้น ท่านจะแทรกธรรมะในตัวอย่างนิทาน เรื่องจากประสบการณ์ การเปรียบเทียบและอารมณ์ขัน ส่วนทศนะของพระพยอมนั้น ท่านได้มุ่งสอนให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยและทุกอาชีพปฏิบัติตาม หน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องจะเว้นจากอบายมุขทั้งปวงเพื่อครอบครัวและสังคมจะได้อยู่ อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า ผู้สอนหรือนักเผยแผ่ที่ดีต้องสร้างบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสให้แก่ผู้ พบเห็นหรือผู้ฟัง จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะทั้งด้านสง่างามแห่งพระวรกาย มีพระสุ รเสียงที่โน้มน้าวจิตใจควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ มีพระฉวีวรรณผุดผ่องดังทอง นาคู นาลีื่อมใส ส่วนพระ สุรเสียงก็ไพเราะ ชักเจน ชวนฟัง ไม่พรั่ ซึ่งกังวานดุจเสียงพรหม มีสำเนียงเสียงดุจนกการะเวก

^{๑๒}อุทัยวรรณ เล่าประเสริฐสุข, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ (ก).

^{๑๓}สมบัติ เสริมศิลป์, “วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโน”, วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๙), หน้า บทคัดย่อ (ก).

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก) กับแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พุทธธรรม

๒.๑.๑ ความหมายของการเผยแผ่พุทธธรรม

การเผยแผ่ หมายถึงการทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป เผยแผ่กว้างขวางออกไป ทำให้เป็นที่แพร่หลายเป็นที่รักต่อสาธารณชน^๑

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่าการเผยแผ่ หมายถึงการทำให้ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา^๒

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์^๓ ได้กล่าวไว้ในกองแผนงาน กรมการศาสนา ที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ดังนี้ ๑) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ ๒) แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ ๓) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร)^๔ ได้กล่าวว่าการเผยแผ่ หมายถึงการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลก และสันติภาพแห่งโลกสากล

พิสิฐ เจริญสุข^๕ ได้กล่าวถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทศาสนาที่มีประสิทธิผล โดยสรุปมีอยู่ ๒ วิธีคือ ๑) การเผยแผ่ทางกายได้แก่ การปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง เวลายืน เดิน นั่ง นอน เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสติสำรวม ระมัดระวัง แสดงท่าทางของผู้สงบเยือกเย็น

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔๒.

^๓สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘-๑๕๕.

^๔พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^๕พิสิฐ เจริญสุข, คู่มือการเผยแผ่พระพุทศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๓-๔.

๒) เผยแพร่ทางวาจาได้แก่ พุทธธรรมะให้ผู้อื่นฟังด้วยวิธีที่เรียกว่าบรรยาย ปาฐกถาธรรม แสดงธรรม ที่เรียกว่า ธรรมกถึก แปลว่า ผู้กล่าวธรรม ผู้สอนธรรม แสดงให้ผู้อื่นฟังอย่างมีศิลปะ

สนิท ศรีสำแดง^๖ ได้กล่าวถึงการเผยแพร่พระศาสนา มีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างสันติภาพให้เกิดแก่ชาวโลกพระสงฆ์คือ “สื่อ” แห่งสันติภาพโลก เพราะตัวพระสงฆ์ (อริยสงฆ์) เป็นผู้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นแบบอย่างของผู้มีสันติ ปราศจากความเห็นแก่ตัว การทำงานของพระสงฆ์เป็นการทำงานเพื่อให้มิใช่เพื่อเอา จึงไม่แฝงไว้ด้วยความขัดแย้ง

สรุปได้ว่า ความหมายของการเผยแผ่ หมายถึงการติดต่อสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลก และสันติภาพแห่งโลกสากล

๒.๑.๒ ปัจจัยของการเผยแผ่

๑) คุณสมบัติส่วนบุคคลคุณภาพของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยคุณสมบัติส่วนบุคคลคุณภาพของผู้แสดงธรรมที่ชาวโลกทั้งหลายพึงพอใจ ดังนี้^๗

๑. รูปร่างมาณิกา มีพระรูปที่งดงาม สมบูรณ์ด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ
๒. โสรัสมมาณิกา มีพระสุรเสียงที่ไพเราะจับใจผู้ฟัง
๓. ลูขัณฐมาณิกา มีบริวารหรือปัจจัยที่คร่ำคร่าห่มอง ยังความเลื่อมใสให้เกิด
๔. ฐัมมมาณิกา เป็นผู้ทรงธรรมอันยอดเยี่ยมในบรรดาหมู่มนุษย์และเทวดา

ทั้งหลาย ทรงเป็นราชาแห่งธรรม สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ

พระพุทธเจ้านั้นทรงมีเสียงเหมือนกับพรหม (พรหมสุสโร) ชนทั้งหลายได้ฟังแล้วต่างก็ตั้งใจพอใจในพระสุรเสียงของพระองค์ ได้เห็นอากัปภิกิริยา ได้ฟังธรรมอันงามของพระองค์แล้ว ต่างเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ดังที่อุตตพรพราหมณ์ได้กล่าวชมเชยพระองค์ไว้ ดังนี้ พระองค์นั้นทรงมีพระสุรเสียงก็ก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการคือ

๑. นุ่มนวล
๒. พึงชัดเจน

^๖สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๖.

^๗อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕.

๓. ไผเราะ
๔. ฟังง่าย
๕. กลมกล่อม
๖. ไม่พรวด
๗. ลุ่มลึก
๘. มีกังวาน

พระสุรเสียงที่พระองค์ทรงสอนบริษัทให้เข้าใจมิได้ก็ออกไปนอกบริษัทนั้น ชนทั้งหลายที่ทำนพระโคดมทรงชี้แจงให้ชัดเจน ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญ แกล้วกล้า ปลอบขโลมใจให้รำเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว จึงลุกจากที่นั่งจากไปยังเหลียวดูโดยไม่อยากจากไป ต่างรำพึงว่า ‘เราได้เห็นท่านพระโคดมพระองค์นั้นทรงดำเนิน ประทับยืน เสด็จเข้า ณะแวกบ้าน ประทับนั่งหนึ่งในละแวกบ้าน กำลังเสวยพระกระยาหารในละแวกบ้าน เสวยเสร็จแล้วก็ประทับนั่งหนึ่ง เสวยเสร็จแล้วทรงอนุโมทนา เสด็จกลับมายังพระอาราม เสด็จมาถึงพระอาราม แล้วประทับนั่งหนึ่งอยู่ ประทับอยู่ในพระอารามแล้ว ทรงแสดงธรรมในบริษัท ท่านพระโคดม พระองค์นั้นทรงพระคุณเช่นนี้ ๆ และทรงพระคุณยิ่งกว่าที่กล่าวแล้วนั้น^๕

๒) คุณสมบัติในฐานะกัลยาณมิตรหรือผู้สอน

๑. บีโย เป็นที่รักที่พอใจของคนทั้งหลาย
๒. ครุ นำเคารพ มีพระจริยาวัตรที่สมควรแก่ฐานะ
๓. ภาวนีโย นายกองสงสรเสริญ
๔. วัตตา จ บอกระโยชน์ให้ผู้อื่น พุดให้เข้าใจและเลื่อมใสปฏิบัติตาม
๕. วจนักขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำของผู้อื่นได้ แม้จะถูกพุดเสียดสี วิพากษ์ วิจารณ์
๖. คัมภีร์ัญจะ กถัง กัตตา อธิบายเรื่องที่ลึกซึ้งให้เข้าใจง่ายได้
๗. โน จัญฐาเน นियोชเย ไม่ชักนำในเรื่องที่เสียหาย^๖

พระพุทเจ้าทรงพระคุณอันยอดเยี่ยม ๓ ประการ ซึ่งไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ซึ่งพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญมาโดยความเป็นพุทชบารมี ได้แก่ ๑) พระปัญญาคุณ ทรงพระปัญญา มีพระปัญญาในอันสามารถทำลายอวิชชาสวะ ตรัสรู้หลุดตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ ๒) พระบริสุทธิคุณ เมื่อพระองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทเจ้าแล้ว ก็มีความบริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง พระคุณข้อนี้เป็นผลที่เกิดจากพระปัญญาคุณ ๓) พระกรุณาคุณ แม้พระองค์จะทรงสำเร็จประโยชน์ส่วนพระองค์แล้ว แต่ก็ด้วยอาศัยพระกรุณาต่อสัตว์โลก ทรงประสงค์จะให้สรรพสัตว์ได้พ้นจากทุกข์ จึงได้แสดงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้มาแก่สรรพสัตว์ผู้ยังข้องอยู่ในสังสารวัฏ เพื่อให้

^๕ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๑.

^๖อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/ ๓๗/๕๗.

เขาเหล่านั้นได้บริสุทธิหมัดจดจากกิเลส พระคุณเหล่านี้ทำให้พระองค์ทรงเป็นเลิศกว่ามวลมนุษย์และเทวดา นำมาซึ่งความเคารพและเป็นที่ยกย่องบูชาสักการะของผู้ที่พบเห็นและได้ยินกิตติศัพท์อันงามของพระองค์

พระพุทธเจ้าทรงมีพระจริยาวัตรที่งดงาม นำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่คนทั้งหลายผู้ที่ได้พบเห็น ไม่เฉพาะแต่พุทธบริษัทเท่านั้น แม้แต่ปริพาชก ซึ่งเป็นนักบวชนอกศาสนา ยกย่องการบำเพ็ญตบะทรมาณตน เป็นอยู่ด้วยความมกน้อย ก็ยังกล่าวยกย่องพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ทรงประกอบด้วยธรรมเป็นเหตุให้น่าเคารพ ดังนี้

สกุลทายีปริพาชกกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรม ๕ ประการในพระผู้มีพระภาค ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่ ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. พระผู้มีพระภาคเสวยพระกระยาหารน้อย และทรงกล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๑ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่

๒. พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๒ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่

๓. พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๓ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่

๔. พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๔ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่

๕. พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้สัจ และทรงกล่าวสรรเสริญความสัจ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๕ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรม ๕ ประการนี้แล ที่มีอยู่ในพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้วยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่^{๑๐}

โดยมากแล้วคนที่สอนบุคคลอื่น พอถูกคนอื่นที่ตนสอนนั้นสอนย้อนคืนบ้างก็มักจะแสดงอาการไม่พอใจให้เห็น แต่พระพุทธองค์ทรงมีพระขันติธรรม อุดกลั้นแม้คำล่วงเกินได้ ดังเช่นเวรัญชพราหมณ์ที่ไม่พอใจเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะเห็นพระองค์ไม่ทรงทำความเคารพคนที่เจริญอายุกว่า จึงกล่าวหาพระองค์โดยอาการต่าง ๆ เช่น พระโคตมเป็นคนไม่มีรส เป็นต้น ดังนี้

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่า พระสมณโคตมไม่ไหว ไม่ลูกรับพวกพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ผู้ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ หรือไม่เชื่อเชิญให้หนึ่ง เรื่องที่ข้าพเจ้าได้ทราบมานั้นจริงทีเดียว เพราะท่านพระโคตมไม่ไหว ไม่ลูกรับพวกพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ผู้ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ หรือไม่เชื่อเชิญให้หนึ่ง การที่ท่านพระโคตมทำเช่นนั้น ไม่สมควรเลย

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “พราหมณ์ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ เรายังไม่เห็นผู้ที่เราควรจะให้ไหว ลูกรับ หรือเชื่อเชิญให้หนึ่ง เพราะตถาคตไหว ลูกรับ หรือเชื่อเชิญผู้ใดให้หนึ่ง ศีรษะของผู้นั้นจะต้องตกไป”

พราหมณ์กราบทูลต่อไปว่า “ท่านพระโคตมเป็นคนไม่มีรส” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “พราหมณ์ ข้อที่บุคคลกล่าวหาเราว่า ‘พระสมณ โคตมเป็นคนไม่มีรส’ นั้นมีมูลอยู่ เพราะตถาคตละรสคือรูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะได้หมดสิ้น ตั้ดรากรถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีรส เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ข้อที่บุคคลกล่าวหาเราว่า ‘พระสมณโคตมเป็นคนไม่มีรส’ นี้แลมีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่ที่ท่านกล่าวถึง^{๑๑}

นี้เรียกว่าพระองค์ทรงทำวิกฤติให้เป็นโอกาส ไม่ใช่เป็นการกล่าวโต้ตอบด้วยอารมณ์ แต่เป็นการอาศัยคำกล่าวหาเหล่านั้นแสดงหลักธรรม คำสอนของพระองค์เป็นไปเพื่อประโยชน์โดยส่วนเดียว มีทุกระดับ ครอบคลุมการดำรงชีวิตทั้งหมด สิ่งที่เป็นโทษหรือธรรมพระองค์ก็ทรงสอนให้รู้เหมือนกัน ให้เห็นโทษภัยแล้วก็หลีกเลี่ยงเสีย ทั้งนี้ก็เพื่อความเจริญก้าวหน้าในธรรม

๓) พุทธประสงค์ในการสอน

๑. อภิญาวยธัมมเทสนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง ทรงรู้ยิ่งเห็นจริงเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่น เพื่อให้รู้ยิ่งเห็นจริงตาม ในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

^{๑๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๑/๒๔๔-๒๔๖.

^{๑๑}อง. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๑/๒๑๙-๒๒๐.

๒. สนิทานธัมมเทสนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล ทรงสั่งสอนชี้แจงให้เห็นเหตุผลไม่เลื่อนลอย

๓. สัปภาภิหาริยธัมมเทสนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริงได้ผลเป็นอัครจริย ทรงสั่งสอนให้มองเห็นชัดเจนสมจริงจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติได้ผลจริงเป็นอัครจริย^{๑๒}

พระองค์จะไม่ทรงตอบปัญหาเชิงปรัชญา เพราะไม่ใช่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด และดับทุกข์ จะตอบเฉพาะปัญหาที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด และดับทุกข์เท่านั้น ในเรื่องนี้มีพระพุทธรูปรองรับ ดังนี้

มาลุงกยบุตร เพราะเหตุนั้นแล เธอจงจำปัญหาที่เราไม่ตอบว่า เป็นปัญหาที่เราไม่ตอบ และจงจำปัญหาที่เราตอบว่า เป็นปัญหาที่เราตอบเถิด ปัญหาอะไรเล่าที่เราไม่ตอบ คือ ปัญหาว่า “โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างไรกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าเกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่” เราไม่ตอบ

เพราะเหตุไรเราจึงไม่ตอบ เพราะปัญหานั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เหตุนั้นเราจึงไม่ตอบ

ปัญหาอะไรเล่าที่เราตอบ คือ ปัญหาว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” เราตอบ เพราะเหตุไรเราจึงตอบ เพราะปัญหานั้นมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เหตุนั้นเราจึงตอบ มาลุงกยบุตร เพราะเหตุนั้นแล เธอจงจำปัญหาที่เราไม่ตอบว่า เป็นปัญหาที่เราไม่ตอบ และจงจำปัญหาที่เราตอบว่า เป็นปัญหาที่เราตอบเถิด^{๑๓}

มาลุงกยบุตรอยากทราบเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ชีวะกับสรีระเป็นอย่างไรกัน หรือไม่เป็น ตถาคตจะเกิดอีกหรือไม่เกิดหลังจากตายแล้ว จึงเข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า พร้อมกับพูดชมพระพุทธองค์ว่า หากพระองค์ไม่ทรงตอบ เขาจะสึก เพื่อให้เข้าใจในหลักแห่งเหตุผล พระองค์จึงทรงอุปมาด้วยบุคคลผู้ต้องศร ดังนี้

มาลุงกยบุตร บุคคลใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ทราบใดที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงตอบเราว่า “โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง...หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่”’ ตราบนั้น เขาก็ยังไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า ต่อให้บุคคลนั้นสิ้นชีวิตไปตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น เปรียบเหมือนนบุรุษ

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/ ๑๒๘/๑๔๑.

ต้องลูกศรที่อาบยาพิษอย่างร้ายแรง มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต ของบุรุษนั้น ฟังไปหาแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดมารักษาบุรุษผู้ต้องลูกศรนั้น ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “ตราบไตที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราเลยว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ หรือศูทร ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป”

บุคคลใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ตราบไตที่พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสตอบว่า “โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าเกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ ตราบนั้น เราก็จักไม่ประพุดิพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเจ้า” ต่อให้บุคคลนั้นตายไป ตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น ฉะนั้นเหมือนกัน

มาลुकยบุตร เมื่อมีความเห็นว่า “โลกเที่ยง’ จักได้มีการอยู่ประพุดิพรหมจรรย์กัน หรือก็หาไม่ได้..... มาลुकยบุตร แม้เมื่อมีความเห็นว่า หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หรือหลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่” ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกซ์ โทมนัส และ อุปายาส ก็ยังคงมีอยู่ตามปกติ เราจึงบัญญัติการกำจัดชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน^{๑๔}

วคิน อินทสระ อธิบายถึงพุทธประสงค์ในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตามแล้วก็ไม่เห็น และไม่ยากเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในสังคาลกสูตร เล่าไว้ว่า เช้าวันหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็นสังคาลกมานพผู้มีผิวเปือก ผมเปือก (แสดงถึงความทุกข์โศก) กำลังไหว้ทิศทั้งหลายอยู่ในระหว่างทางเสด็จพุทธดำเนิน จึงตรัสถามว่า ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร มานพกราบทูลว่า ทำตามคำของบิดา ซึ่งได้สั่งไว้เมื่อใกล้จะสิ้นชีพว่าให้ไหว้ทิศทั้งหลาย

ในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า หากผู้ฟังมีทิฐิมานะสูง แสดงอาการไม่เคารพ หรือไม่เชื่อถ้อยอย่างเปิดเผย บางครั้งพระองค์ก็ต้องทรงใช้อิทธิฤทธิ์ข่มเพื่อให้ยอมรับเหมือนกัน (อิทธิปาฏิหาริย์) เช่น ตอนที่เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พระองค์ต้องทรงใช้อิทธิฤทธิ์ปราบพระยานาค พวกชฎิลได้เห็นอิทธานุภาพของพระองค์ จึงยอมให้พระองค์สอนได้ บางคนไม่ยอมรับภายในจิตใจ ยังมีความลังเลสงสัย พระองค์ทรงทราบจิตของผู้นั้นด้วยการตั้งใจแล้วตรัสสอนตามที่เขาคิด (อาเทศนาปาฏิหาริย์) ผู้นั้นจึงยอมรับการสอน หากเป็นการสอนทั่วไป คำสอนของพระองค์เกิดเป็นผลอศจรรย์แก่ผู้ฟังตามภูมิธรรมของบุคคลนั้นๆ (อนุศาสน์ปาฏิหาริย์) วคิน อินทสระ อธิบายเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ๓ ดังนี้

^{๑๔}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖-๑๒๗/๑๓๗-๑๔๐.

บรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ นั้น พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ว่าดีที่สุดในประเด็นที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด ข้อนี้เป็นความจริงอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาที่ดำรงเป็นประโยชน์แก่มหาชนจนกระทั่งบัดนี้ก็ด้วยอานุภาพของอนุศาสน์ปาฏิหาริย์นั่นเอง ในสังคารวสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๓ แก่สังคารวะพราหมณ์ ให้พราหมณ์พิจารณาว่าอย่างไรหนึ่ดีกว่า ประเด็นที่ว่า พราหมณ์กราบทูลว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ไม่ประณีต ผู้ใดทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้นและปรากฏแก่ตน (สังคารวะพราหมณ์) เหมือนภาพลวงตา (มายาสหรมมรูป วีย ขายติ) ส่วนอนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นของประณีต พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นปาฏิหาริย์ทางคำสอน คือ พุทสอนให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วได้ผลตามที่ทรงสอนก็เห็นเป็นอัศจรรย์ นั่นแหละคือยอดปาฏิหาริย์และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เพียงเฉพาะตนเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก^{๑๕}

๔) พุทธลีลาในการสอน

ในการสอนหรือแสดงธรรมแต่ละครั้ง ความมุ่งงามในการสอน หรือลักษณะการสอนที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจของพระพุทธเจ้าท่านนั้น จำแนกได้เป็น ๔ ประการคือ^{๑๖}

๑. สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดั่งจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมาทปนา ชักชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา เข้าใจให้อาจหาญแกลั้วกล้า คือ ปลุกใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหน้อย

๔. สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

๕) หลักการสอนธรรม ๕ ประการ

๑. อนุปุพพิกถัง แสดงธรรมไปโดยลำดับ ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ทำให้ผู้ฟังจับประเด็นได้

^{๑๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^{๑๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๔.

๒. ปริยายทศสาวี แสดงเหตุผลแห่งธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจได้ชัด มีความละเอียด
๓. อนุทัญญ์ ปฏิจจะ แสดงธรรมด้วยจิตเป็นเมตตา หวังให้เป็นประโยชน์แก่เขา
๔. น อามิสันตโร ไม่ติดในลาภสักการะ แม้จะไม่มีลาภสักการะอันจะพึงได้จากการแสดงธรรมก็แสดงด้วยความตั้งใจ มีความยินดีในการแสดงธรรม
๕. อัดตานัญญจ ปรัญจ อนุปหังจจะ ไม่แสดงธรรมกระทบกระทั่งเสียดสีผู้อื่น กล่าวให้ร้ายผู้อื่นเป็นเหตุให้เขาเสียชื่อเสียง หรืออวดอ้างตนเหนือผู้อื่น แสดงถึงความเป็นคนเจ้ามานะทิฏฐิ^{๑๗}

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นการแสดงในระดับที่ง่ายไปหายาก ให้ความเห็นเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันไปโดยลำดับ เป็นการฟอกจิตใจของผู้ฟังให้สะอาด สมควรแก่การรับรู้สภาวะธรรมที่สูง ๆ ขึ้นไป การแสดงธรรมในลักษณะนี้ เรียกว่า อนุพุพพิกถา ดังเช่นพระองค์ทรงแสดงแก่พรหมายูพราหมณ์ ดังนี้

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสอนุพุพพิกถาแก่พรหมายูพราหมณ์ คือทรงประกาศเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม และอาณิสงส์ในการออกบวช เมื่อทรงทราบว่า พรหมายูพราหมณ์มีจิตควรบรรลุธรรม สงบ อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศสามุกังสิกเทศนา คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรมจักขุอันไร้ธุลีคือกิเลส ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่พรหมายูพราหมณ์บนที่นั่งนั้นเองว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา” เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาด ปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี^{๑๘}

๖) พุทธวิธีการสอนแบบต่าง ๆ

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีหลายแบบ ซึ่งท่านอาจารย์พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ประมวลไว้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนาวิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือผู้ทรงพบนั้นยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมกฺลฺมุตฺตมํ” การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม” ดังนี้

๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความ

^{๑๗} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๗/๒๖๓.

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๕๕/๔๘๘.

เข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบปัญหาพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม^{๑๙}

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาตีเตือนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์แล้ว ก็จะทรงดำหนิ ชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์

ในการสอนแบบนี้ ฟังสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสมฺมจฺจุตฺตาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” ท่านอธิบายความหมายว่าทรงบัญญัติโดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียหายอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยผลการ^{๒๐}

ในสัมปสาทนียสูตร ท่านพระสารีบุตรเถระได้ทูลสรรเสริญถึงวิธีการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ ๔ ประการ ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมในเรื่องวิธีสั่งสอนก็นับว่ายอดเยี่ยม วิธีสั่งสอน ๔ ประการนี้คือ^{๒๑}

๑. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖-๔๗.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙-๕๐.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๔/๑๑๔-๑๑๕.

๒. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระสภากามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในโลกนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

๔. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี้คือเทศนาอันยอดเยี่ยมในเรื่องวิธีสั่งสอน

๗) สื่อการสอนของพระพุทธเจ้า

สื่อในการสอนทางพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว มี ๒ อย่างคือ (๑) สื่ออายตนะภายใน (๒) สื่ออายตนะภายนอก อายตนะ แปลว่า ที่เชื่อมต่อ หรือแดนกระทบ เช่น แดนกระทบระหว่างตาและรูป เมื่อตาเห็นรูป ก็เกิดความยินดีหรือยินร้ายในรูปนั้นๆ เป็นต้น อายตนะภายในมี ๖ คือ^{๒๒}

๑. จักขุ ตา
๒. โสตะ หู
๓. ชมานะ จมูก
๔. ชิวหา ลิ้น
๕. กาย กาย
๖. มโน ใจ

ส่วนอายตนะภายนอกก็มี ๖ คือ^{๒๓}

๑. รูปะ รูป, สิ่งที่เห็น หรือ วัณณะ คือสี
๒. สัททะ เสียง
๓. คันธะ กลิ่น
๔. รสชะ รส
๕. โผฏฐัพพะ สัมผัสทางกาย, สิ่งที่ถูกต้องกาย
๖. ธรรม หรือ ธรรมารมณฺ์ สิ่งที่เกิดกับใจ, สิ่งที่ใจนึกคิด

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๖.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

อายตนะเหล่านี้เรียกก็อย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ แปลว่า เป็นใหญ่ในหน้าที่ เช่น ตา เป็นใหญ่ในการดู เป็นต้น สื่อหรือการสื่อสารทุกอย่างเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ล้วนมีอายตนะ เกี่ยวข้องทั้งสิ้น เพราะการรับรู้สิ่งภายนอกที่เรียกว่าอายตนะภายนอกนั้นต้องอาศัยอายตนะ ภายในเป็นแดนรับรู้ กล่าวคือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกสูดกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสเย็นร้อน อ่อนแข็ง เป็นต้น ใจรับรู้ธรรมารมณ์ เมื่อเกิดการรับรู้ ถ้าไม่สำรวจระวัง ก็เกิดความยินดีหรือยิน ร้ายตามมา เมื่อจิตหวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้นๆ ก็เกิดเป็นความทุกข์ขึ้น การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อ สื่ออายตนะเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สำรวจอินทรีย์ คือมีสติรู้เมื่ออายตนะกระทบกัน เช่น ตาเห็นรูป เป็นต้น ให้รู้โดยความมีสติ คือรู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นทุกข์แก่ผู้ยึดมั่นถือมั่น หากความเป็นตัวตนไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจของ ใคร สิ่งบังคับให้เป็นไปตามความปรารถนาไม่ได้ เมื่อสำรวจอินทรีย์ได้ ก็ไม่ต้องเกิดทุกข์เพราะ อารมณ์รับรู้ นั้นๆ

สื่อการเรียนการสอน เช่น สื่อโสตทัศนูปกรณ์ คือสื่อที่เป็นอุปกรณ์ ทำให้ได้ยินเสียง และเห็นภาพ อุปกรณ์ เช่น วิทยุทัศน์ เป็นต้น ก็เป็นรูปและเสียง เป็นอายตนะภายนอก ส่วนการ ได้ยินและการเห็นภาพก็เป็นหน้าที่ของหูและตา ซึ่งเป็นอายตนะภายใน การบรรยายโดยใช้การ ฉายแผ่นใสประกอบ ก็จัดเป็นสื่อประสม คือใช้อุปกรณ์กับวิธีการสอนร่วมกัน ซึ่งก็เป็นการ ทำงานของอายตนะทั้ง ๒ อย่าง การรับชมสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ เป็นต้น ถ้าผู้ชมมีสติในการ ชม ไม่ดูเพื่อสนองตัณหา ดูเพื่อเป็นคติในการดำเนินชีวิต อย่างนี้เรียกว่า ปฏิบัติต่อสื่ออย่าง ถูกต้องดีงาม

การสอน พระจริยาวัตร และคุณสมบัติในฐานะเป็นพระพุทธเจ้าหรือพุทธภาวะของ พระองค์ก็เป็นสื่อในตัวอยู่แล้ว คือพระองค์ทรงสอนให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้สัมผัส การ แสดงธรรมเป็นการใช้สื่อประเภทเสียง การปฏิบัติ และการเป็นอยู่อย่างสงบสุขของพระองค์ จัดเป็นสื่อตามประสบการณ์เรียนรู้ ทำให้ผู้เห็นเกิดความเลื่อมใสและปฏิบัติตาม เมื่อได้รับผล การปฏิบัติ ก็ถือว่าได้รับประสบการณ์ตรง สำหรับสื่อที่จะกล่าวในที่นี้เป็นชนิดของสื่อการสอน ซึ่งพระองค์ทรงใช้สื่อตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ น้ำ สัตว์ เป็นต้น เป็นสื่อประเภทพื้นฐาน ดังนี้

สื่อใบประดู่ลาย สื่อที่พระองค์ทรงใช้สอนที่นิยมกล่าวถึงกันมากที่สุดได้แก่ สื่อใบ ประดู่ลาย ดังข้อความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพาวน เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจข้อความนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบ ขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน” ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบที่อยู่ บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกันเพราะ เหตุไร เราจึงมิได้บอก

เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เรอบอก แล้ว คือ เราได้บอกไว้ว่า “นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” เพราะเหตุใด เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์ ฯลฯ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๒๔}

สื่อน้ำ ดังข้อความว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระราหุลพักอยู่ ณ ปราสาทชื่ออัมพลัญจิกา ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่สถิตเรือน แล้วเสด็จเข้าไปหาท่านพระราหุล จนถึงปราสาทชื่ออัมพลัญจิกา ท่านพระราหุลได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล จึงปูลาดอาสนะและตั้งน้ำสำหรับล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ทรงล้างพระบาท ท่านพระราหุลถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเหลือน้ำน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะน้ำ แล้วรับสั่งเรียกท่านพระราหุลมาตรัสว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลืออยู่หย่อมหนึ่งในภาชนะนี้ไหม” ท่านพระราหุลกราบทูลว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า” “ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็มีอยู่หย่อมหนึ่งเหมือนน้ำที่เหลืออยู่หย่อมหนึ่งอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเหน็บที่เหลือน้อยหนึ่งทิ้ง แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำน้อยหนึ่งที่เราเททิ้งไหม” “เห็น พระพุทธเจ้าข้า” “ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็มีอยู่หย่อมหนึ่งเหมือนน้ำที่เราเททิ้งแล้วอย่างนี้”

จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำริว่าภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นภาชนะน้ำที่คว่ำนี้ไหม” “เห็น พระพุทธเจ้าข้า” “ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ก็มีเหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำแล้วอย่างนี้”^{๒๕}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า สือเมฆและฝน ดังข้อความว่า ภิกษุทั้งหลาย เมฆ ๔ ชนิดนี้ เมฆ ๔ ชนิด อะไรบ้าง คือ

๑. เมฆที่คำราม แต่ไม่ให้ฝนตก

^{๒๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๗/๑๑๗.

๒. เมฆที่ให้ฝนตก แต่ไม่คำราม

๓. เมฆที่ไม่คำรามและไม่ให้ฝนตก

๔. เมฆที่คำรามและให้ฝนตก ภิภษุทั้งหลาย เมฆ ๔ ชนิดนี้แล

ภิภษุทั้งหลาย ในทำนองเดียวกัน บุคคลเปรียบเหมือนเมฆ ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่คำราม แต่ไม่ให้ฝนตก

๒. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่ให้ฝนตก แต่ไม่คำราม

๓. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่ไม่คำรามและไม่ให้ฝนตก

๔. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่คำรามและให้ฝนตก^{๒๖}

บุคคลประเภทแรก คือ ชอบพูด แต่ไม่ชอบทำ บุคคลประเภทที่สอง ชอบทำ แต่ไม่ชอบพูด บุคคลประเภทที่สาม ไม่พูดและไม่ทำ บุคคลประเภทที่สี่ ชอบพูดและชอบทำ สี่อนุชุตรุ ดังข้อความว่า ภิภษุทั้งหลาย หนู ๔ ชนิดนี้ หนู ๔ ชนิด อะไรบ้างคือ

๑. หนูชุตรุแต่ไม่อยู่

๒. หนูอยู่แต่ไม่ชุตรุ

๓. หนูไม่ชุตรุและไม่อยู่

๔. หนูชุตรุและอยู่

ภิภษุทั้งหลาย หนู ๔ ชนิดนี้แล ภิภษุทั้งหลาย ในทำนองเดียวกัน บุคคลเปรียบเหมือนหนู ๔ จำพวกมีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลเปรียบเหมือนหนูชุตรุแต่ไม่อยู่

๒. บุคคลเปรียบเหมือนหนูอยู่แต่ไม่ชุตรุ

๓. บุคคลเปรียบเหมือนหนูไม่ชุตรุและไม่อยู่

๔. บุคคลเปรียบเหมือนหนูชุตรุและอยู่^{๒๗}

บุคคลประเภทแรก คือ เรียนปริยัติ แต่ไม่รู้ชัตตอริยสัง ๔ ตามความเป็นจริง บุคคลประเภทที่สอง ไม่เรียนปริยัติ แต่รู้ชัตตอริยสัง ๔ ตามความเป็นจริง บุคคลประเภทที่สาม ไม่เรียนปริยัติ และไม่รู้ชัตตอริยสัง ๔ ตามความเป็นจริง บุคคลประเภทที่สี่ เรียนปริยัติ และรู้ชัตตอริยสัง ๔ ตามความเป็นจริง สี่ตันไม้ ดังข้อความว่า ภิภษุทั้งหลาย ต้นไม้ ๔ ชนิดนี้ ต้นไม้ ๔ ชนิด อะไรบ้าง

๑. ต้นไม้เนื้ออ่อน และมีต้นไม้เนื้ออ่อนแวดล้อม

๒. ต้นไม้เนื้ออ่อน แต่มีต้นไม้เนื้อแข็งแวดล้อม

๓. ต้นไม้เนื้อแข็ง แต่มีต้นไม้เนื้ออ่อนแวดล้อม

^{๒๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๐๑/๑๕๔.

^{๒๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๐๗/๑๖๒.

๔. ต้นไม้เนื้อแข็ง และมีต้นไม้เนื้อแข็งแวดล้อม ภูเขาทั้งหลาย ต้นไม้ ๔ ชนิดนี้แล ภูเขาทั้งหลาย ในทำนองเดียวกัน บุคคลเปรียบเหมือนต้นไม้ ๔ จำพวกมีปรากฏอยู่ในโลก^{๒๔}

บุคคลประเภทแรก คือ เป็นผู้ทู่ศีล มีธรรมเลวทราม แม้บริษัทของเขาก็เป็นผู้ทู่ศีล มีธรรมเลวทราม บุคคลประเภทที่สอง เป็นผู้ทู่ศีล มีธรรมเลวทราม แต่บริษัทของเขาเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม บุคคลประเภทที่สาม เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่บริษัทของเขาเป็นผู้ทู่ศีล มีธรรมเลวทราม บุคคลประเภทที่สี่ เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แม้บริษัทของเขาก็เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมด้วยคุณสมบัติเฉพาะพระองค์ทั้งในด้านบุคลิกภาพ วิชาและจรณะ และทรงมีวิธี และเทคนิคในการเผยแผ่ธรรมะที่ดี จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในสมัยที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ การแสดงธรรมของพระองค์นั้นมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ คือให้ผู้ฟังได้รู้ธรรมตั้งแต่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจนถึงหมดจดจากกิเลส ดังนั้น การแสดงธรรมของพระองค์จึงงดงามทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด การเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้า พระธรรมทูตเมื่อได้ศึกษาแล้วก็จะรู้ว่าวิธีการเผยแผ่นั้นๆ มีหลักการอย่างไร ทั้งยังสามารถประยุกต์ให้เหมาะสมกับรูปแบบการเผยแผ่ในปัจจุบัน ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

๘) หลักการเผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา

ธรรมอย่างเดียวกันหรือหัวข้อเดียวกัน แต่ถ้าหากผู้สื่อนมีทักษะต่างกัน ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่ก็แตกต่างกันด้วย ดังนั้น ในการเผยแผ่ธรรมหรือการสื่อสารธรรมจึงจำเป็นที่จะต้องรู้หลักการ ซึ่งอาจกล่าวได้ดังนี้

- (๑) นำเสนอ
- (๒) โน้มน้าวทางใจ
- (๓) นำปฏิบัติ
- (๔) ตอบคำถาม
- (๕) แสดงความเป็นมิตร

วิธีการเผยแผ่

- (๑) พุดคุย
- (๒) ปาฐกถา
- (๓) บรรยาย
- (๔) อภิปราย
- (๕) สอน

^{๒๔} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๐๗/๑๖๕.

(๖) ไข่เอกสาร

(๗) แจกอำมิส

กระบวนการเผยแพร่

(๑) วางแผน

(๒) สร้างบุคลากร

(๓) พัฒนาบุคลากร

(๔) จัดส่งบุคลากร

(๕) ให้การสนับสนุนบุคลากร

(๖) ประเมินผล

๙) เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจ

เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจเผยแพร่ตามแนวทางแห่งพุทธธรรมมี ๕ ประการคือ^{๒๙}

(๑) สัจจะ ได้แก่เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน

(๒) ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริงไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สีตีไข่

(๓) กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

(๔) ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

(๕) อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางครั้งบางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่สนใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ

๑๐) คุณสมบัติของผู้เผยแพร่ตามแนวพระพุทธศาสนา

การสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลบ้าง การสื่อสารระหว่างกลุ่มบ้าง ในปัจจุบันการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญมากก็คือตัวของผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารนั่นเอง สมาน งามสนิท ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา โดยอธิบายตามหลักแห่งสัปปริสธรรม ๗ ดังนี้

^{๒๙} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, คู่มืออบรมนักเทศน์, (ขอนแก่น : หจก, โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗-๔๘.

(๑) มีธัมมัญญาตา เป็นผู้รู้ธรรมชาติคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

(๒) มีอัตถัญญาตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจน (Goal oriented)

(๓) มีอัตตัญญาตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดีเยี่ยม ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดี จะเป็นผู้ที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่ สุขุมรอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๔) มีมัตตัญญาตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยไป ก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

(๕) มีกาลัญญาตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บางครั้งอาจจะมีข้อพิพาทหรือข้อบาดหมางใจตามมา หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์ แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของโลก ยังได้รับโทษจากการประกาศ สัจธรรมหรือทฤษฎีความรู้อย่างตนในเวลาที่ไม่เหมาะสม

(๖) มีปริสัญญญาตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร เป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้รับสารอย่างรู้แจ้งแทงตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าตั้งแต่ชาติก่อนของผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายว่าเขาเหล่านั้นเป็นใคร ต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายมาก การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมาก

(๗) มีบุคคลปโรปริญญาตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มีลักษณะจำเพาะเป็นของตนเอง มีจริต มีอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้^{๓๐}

^{๓๐} พระมหาธีรวุฒิ ธีรธมฺโม, “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อนุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจชัดในทุกๆ ว่าเกิดแต่สมุทัยและนิโรธว่าเกิดแต่มรรค สืบสาวไปหาเหตุได้อย่างนี้จัดเป็นธัมมัญญาตา ทรงเข้าใจชัดว่าสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์และมรรคว่าเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ สืบสาวไปหาผลได้อย่างนี้จัดเป็นอัตถัญญาตา ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า คือในส่วนสังคัมภังค์พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยปกครองคณะสงฆ์ในสังคัมภังค์ทรงเผยแผ่ธรรมประกาศพระศาสนาของพระองค์ นี้จัดเป็นอัตถัญญาตา ทรงสั่งสอนในหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา แม้พระเทวทัตจะทูลขอให้ภิกษุทั้งหลายประพฤตินออย่างเคร่งครัด เช่น ไม่ฉันเนื้อฉันปลาตลอดชีวิต พระองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต เพราะทรงเล็งเห็นว่า แม้จะฉันปลาหรือเนื้อก็สามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกัน แต่ปลาหรือเนื้อนั้นภิกษุต้องไม่ได้สั่งให้ฆ่าทำอาหารหรือมีความรังเกียจสงสัยในอาหารนั้น การบริโภคปัจจัย ๔ ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายหรือจิตใจของผู้บริโภคเป็นสำคัญ หากยังบริโภคด้วยตัณหาหรือความยึดมั่น เช่น มีมานะว่าตนประพฤติพรตได้เคร่งครัดกว่าผู้อื่นเพราะเหตุที่ไม่ฉันปลาและเนื้อนั้น ปฏิปทาดังกล่าวย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมแน่นอน ไม่สามารถที่จะทำให้พ้นจากทุกข์ได้ หรือทรงวางหลักมหาปเทศ ๔ ไว้แก่ภิกษุ เพื่อความยึดหยุ่นทางพระวินัย โดยเฉพาะยุคหลังพุทธกาลที่เกิดมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระวินัยมากขึ้น ถือว่ามีความจำเป็นมากในการใช้วินิจฉัยพระวินัย นี้จัดเป็นมัตถัญญาตา การที่พระองค์ไม่ทรงบัญญัติพระวินัยกับภิกษุไม่ให้ประพฤตินเสียหายก่อนนั้นก็เพราะทรงเล็งเห็นว่า หากพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยกับภิกษุไว้ก่อนก็จะทำให้ถูกติเตียนได้ เพราะเหตุยังไม่เกิด เหมือนกับทรงไม่ไว้วางใจในความประพฤตินของเหล่ากุลบุตรที่บวชด้วยศรัทธาดังนั้น เมื่อมีการประพฤตินเสียหายเกิดขึ้น พระองค์จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัย โดยทรงตำหนิความประพฤตินเสียหายนั้นพร้อมทั้งทรงชี้ให้เห็นโทษในการประพฤตินล่วงเกินและอาณิสยแห่งการรักษาพระวินัยได้ เหล่าภิกษุสาวกก็ปฏิบัติตามด้วยความเคารพ นี้จัดเป็นกาลัญญาตา ชาวกาลามะกำลังสับสนเรื่องคำสอนต่าง ๆ กันของเหล่าสมณพราหมณ์ พระองค์ทรงทราบสถานการณ์ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นกับเขาเหล่านั้น และจะแก้ไขได้อย่างไร จึงได้ทรงแสดงกาลามสูตร ซึ่งใจความกล่าวถึงหลักแห่งการเชื่อที่ถูกต้อง ทรงปฏิเสธหลักเหตุผลตามแนวตรรกะว่าไม่สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำได้ การจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์แก่ตนเอง นี้จัดเป็นปริสัญญญาตา การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมได้ตรงกับอุปนิสัยหรือความต้องการของผู้ฟังนั้น เช่น ตรัสทรงแสดงความไม่เที่ยงแห่งรูปแก่พระนางรูปนันทา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นในรูป หรือทรงแสดงธรรมอุปมาด้วยอุปกรณ์การทำนาแก่พราหมณ์ผู้เป็นชาวนา เป็นต้น นี้จัดเป็นปุคคัลปโรปรัญญาตาของพระพุทธเจ้า^{๓๑}

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

๑๑) กลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่

ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระพุทธเจ้าจะทรงแผ่ข่ายพระญาณตรวจดูอุปนิสัยของผู้รับการแสดงธรรมเสียก่อน จากนั้นจึงค่อยเสด็จไปโปรด แม้คนเดียวพระองค์ก็ทรงโปรด ดังนั้น การแสดงธรรมของพระองค์จึงมีผลคือผู้ฟังได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อุปนิสัยหรือบารมีธรรมของเขา แต่ในสังคมปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายในการแสดงธรรมของพระสงฆ์นั้นมีมากมายหลายกลุ่ม แล้วแต่จะเลือกเอง โดยภาพรวม หากจัดตามวัย ก็แบ่งได้เป็น ๕ ดังต่อไปนี้

๑. วัยเด็ก
๒. วัยรุ่น
๓. วัยหนุ่มสาว
๔. วัยผู้ใหญ่
๕. วัยชรา

หากจัดตามความต้องการหรือความรู้สึกของผู้ฟังก็แบ่งได้เป็น ๓ พวกตามทัศนะผู้มีประสบการณ์ในด้านการเผยแผ่ดังต่อไปนี้คือ^{๑๒}

๑. พวกที่อยากจะฟังอยู่แล้ว
๒. พวกที่รู้สึกเป็นกลาง
๓. พวกที่ไม่อยากฟัง แต่ถูกเกณฑ์หรือบังคับมาฟัง

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนานั้นจัดเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกัน ดังพระพุทธพจน์ในโพธิราชกุมารสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับโพธิราชกุมารถึงตอนที่พระองค์รับคำทูลอาราธนาให้แสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ ดังนี้

ราชกุมาร ครั้งนั้น อาตมภาพรับคำทูลอาราธนาของพรหม และเพราะอาศัยความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อตรวจดูโลกด้วยด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาน้อย มีฐลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว^{๑๓} จากพระพุทธพจน์นี้ สามารถจัดประเภทแห่งกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พุทธธรรมได้ดังนี้

ก. จัดตามปัญญาในการรู้ธรรมหรือบารมีธรรม ได้แก่

- (๑) ผู้มีฐลีในดวงตาน้อย ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะน้อย
- (๒) ผู้มีฐลีในดวงตามาก ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะมาก

^{๑๒} พระมหาอรุณ จิตตคุตโต, “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๗/๔๐๗.

ข. จัดตามอินทรีย์ ได้แก่

- (๑) ผู้มีอินทรีย์แก่กล้าได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น แก่กล้า
- (๒) ผู้มีอินทรีย์อ่อนได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น ไม่แก่กล้า

ค. จัดตามอาการ ได้แก่

- (๑) ผู้มีอาการดี ได้แก่ เป็นผู้ที่มีศรัทธา เป็นต้น
- (๒) ผู้มีอาการทรามได้แก่ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นต้น

ฅ. จัดตามสติปัญญาในการรับรู้อำสอน ได้แก่

- (๑) สอนให้รู้ได้ง่ายได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ง่าย
- (๒) สอนให้รู้ได้ยากได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ยาก

ง. จัดตามความเห็นหรือทิวฏฐิ ได้แก่

(๑) พวกที่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวได้แก่ พวกที่เห็นว่าโลกหน้าและโทษภัย (วิบากหรือผลของอกุศลกรรม) เป็นสิ่งที่น่ากลัว

(๒) พวกที่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัวได้แก่ พวกที่เห็นว่าโลกหน้าและโทษภัย (วิบากหรือผลของอกุศลกรรม) เป็นสิ่งที่ไม่น่ากลัวในพระบาลี พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบบุคคลเหล่านี้กับบัว ๓ เหล่า คือ บัวที่ยังจมอยู่ในน้ำ บัวที่โผล่ขึ้นมาเสมอน้ำ บัวที่โผล่อยู่เหนือน้ำ ส่วนในอรรถกถา ท่านเพิ่มบัวที่เสีย ไม่มีโอกาสจะโผล่เหนือน้ำ เข้ามาอีกเหล่าหนึ่ง จึงเป็นบัว ๔ เหล่าดังนี้

๑. อุกขกัฏฐัญญู ผู้รู้ฉับพลัน (ฉลาดมาก) เปรียบเหมือนบัวที่อยู่เหนือน้ำ พอต้องแสงพระอาทิตย์ก็จะบานในวันนี้

๒. วิปจิตัญญู ผู้รู้ได้ง่าย (เข้าใจง่าย) เปรียบเหมือนบัวที่อยู่เสมอรระดับน้ำ รอบานในวันพรุ่งนี้

๓. เนยยะ ผู้พอสังสรณได้ เปรียบเหมือนบัวที่จมอยู่ในน้ำ รอบานในวันที่สาม

๔. ปทปรมะ ผู้ไม่สามารถสังสรณได้ (โง่มาก) เปรียบเหมือนบัวที่เสีย ไม่มีโอกาสจะโผล่เหนือน้ำ มีแต่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าตายเดียว

๑๒) จริยธรรมในการเผยแผ่

ศาสตร์ต่าง ๆ จะต้องมีการจริยธรรมด้วย จึงจะเป็นศาสตร์เพื่อการสร้างสรรค์ ไม่ใช่การอาศัยเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์ให้กับตนเองโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องดีงาม การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจก็มีจริยธรรมเช่นกัน คือต้องมีศีลธรรมกำกับ นอกจากประโยชน์ตนแล้ว

ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นด้วย ไม่ใช่เป็นการโฆษณาชวนเชื่อ หรือการสร้างหลักฐานเท็จ หลอกลวง ซึ่งจัดเป็นมฺสาวาท ตัวอย่างในการสร้างหลักฐานเท็จ ชักชวนให้คนอื่นเชื่อ เพื่อทำลายฝ่ายตรงกันข้ามกับตน เช่นกรณีของนางกัญญาภิกษุณี เป็นต้น คือ พวกเดียริถีย์เสื่อมลาภสักการะ เนื่องจากคนในสมัยนั้นนับถือพุทธศาสนามาก จึงออกอุบายทำลายชื่อเสียงของพระพุทธเจ้าโดยการให้นางกัญญาภิกษุณีแสดงอาการลงว่ามีท้องกับพระพุทธเจ้าโดยให้เที่ยวไปเที่ยวมาที่พระเชตวันวิหาร ซึ่งเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ให้คนทั้งหลายเข้าใจว่านางมีสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า เมื่อกาลล่วงเลยไปพอสมควร ก็ทำที่เป็นเหมือนคนท้อง คือใช้ไม้ทุบมือและเท้าของตนให้บวมและใช้ไม้ผูกท้องให้ป่อง คนทั้งหลายก็เข้าใจตามนั้นจริง แต่ในที่สุดความจริงก็ปรากฏโดยการเปิดเผยให้ทราบของเทวดา การเผยแผ่เช่นนี้ควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดมีขึ้น ผู้เผยแผ่ควรควบคุมตนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้ อนุปวาโท การไม่กล่าวให้ร้ายหรือกล่าวพาดพิงผู้อื่นในทางที่เสียหาย อันเป็นเหตุให้เขาเสียชื่อเสียง อนุปมาโต การไม่ทำร้ายไม่เบียดเบียนข่มเหงรังแก ไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น เพราะประโยชน์ตนหรือห่มุคณะ จริยธรรมของผู้เผยแผ่นั้น ดังนี้

๑. มีความเป็นธรรม (ธมฺมิโก, ธมฺมจารี)
๒. เป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป (กลฺยาณมิตฺตโก, กลฺยาณมิตฺตตา)
๓. ไม่เห็นแก่อำภิส (อนาภิสโก, น อภิสนฺตโร)
๔. ไม่ยกตนข่มท่าน (อนตฺตูกุสณปรมฺภาวนา, อตฺตानญฺจ ปรณฺจ อนุปหฺจจ)
๕. ยึดมั่นในศาสนาของตน (สทฺธารโก, สทฺธาสมฺปทา)

สรุปได้ว่า ปัจจัยของการเผยแผ่ คือ การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล การติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่ม ซึ่งในปัจจุบันการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่ควรให้ความสำคัญมากก็คือตัวของผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารนั่นเอง ซึ่งคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ดังนี้ ๑) ธมฺมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมคือหลักการ หลักความจริง ๒) อตฺถัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ๓) อตฺตัญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร ๔) มตฺตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี ๕) กาลัญญตา รู้จักเวลา ๖) ปรสิญญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ๗) ปุคฺคปโรปรญญตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า ผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มีลักษณะจำเพาะเป็นของตนเอง มีจริต มีอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยเพียงใด

๒.๑.๓ แนวคิดของการเผยแผ่

แนวคิดของการเผยแผ่ จัดเป็นกระบวนการเผยแผ่ (Propagating Process) เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและ

การตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การเผยแพร่อาการทำได้ในหลายช่องทาง ได้แก่ การพูดคุย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การจัดอบรม การแจกเอกสาร การนำเสนอ การชักชวนให้เข้าร่วมกิจการ การเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และการบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๓๔} ได้ให้ทรรศนะในมิติแห่งเศรษฐศาสตร์ว่า การประกันคุณภาพมี ๔ อย่าง เรียกว่า ปัจจัย ๔ ในการที่พวกเราจะเทศน์จะสอนแต่ละครั้งจะต้องมี ๔ ขั้นตอนด้วยกัน ถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน ๔ ขั้นตอนนี้ ดูตัวอย่างครบถ้วน การเทศน์การสอนธรรมะของท่านจะมีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือ ต้องมีปัจจัย ๔ อย่างคือ

๑. ปัจจัยนำเข้า (Input)
๒. ปัจจัยกระบวนการ (Process)
๓. ปัจจัยผลผลิต (Output)
๔. ปัจจัยผลกระทบ (Impact)

ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึงตัวป้อน เวลาท่านไปสอนธรรม ท่านต้องมีธรรมเป็นตัวป้อน ขอเปรียบเทียบกับการผลิตสับปะรดกระป๋องที่เราส่งไปขายต่างประเทศ ตัวป้อนของโรงงานสับปะรดก็คือเงินที่ลงทุนไป คนงาน และก็ผลสับปะรดที่ลงทุนไปซื้อมาป้อนเข้าไปในโรงงาน มันก็จะไปเข้าในกระบวนการผลิต ในปัจจัยกระบวนการ (Process) พอผลสับปะรดมาถึงโรงงาน ฝ่ายปอกก็ปอก ฝ่ายล้างก็ล้าง ฝ่ายสับก็สับ ฝ่ายบรรจุกระป๋องก็ใส่ลงกระป๋อง แล้วก็ปิดกระป๋อง ผลผลิตออกมา เช่น จะให้หวานเท่าไร แล้วก็ไม่เสีย ไม่เน่า แล้วก็สับปะรดสวยทุกชิ้น เรียกว่า (Output) ผลผลิต

มีแบรนต์เนมดี มีตรา มียี่ห้อ คนเห็นแล้วอยากซื้อ หีบห่อสวย ลูกคำขึ้นขอบ แพงเท่าไรก็ซื้อ ยี่ห้อเมดอินไทยแลนด์ พุดจากปากต่อปาก ราคาสินค้าก็ขึ้น นี้เรียกว่า (Impact) คือผลกระทบในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปัจจัยนำเข้ก็คือความรู้ที่เราเตรียมไปเทศน์ไปสอน เราอ่านหนังสือมากี่เล่ม เราอ่านมากฟังมาก ดีความธรรมะ เราเตรียมข้อมูลและวางลำดับการนำเสนอปัจจัยกระบวนการ ก็คือ วิธีการนำเสนอ วิธีการเทศน์ วิธีการเผยแพร่ มีสื่อมีอุปกรณ์ผลผลิตที่ออกมา (Output) ก็คือ คนฟัง อยู่ฟังจนจบรายการและได้อะไรติดใจกลับไป

ผลกระทบ (Impact) ที่ตามมาคือจากปากต่อปากพูดถึงเราว่าเทศน์ดีเหลือเกิน ทัศนคติเทศน์เพิ่ม มีชื่อเสียง ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสและปฏิบัติตามคำสอนได้ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี เหล่านี้ก็จัดเป็นผลกระทบ

^{๓๔}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแพร่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒-๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๓๕} ได้บรรยายเรื่องพุทธวิธีในการสอนสรุปได้ว่า นักปราชญ์ทั้งหลายและพุทธศาสนิกทั้งหลายเคารพยกย่องและบูชาพระพุทธรูปเจ้าในฐานะที่เป็น นักการสอนที่ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนได้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพราะพระองค์มีคุณสมบัติผู้สอน เช่น ด้านบุคลิกภาพ คือพระวรกายสง่างาม และพระสุรเสียงไพเราะโน้มน้าวให้ผู้ฟังอยากฟัง ด้านคุณธรรมพระองค์มีทั้งพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ และลีลาการสอนคือแจ่มแจ้ง ชูใจ หาญกล้า และร่าเริง วิธีการสอนของพระองค์ พระองค์ใช้วิธีสอนแบบต่างๆ เช่นแบบ สันทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ ส่วนกลวิธีและอุปมา ประกอบการสอน เช่น การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้ในความหมายใหม่ อุปมาเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษ และให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พุทธวิธีการสอนที่พระองค์นำมาใช้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วประเทศอินเดีย เพราะสมัยที่พระองค์เสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนักปราชญ์มีเจ้าลัทธิมากมายต่างก็ถือว่าลัทธิของตัวเองดีที่สุดทั้งนั้น เช่น ครูทั้งหกเป็นต้น คำสอนของพระองค์ขัดแย้งกับคำสอนเดิมและความเชื่อถือของคนในยุคนั้นเช่นเรื่องวรรณะ ๔ นอกจากนั้นขอบเขตการเผยแผ่คำสอนของพระองค์ก็กว้างขวาง คือเสด็จไปสั่งสอนประชาชนซึ่งมีพื้นฐานที่แตกต่างกันตามแว่นแคว้นต่างๆ ทรงสอนคนเหล่านั้นให้เข้าใจและยอมเป็นศิษย์ของพระองค์ นับแต่พระราชามหากษัตริย์ลงมาทีเดียว

พระครูวิวัชรธรรมโกศล^{๓๖} ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ว่าเป็นการเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขาที่เรียกว่า “ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนฤพาน อันพ้นโสภวิโยคภัย” การจะไปจงจติวิญญาณของชาวบ้านจะต้องศึกษาสื่อสารหลักการให้เข้าใจ นักเผยแผ่ต้องมีข้อมูลประกอบ โดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ ๑) ต้องมีคำคมชนิด ๒) ต้องมีสุภาษิตหน้อย ๓) ให้ร้อยต้องมีคำกลอน ๔) ไม่จ้วงนอนต้องมีคำขำขัน

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๙๗.

^{๓๖} พระครูวิวัชรธรรมโกศล, **รวมปาฐกถายอดฮิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๖.

พระสุธีวรญาณ^{๓๗} (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ได้รวบรวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในบทความเรื่องพระพุทธศาสนากับการพัฒนาของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ความเปลี่ยนแปลงทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนไป คือเมื่อประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศให้เท่าทันอารยธรรมตะวันตกในช่วง ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา ประเทศชาติได้พัฒนาตามตะวันตก ความสำคัญของวัดก็เริ่มลดลงเรื่อยๆ บทบาทเด่นๆ ของวัด เช่น การจัดการศึกษา เมื่อก่อนการศึกษาเริ่มที่วัดทั้งนั้น ได้ถูกเปลี่ยนจากวัดเป็นผู้นำในการศึกษา บทบาทนี้กลายเป็นหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนเป็นผู้นำไป การรักษาพยาบาล การทำสมุนไพรมะยา เป็นหน้าที่ของสถานอนามัยและโรงพยาบาลไป การตัดสินคดีข้อพิพาทต่างๆ เป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรม เป็นต้น ทั้งๆ ที่บทบาทเหล่านี้ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้นำทั้งสิ้น

๒) การฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน เมื่ออารยธรรมตะวันตก การศึกษาแผนใหม่ การพัฒนาสมัยใหม่ สื่อและการบันเทิงเพื่อการค้ามีการแพร่หลายในสังคมไทย สังคมก็เกิดผลกระทบทุกด้าน และสังคมไทยมีวัฒนธรรมรับมากกว่าและนำมาใช้โดยไม่ปรับเปลี่ยนเข้ากับสภาพสังคมไทย บทบาทของพระสงฆ์ก็ถูกลดบทบาทที่มีอยู่ไปด้วย อย่างไรก็ตามวัดต่างๆ ก็พยายามแก้ปัญหา และได้แก้ไขปัญหานั้นมี ๓ ลักษณะคือ

(๑) แก้ด้วยกำลังและความพยายามของวัดเอง เช่น วัดใหญ่ๆ มีวัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดไร่ขิง และวัดโสธรวราราม เป็นต้น ด้วยการจัดการศึกษาเพื่อเยาวชน เช่นโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาตถิย์ การช่วยเหลือประชาชนด้านสังคมสงเคราะห์ มอบทุนการศึกษา สร้างสาธารณประโยชน์ด้วยการอุดหนุนจากประชาชน

(๒) ร่วมมือกับรัฐเพื่อแก้ปัญหาได้แก่คณะสงฆ์ทำโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก เช่น โครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริก โครงการสาธารณสุขมูลฐาน โครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นต้น โครงการเหล่านี้คณะสงฆ์ร่วมมือกับรัฐ

(๓) ได้ร่วมมือกับองค์กรเอกชนในการแก้ปัญหา เช่นร่วมกับมูลนิธิเอเชียในการจัดกลุ่มประสานงานการพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดอบรมตามโครงการอบรมพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมมือกับมูลนิธิหมอชาวบ้าน จัดอบรมพระสงฆ์ด้านอนามัยทั้งเหนือและหนากลาง และจัดกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในท้องถิ่นชนบทร่วมกับมูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ เป็นต้น

๓) พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่พัฒนาสังคม เมื่อประมวลแล้วมี ๓ ประการด้วยกันคือ

^{๓๗} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตรปริทรรศน์วิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๘.

(๑) เป็นผู้นำทางด้านพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ บทบาทของพระสงฆ์เหล่านี้จะเห็นได้ชัดเจนคือ การเกิดขึ้นของคณะธรรมทานไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๕ โดยการนำของท่านพุทธทาส การเปิดวัดป่าในสายธรรมยุติกนิกาย จนถึงสมัยอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และสำนักปฏิบัติธรรมสายมหานิกาย คือ ของหลวงพ่อบุชา วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี การเกิดขึ้นของสำนักกรรมฐานแบบยุบหนอ พองหนอ ซึ่งมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง เมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๓ อันมีต้นแบบมาจากประเทศพม่า ต่อมาก็มีการปฏิบัติธรรมกายแบบสัมมาอะระหัง ของหลวงพ่อดต วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

(๒) เป็นผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน สถาบันสงฆ์ได้ทำหน้าที่ด้านการศึกษาตลอดโดยเฉพาะเปิดโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาจากชนบทที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ก็ได้อาศัยการเพาะบ่มฝึกฝนอบรมจากสถาบันศาสนา เช่น การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดได้แก่การศึกษาแผนกบาลี-นักธรรม และการศึกษาแผนใหม่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงทำให้เกิดผู้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาได้เป็นกำลังของพระศาสนาและช่วยเหลือสังคมประเทศชาติเป็นอย่างมาก

(๓) เป็นผู้นำด้านการพัฒนาชนบท พระสงฆ์ทำหน้าที่ลักษณะเช่นนี้ทั่วประเทศ แบ่งได้ ๒ ประเภท

ก. การตั้งมูลนิธิการศึกษา พระสงฆ์ได้อุทิศชีวิตเพื่อยกฐานะการศึกษาของชาวบ้านในชนบทที่มีจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุตตสิโว) วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา พระเทพกวี (ปัจจุบัน พระพุทธพจนวราภรณ์ วัดเจดีย์หลวง) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา และพระธรรมญาณมุนี (พระพุทธรญาณ) วัดกวีศราราม จังหวัดลพบุรี ได้ตั้งโรงเรียนการกุศล ชื่อโรงเรียนวินิตศึกษา เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงโด่งดัง การที่พระเถระได้ทำงานเหล่านี้ถือว่าเป็นการเผยแผ่เชิงรุกที่เรียกว่า ศึกษาสงเคราะห์

ข. การรวมกลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชน งานส่วนนี้พระสงฆ์ในภาคต่างๆ ได้ช่วยเหลือประชาชนเป็นอย่างมาก เช่น พระพุทธพจนวราภรณ์ วัดเจดีย์หลวง ได้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท เพื่อเป็นการขยายโครงการเกษตรพัฒนา และเมตตาธารีเพื่อเตรียมคนพัฒนาชนบท กลุ่มพระสงฆ์พัฒนา เช่น พระสมุห์เฉลิม วิฑิตสิโล ผู้สร้างหมู่บ้านปลอดอบายมุขที่โนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา เพื่อช่วยเหลือการพัฒนาชนบท เช่น พระครูพิพิธประชานาถ วัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ เป็นแกนนำชาวบ้านด้วยการตั้งสหกรณ์ร้านค้า ธนาคารข้าว และเกษตรแบบผสมผสาน พร้อมกับพัฒนาจิตใจชุมชนไปด้วย กิจกรรมลักษณะพัฒนาชนบทเช่นนี้พระสงฆ์ในชนบททำกันมากประชาชนทั่วไปทราบน้อย และท่านทำเองเงียบๆ รู้เฉพาะกลุ่มงานที่ท่านทำเป็นส่วนใหญ่ งานลักษณะเช่นนี้ทางคณะสงฆ์ถือว่าเป็นงานเผยแผ่เชิงรุกประเภทสาธารณสงเคราะห์

ประเวศ วะสี^{๓๔} ได้กล่าวถึงปัญหาในการเผยแพร่ธรรมของสถาบันสงฆ์ไทยไว้ในหนังสือพระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคมว่า พระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน จึงสื่อกับประชาชนไม่ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชน เป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้ง เข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และมีความสามารถในการสื่อสาร มีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมาก สมควรที่รัฐบาลและทางคณะสงฆ์จะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ให้มาก และได้กล่าวถึงการเรียนรู้ของสงฆ์ว่าควรเรียนรู้ใน ๓ เรื่องใหญ่คือ ๑) เรียนรู้พุทธธรรม ให้ลึกซึ้งทั้งทางปริยัติ และปฏิบัติ ๒) เรียนรู้เข้าใจสังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการสอน ๓) เรียนรู้การติดต่อสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คนให้จับใจคน ให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่าอนุสาสนีปาฏิหาริย์นั่นเอง ในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

สรุปได้ว่า แนวคิดของการเผยแพร่ คือ กระบวนการสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร คำสอน และการโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เข้าถึงสาระและสามารถปฏิบัติตนได้ ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น บุคคลสามารถทำได้โดยผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อโทรทัศน์ และสื่อกิจกรรมศาสนาที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยมที่ลึกซึ้ง การยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพราะฉะนั้นการเผยแพร่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง ค่อยเป็น ค่อยไป และรูปแบบวิธีการเผยแพร่ต้องเหมาะสมและทันสมัย

๒.๑.๔ วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่

วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ เพื่อแจ้งเรื่องราวต่างๆ ที่ตนต้องการให้คนอื่นทราบ และเห็นคล้อยตาม ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการเผยแพร่ สื่อให้เกิดความเข้าใจและรวมเป็นพวกเดียวกัน แสดงบทบาทที่ตนมีอยู่ สนองความต้องการของสังคม ซึ่งจากการศึกษาเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องสามารถทราบการสอนของพระพุทธเจ้า ๓ ประการคือ ๑) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ๒) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามเห็นได้จริง ๓) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่าทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วแต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้นทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้

^{๓๔} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๗๓-๗๔

และจำเป็นเท่านั้น เช่น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพาวัน เขตโกสัมพี ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ชื้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมากับใบไม้ที่อยู่ บนต้นอย่างไรหนามากกว่ากัน” ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า “ใบไม้ที่อยู่บนต้นนั้นแหละมากกว่าใบประดู่ ๒-๓ ใบ ที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อยพระพุทธเจ้าข้า”

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุใด เราจึงได้บอกเพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้วคือเราบอกไว้ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุใด เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ตรัสรู้เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้เราจึงบอกภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงนี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา^{๓๙}

๒) เพื่อให้ผู้ฟังไตร่ตรองตามเห็นได้จริง พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอไตร่ตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง เช่น พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะฟังจับชายสังฆาฏิกขของเราติดตามรอยเท้าเราติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิต พยาบาทคิดประทุษร้ายหลงลืมสติไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ยังชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็ห่างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็น เพราะเหตุใด เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรมเชื่อว่าไม่เห็นเรา ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเรา ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภ ไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความรู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้วภิกษุนั้น ก็ชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็อยู่ใกล้ภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุใด เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรมแม้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นเรา^{๔๐}

๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมะมีคุณเป็นมหัศจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน เช่นในมหาปริณิพพานสูตร เมื่อพระองค์ใกล้จะปรินิพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นอันมากมาบูชาพระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า การทำการบูชาอย่างนั้นไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกาก็ตาม

^{๓๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๑/๖๑๓.

^{๔๐} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๒/๔๖๕.

ปฏิบัติธรรมสมควร ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละชื่อว่าบูชาด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เมื่อพระตถาคตเจ้า ทรงปลงพระชนมายุสังขารว่าอีก ๔ เดือนข้างหน้าจักปรินิพพาน ดังนี้ภิกษุหลายพันรูปเที่ยว แวดล้อมพระองค์อยู่ ปรีกษากันว่า “พวกเราจะทำอย่างไรหนอ” ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมมาราม ไม่ยอมร่วมกลุ่มกับภิกษุทั้งหลายถึงความรู้สึกเกี่ยวกับปรินิพพานของพระศาสดาท่านมิได้ให้ คำตอบว่าประการใด แต่คิดว่า “อีก ๖ เดือนข้างหน้า พระศาสดาจะปรินิพพานแล้ว เราเป็นผู้ที่ยังระคาอยู่ เราจะพยายามเพื่อบรรลูลอหัตผลในช่วงเวลาที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่นั้นเอง เพื่อเป็นการบูชาพระองค์”^๑

สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า ๓ ประการคือ ทรงสอน เพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริง ในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามเห็นได้จริง ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ส่วนประโยชน์ของการเผยแผ่ในสังคมปัจจุบันคือ (๑) ทำให้ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับชีวิต (๒) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติ (๓) ทำให้ได้รับการกระตุ้นให้เกิดการประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้อง (๔) ทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดศรัทธาเลื่อมใส (๕) สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีของนักปราชญ์คนสำคัญๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งทฤษฎีการเผยแผ่นั้นมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการการสื่อสารที่คนเราจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน และการดำเนินชีวิตของคนเรานั้นย่อมเกิดปฏิสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารอยู่เสมอ การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารนั้นก็จำเป็นต้องทำความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร องค์ประกอบของการสื่อสาร ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ตลอดจนการสื่อสารประเภทต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการใช้ภาษา และนำมาประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการสื่อสารต่อไป^๒ และการสื่อสารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของคนเรา ซึ่งเราอาจเรียกว่า “พฤติกรรมการสื่อสาร” (Communication Behavior) ซึ่งเป็นการ

^๑ที่.ม.อ. (ไทย) ๑๐/๑๗๘/๑๒๖.

^๒วารุณี ภักดีบุรุษ, ศิลปะการใช้ภาษาเพื่องานนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔.

แสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการใช้สัญลักษณ์และระบบสาร^๓ ซึ่งเป็นกระบวนการของการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความคิด ความต้องการอารมณ์ และความรู้สึกต่างๆ ของผู้หนึ่ง เรียกว่า “ผู้ส่งสาร” ไปยังอีกผู้หนึ่งซึ่งเรียกว่า “ผู้รับสาร” โดยมีลักษณะเป็นทั้งการสื่อสารแบบตัวต่อตัว และสื่อสารแบบผ่านสื่อ เป็นการกระทำที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารพยายามที่จะเข้าใจความหมายของสารที่ถ่ายทอดให้แกกัน การที่จะทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจที่ตรงกันได้ ผู้ส่งสารจะต้องมีวัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่ชัดเจน และสามารถถ่ายทอดสารได้อย่างกระจ่างชัด และผู้รับสารสามารถเกิดการรับรู้และเข้าใจสารได้ตรงกับวัตถุประสงค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทฤษฎีแบบจำลองการสื่อสารของวิลเบอร์ แชรम्म (Wilbur schramm)^๔ ซึ่งวิลเบอร์ แชรम्म ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสื่อสารของผู้ส่งสาร และผู้รับสารโดยการเปรียบเทียบไว้ ดังแผนภาพที่ ๒.๑

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร	วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร
๑. เพื่อบอกหรือแจ้งให้ทราบ (To inform)	๑. เพื่อทราบหรือเข้าใจ (To understand)
๒. เพื่อสอนหรือให้การศึกษ (To teach or educate)	๒. เพื่อเรียนรู้หรือศึกษา (To learn)
๓. เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือให้ความบันเทิง (To please or entertain)	๓. เพื่อความพึงพอใจหรือรับความบันเทิง (To enjoy)
๔. เพื่อเสนอหรือโน้มน้าวใจ (To propose or persuade)	๔. เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (To dispose or decide)

แผนภาพที่ ๒.๑ แบบจำลองการสื่อสารของวิลเบอร์ แชรम्म

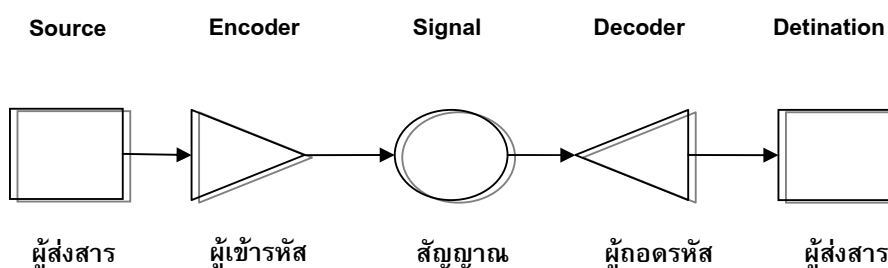
จากแผนภาพที่ ๒.๑ แบบจำลองการสื่อสารของวิลเบอร์ แชรम्म เมื่อเราพิจารณาและจะเห็นการพัฒนาแนวความคิดของชรम्म ที่มีต่อกระบวนการสื่อสาร เป็นการมองเชิงปฏิสัมพันธ์ตามแนวคิดของชรम्मนี้ การสื่อสารจะประกอบด้วยผู้ส่งสาร (Source) ผู้เข้ารหัส (Encoder) สัญญาณ (Signal) ผู้ถอดรหัส (Decoder) และผู้รับสาร (Destination)

^๓พัชรี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล, และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ขั้วฟ้า, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^๔สุรัตน์ ตรีสุกุล, หลักการนิเทศศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๐), หน้า ๘๖.

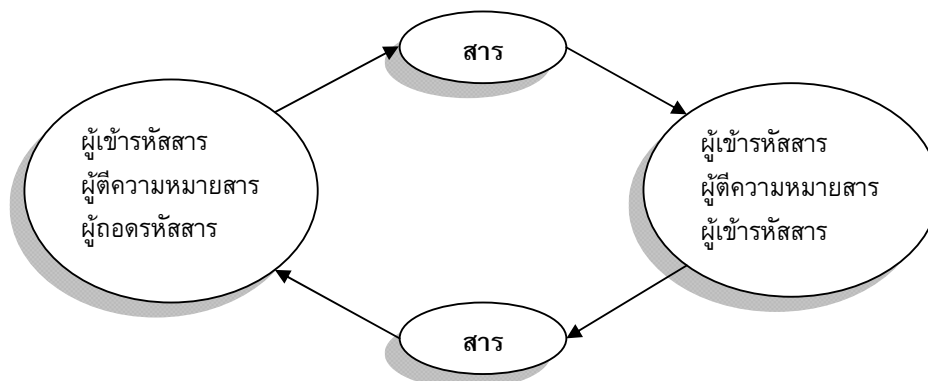
ผู้เข้ารหัส (Encoder) หมายถึงบุคคลหรือเครื่องมือซึ่งทำหน้าที่ในการเปลี่ยนความคิด ความรู้สึก หรือสิ่งที่เราต้องการจะสื่อสารให้อยู่ในรูปของสัญญาณหรือรหัสหรือสัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งใช้แทนความหมายของสิ่งที่เราต้องการจะสื่อได้และเรียบเรียงเป็นสาร (Message) เพื่อส่งผ่านไปยังผู้รับสาร สัญญาณในที่นี้ หมายถึงภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาท่าทาง วัตถุสิ่งของ ฯลฯ ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นหรือเลือกใช้เพื่อแสดงความหมายของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

ผู้ถอดรหัส (Decoder) หมายถึงบุคคลหรือเครื่องมือซึ่งทำหน้าที่เปลี่ยนสารซึ่งอยู่ในรูปของสัญญาณ หรือ รหัส หรือสัญลักษณ์ ให้เป็นความคิด ความรู้สึก หรือสิ่งที่ผู้ส่งสารพยายามส่งมาเพื่อให้รับรู้และเข้าใจความหมายของสารนั้น โดยอาศัยการแปลความหมายของสารนั้น ในการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น ผู้ส่งสารและผู้เข้ารหัสรวมผู้รับสารและผู้ถอดรหัสอาจเป็นบุคคลเดียวได้ ดังแผนภาพที่ ๒.๒

แผนภาพที่ ๒.๒ แนวคิดของแชนนัมปรากฏในแบบจำลอง

จากแผนภาพที่ ๒.๒ แนวคิดของแชนนัมปรากฏในแบบจำลอง ซึ่งแชนนัมได้นำเสนอไว้นี้ เป็นแบบจำลองที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากคล็อด อี แชนนันและ ชาร์ลส์ ออสกูด กล่าวคือ แชนนัมผสมผสานความคิดของตนกับแนวคิดชิงแชนนัน และออสกูด แล้วสร้างจำลองนี้ขึ้นมา ดังนั้นรูปแบบการแสดงกระบวนการสื่อสารในแบบจำลองนี้ จึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากแบบจำลองของแชนนัน คือมีลักษณะเป็นเอกวิถี หรืออีกนัยหนึ่งคือมองความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการสื่อสารเป็นเชิงเส้นตรง การให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนสารเป็นสัญญาณ เพื่อส่งผ่านไปยังจุดหมายปลายทาง รวมทั้งการแยกผู้ส่งสารจากผู้เข้ารหัสและผู้รับสารกับผู้ถอดรหัสสารออกจากกัน ส่วนแนวคิดที่ได้รับจากออสกูดได้แก่ แนวคิดเรื่องการเข้ารหัสและการถอดรหัสสาร แต่หากพิจารณาโดยรวมแล้ว สารสำคัญที่ แชนนัมต้องการนำเสนอในแบบจำลองนี้คือ การแสดงให้เห็นว่ากระบวนการสื่อสารดำเนินไปอย่างไร ดังนั้นแบบจำลองนี้จึงสามารถใช้อธิบายกระบวนการสื่อสารที่เกี่ยวกับอิเล็กทรอนิกส์ และการสื่อสารของมนุษย์ได้ทั้งสองลักษณะ ดังแผนภาพที่ ๒.๓

แผนภาพที่ ๒.๓ แบบจำลองของวิลเบอร์ แชรรมม์

จากแผนภาพที่ ๒.๓ แบบจำลองของวิลเบอร์ แชรรมม์ ซึ่งชรรมม์ได้สร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ.๑๙๕๔ แบบจำลองนี้มีความแตกต่างจากแบบจำลองก่อนหน้านี้ เนื่องจากเปลี่ยนมุมมองกระบวนการสื่อสารแบบเชิงเส้นตรงมาเป็นแบบวงกลม หรือเป็นแบบเชิงปฏิสัมพันธ์ ซึ่งชรรมม์มองว่าการสื่อสารคือกิจกรรมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร นอกจากนั้นยังแสดงแนวคิดเรื่องปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) ระหว่างคู่สื่อสาร ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดสำคัญในพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ในแบบจำลองที่ชรรมม์ได้นำเสนอไว้นี้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการทางความคิดเรื่องการสื่อสารที่ชัดเจน และเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาเรื่องการสื่อสารในยุคต่อมาอย่างเห็นได้ชัด สรุปได้ว่า แบบจำลองการสื่อสารคือการใช้สัญลักษณ์ เพื่ออธิบายถึง

ทฤษฎีการสื่อสารของ เบอร์โล และโรเจอร์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสื่อสารไว้ดังต่อไปนี้ ซึ่งจากแบบจำลองของเบอร์โลและโรเจอร์ จะเห็นว่าในกระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ องค์ประกอบดังต่อไปนี้^{๔๔}

(๑) ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงแหล่งกำเนิดของสารหรือผู้ที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารเป็นบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคน หรืออาจจะเป็นหน่วยงานองค์กรต่างๆ

^{๔๔} พระมหาธีรวุฒิ ธีรธมฺโม, “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๖-๖๗.

(๒) สาร (Message) หมายถึงผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิดความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปรหัส เช่น เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือ ข่าว ข้อความ ภาพที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์

(๓) สื่อ (Channel) หมายถึงสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร เช่น เมื่อเราพูดก็คือ คลื่นเสียงในอากาศ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สื่อก็คือคลื่น แสงคลื่น เสียง และจอวิทยุ โทรทัศน์

(๔) ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคน ๆ เดียวกันหรือหลายคน เช่น กลุ่มประชาชนหรือผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว

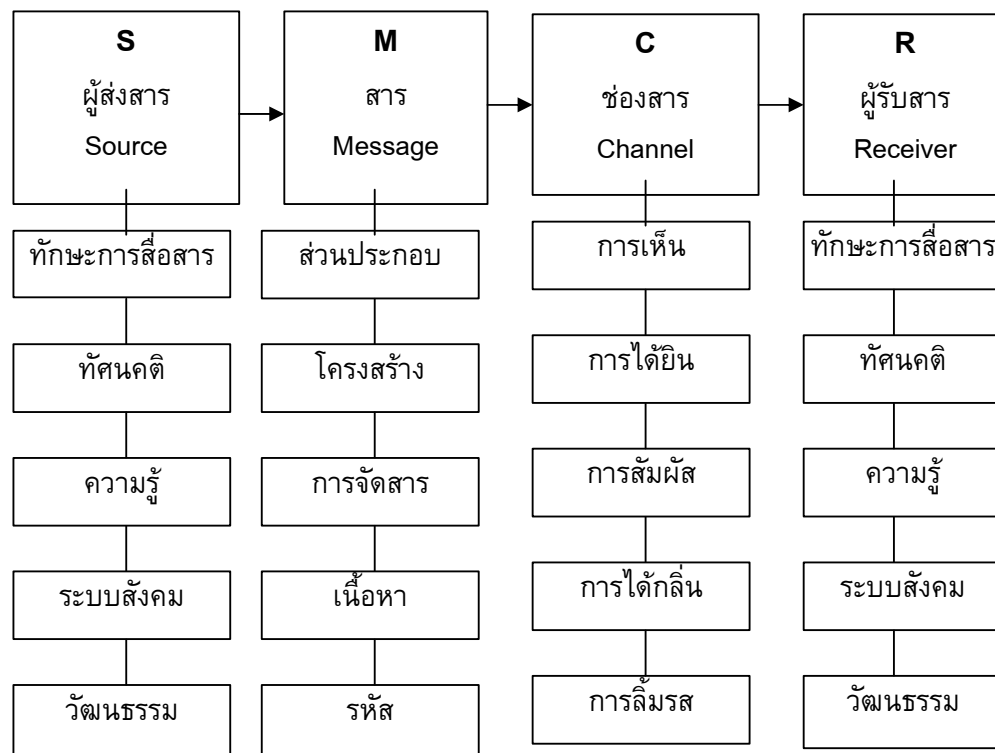
(๕) ผล (Effects) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงหรือข้อแตกต่าง (Changes or Discrepant) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นเนื่องมาจากข่าวสารที่ได้รับ ผลของการสื่อสารมักจะปรากฏออกมาในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ เจตคติและพฤติกรรม ในวงการพัฒนามันนักวิชาการหลายท่านเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมเกิดขึ้นเนื่องจากผลของการสื่อสาร

(๖) ปฏิกริยาตอบสนอง (Feedback) หมายถึง วิธีการหรือปฏิกิริยาที่ฝ่ายผู้รับสาร แสดงออกมาให้ผู้ส่งสารได้รับทราบ ทั้งนี้สืบเนื่องจากผลของการสื่อสารนับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถหยั่งรู้ได้ว่า ข่าวสารที่ส่งออกไปนั้นได้รับผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่ เพียงไร ลักษณะป้อนกลับอาจเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้

ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เบอริโล (David K. Berlo) ซึ่งเดวิด เบอริโล ได้อธิบายถึงหลักการของการสื่อสาร ที่มนุษย์ใช้ติดต่อสื่อสารถือเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบ (Ingredients) ที่สำคัญ ๖ ประการดังต่อไปนี้^{๔๖}

๑. แหล่งสาร (Communication source)
๒. ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder)
๓. เนื้อหาข่าวสาร (Message)
๔. ช่องสาร (Channel)
๕. ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder)
๖. ผู้รับสาร (Communication receiver)

^{๔๖} ปรม สดเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

แผนภาพที่ ๒.๔ แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล

จากแผนภาพที่ ๒.๔ แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เบอร์โล ซึ่งเดวิด เบอร์โล ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น จะต้องมียุคประกอบ ๔ ปัจจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยของผู้ส่งสาร ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคม
๒. ปัจจัยของสาร ประกอบด้วย รหัส เนื้อหา การจัดสรร
๓. ปัจจัยช่องทางการสื่อสาร ประกอบด้วย การเข้ารหัสและการถอดรหัสสารสิ่งที่นำสาร มีคลื่นแสง คลื่นเสียง วิद्यุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และพาหนะของสิ่งนำสาร มีอากาศ ช่องทางที่จะนำไปสู่ประสาทความรู้สึก หรือการถอดรหัสของผู้รับสาร มีการเห็น ได้ยิน สัมผัส ได้กลิ่น การลิ้มรส เป็นต้น

๔. ปัจจัยของผู้รับสาร ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคม การวางแผนและการกำหนดนโยบายนั้น มีหลักการที่สำคัญคือการใช้วิสัยทัศน์ในการกำหนดแนวทางฝ่ายต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายซึ่งมุมมองของผู้กำหนดนโยบาย และนักวางแผนนั้น จำเป็นต้องมองทั้งในมุมกว้าง (Bird Eyes Views) และมุมแคบ (Worm Eyes

view) การมองนั้นจะต้องมองให้รอบด้านว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และมีอิทธิพลต่อกันอย่างไร กล่าวคือหากองค์ประกอบตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปย่อมมีผลกระทบต่อองค์ประกอบในตัวอื่นๆ ด้วย การคิดในลักษณะดังกล่าวที่เราเรียกว่าการคิดในเชิงระบบ (System Theory)

ทฤษฎีองค์การของฟรีเดอริส เฮอร์ซเบิร์ก (Frederick Herzberg) ซึ่งฟรีเดอริส เฮอร์ซเบิร์ก ได้สร้างทฤษฎีจูงใจในการทำงานซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กันไป เช่น Motivation maintenance theory หรือ Dual factors theory หรือ the motivation hygiene theory จุดมุ่งหมายในการศึกษาของเขา คือ ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรม นั่นคือ ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับงานเพื่อที่จะให้มีหนทางเพิ่มผลผลิต ลดการขาดงาน และสร้างความสัมพันธ์อันดีในการทำงานและเพื่อประโยชน์ทั่วๆ ไปสำหรับทุกๆ คน ความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลต่างๆ ที่จะมีส่วนช่วยในการปรับปรุงขวัญ และกำลังใจที่จะส่งผลให้ทุกคนมีความสุขกายสบายใจและมีความพึงพอใจมากยิ่งขึ้น ฟรีเดอริส เฮอร์ซเบิร์ก (Frederick Herzberg) แยกปัจจัยทั้งหมดที่มีผลกระทบต่อการทำงานออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ^{๔๗}

๑) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ดี และมีผลต่อความพอใจเกี่ยวกับงานที่ทำ ก็คือความสำเร็จการยอมรับความรับผิดชอบ ความก้าวหน้าและลักษณะที่ดีของงานนั้นๆ ปัจจัยนี้เรียกว่า ปัจจัยที่จูงใจ (Motivators)

๒) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่มักจะมีแนวโน้มเป็นผลที่ไม่ดีที่มักจะเกิดขึ้นภายใต้เหตุการณ์ของงานที่ทำอยู่ คือ ฐานะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับหัวหน้างาน กับเพื่อนร่วมงานและกับลูกน้อง เทคนิคในการบังคับบัญชา นโยบายของบริษัทและการบริหาร ความมั่นคงในงาน สภาพการทำงาน และเรื่องราวส่วนตัวที่ถูกกระทบโดยสภาพของงาน ปัจจัยกลุ่มนี้ได้รับชื่อเรียกว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับการบำรุงรักษาจิตใจ (Hygiene or maintenance factors) ที่เรียกเช่นนั้นเพราะปัจจัยกลุ่มนี้ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจได้แต่อาจสกัดกั้นไม่ให้เกิดการจูงใจขึ้นได้

ปัจจัยทั้ง ๒ กลุ่มนี้มีความสำคัญในการจูงใจคนงานและจะต้องได้รับความสนใจจากผู้บริหาร ฟรีเดอริส เฮอร์ซเบิร์ก (Frederick Herzberg) พยายามแก้ไขปัญหานี้ในเรื่องการจูงใจโดยเริ่มหาวิธีเพิ่มคุณค่าของงานให้สูงขึ้น (Job enrichment) ทำให้งานต่างๆ มีความหมายมากขึ้น ความสำเร็จในงานมากขึ้น มีทั้งการยอมรับ มีความรับผิดชอบสูงขึ้น ก้าวหน้ามากและส่งเสริมการเติบโตให้แก่แต่ละคนได้ ซึ่งจะมีผลต่อการจูงใจเป็นอันมาก ซึ่งต่างกับ (Job enlargement) ที่มีลักษณะเนื้อหาและค่าของงานยังคงเดิมที่ไม่อาจมีสิ่งจูงใจ

^{๔๗} อวยชัย ชะบา, เอกสารการสอนชุดวิชาองค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (สาขาวิชาการจัดการ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๖.

ข้อดีของทฤษฎีนี้ คือ ๑) ให้ความสนใจกับมนุษย์มากขึ้น ๒) พยายามกระตุ้นให้เกิดการเพิ่มของผลิตผลโดยการจูงใจ ๓) ทุกกรณีของพฤติกรรมต่างก็จะมีเป้าหมายกำกับ การชักจูงให้เกิดพฤติกรรมตามเป้าหมาย ย่อมทำได้โดยใช้ทฤษฎีการจูงใจให้ถูก ข้อเสียของทฤษฎีนี้คือ ยังพิจารณาแต่ปัจจัยภายในองค์กรเท่านั้น

เมื่อผู้รับสารมีการเลือกรับสื่อตามความต้องการของตนเช่นนี้ ผู้สื่อสารจึงจำเป็นต้องสื่อเนื้อหาสารของตนให้ตรงกับความต้องการของเขามากที่สุด หรือเสนอในสิ่งที่เขาได้ยินได้ฟังแล้วแล้วเกิดความสนใจในอันเชื่อตามปฏิบัติตาม เช่น พุดโน้มน้าวใจผู้ฟัง เป็นต้น ในอดีต โมเสสสามารถพุดโน้มน้าวใจให้ชาวยิวหลบหนีออกจากอียิปต์และให้ถือบัพัญญัติ ๑๐ ประการ ของพระเจ้าได้ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความรักสามัคคีกันในกลุ่มคณะ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ทำให้โมเสสสามารถปกครองหมู่คณะที่เป็นพี่น้องชาวยิวได้ง่ายขึ้น แม้จะมีผู้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า โมเสสอาจจะบัญญัติบัพัญญัติทั้ง ๑๐ ประการนั้นขึ้นเอง แล้วอ้างว่าเป็นบัญญัติของพระเจ้า เพื่อประโยชน์แก่การปกครองหมู่ชาวยิวที่ตนพาหนีออกมาจากอียิปต์ ให้มีกฎปฏิบัติเป็นอันเดียวกันง่ายต่อการปกครอง อย่างไรก็ตาม มองในมิติแห่งการสื่อสารถือว่าโมเสสประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

เทคนิคการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ ถือว่าเป็นการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความสนใจในอันประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเผยแพร่ ควรจะได้อรรถหลักในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท ได้สรุปลักษณะและอิทธิพลของการโน้มน้าวใจไว้ ดังนี้^{๔๔}

- (๑) ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ
- (๒) โดยปกติผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่งและผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ
- (๓) สิ่งที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการคือการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างหรือการดำรงไว้ซึ่งความเห็น ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยอื่น ได้แก่ อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น

การโน้มน้าวใจมีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลว ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความเชื่อ และความต้องการของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ดังนั้น จึงควรจะได้ศึกษาถึงปัจจัยดังกล่าวด้วย “ตามทัศนะของโรเซนเบิร์กและโฮฟแลนด์ การโน้มน้าวใจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก การเปลี่ยนแปลงภายใน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก ความรู้ ความสำนึก และพฤติกรรม ส่วนการเปลี่ยนแปลงภายนอก ได้แก่ การแสดงออกทางกายและวาจา

^{๔๔} อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

การเปลี่ยนแปลงความรู้และจิตสำนึก คำว่า Cognitions รวมความถึงความคิดรวบยอด (Concept, Awareness) ความเชื่อที่เรามีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด คุณค่าที่เราให้ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือความเชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดและโลกทรรศน์รอบตัวเรา ปกติการเปลี่ยนแปลงในความรู้และจิตสำนึกแสดงออกให้เห็นได้ทางวาจา ซึ่งผู้รับสารแสดงออกมาหลังจากที่ได้ฟังสารที่โน้มน้าวใจแล้ว แต่อย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว การเปลี่ยนแปลงในความรู้ความคิดรวบยอดหรือโลกทรรศน์อาจจะไม่เกิดในทันที แต่อาจจะเกิดจากการพูดคุยเพราะไปได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นจากการพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน

การเปลี่ยนแปลงในการรับรู้อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน เราอาจจะเคยพบบุคคลซึ่งเราไม่ประทับใจเลยในบุคลิก เช่น แต่งตัวปอน ๆ ผอมยาว แต่หลังจากการพูดที่ประกอบด้วยเหตุผลน่าโน้มน้าวใจเราเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับตัวเขา หรือในทางกลับกัน เราอาจจะเคยพบผู้มีบุคลิกดี น่าเชื่อถือ แต่หลังจากฟังวาจาของเขาแล้ว เราอาจจะเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของเราไปในทางลบก็ได้ เราอาจจะตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ผู้ส่งสารที่โน้มน้าวใจอาจจะไม่สามารถทำให้ผู้รับสารถึงขั้นลงมือปฏิบัติได้ แต่ผู้ส่งสารอาจทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนความรู้จิตสำนึก ความคิดรวบยอดหรือการรับรู้ได้ และการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าเมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจต่อ ๆ ไป

การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก คำว่า Affection หมายถึง อารมณ์ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงอาจแสดงออกได้โดยการหัวเราะ ร้องไห้ ขนหัวลุก ตัวสะท้าน ในการทดลองทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาจะมีเครื่องมือวัดความเปลี่ยนแปลงด้วยการวัดจังหวะเต้นของหัวใจ ความดันโลหิต วัดปฏิกิริยาตอบโต้ทางผิวหนังด้วยกระแสไฟฟ้า และการที่เหงื่อออก แต่การวัดการตอบโต้เช่นนี้ภายนอกห้องทดลองย่อมเป็นไปได้ยาก ผู้ส่งสารจำเป็นต้องฟังจากวาจาหรือสังเกตอากัปกริยาจากผู้รับสารด้วยตนเอง เช่น ผู้ฟังอาจตอบสนองว่า “ได้ยินนายกสมาคมกล่าวเกี่ยวกับการตั้งทุนอาหารกลางวันเพื่อเด็กยากจนแล้ว สงสารเด็กพวกนั้นจังเลย” การจัดทำโปสเตอร์เพื่อโน้มน้าวใจให้บริจาคเพื่อเด็กกำพร้าก็อาศัยหลักการโน้มน้าวใจเช่นกัน (มีข้อสังเกตอยู่ว่า เด็กที่เลือกมาเป็นแบบจะต้องไม่ใช่เด็กที่พิการน่าเกลียดน่ากลัวจนให้ความรู้สึกตอบสนองในทางลบว่า เด็กนี้ควรจะตาย จะมีความสุขกว่ามีชีวิตอยู่” หรือจะต้องไม่ใช่เด็กที่น่าตาทำทางหรือแต่งตัวสวยงามเกินไป จนเกิดความรู้สึกในตัวผู้บริจาคว่า “เด็กคนนี้ดีกว่าลูกฉันตั้งเยอะ เรื่องอะไรฉันจะต้องไปบริจาค”)

การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ในที่นี้ให้คำจำกัดความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก เราอาจจะโน้มน้าวใจให้คนเห็นด้วยกับเราว่าบุหรี่ยาสูบและสุราเป็นสิ่งเสพติดควรหลีกเลี่ยง เปลี่ยนแปลงด้านความรู้ แต่ในการที่จะให้เขาหยุดเสพทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ยาก ในการที่จะสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เราสังเกตได้ทั้งจากวาจาของผู้รับสารและการกระทำของเขา การเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ชนิดดังกล่าวมาแล้วไม่สามารถจะแยกออกได้เป็นชนิดๆ อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มักจะ

เกิดขึ้นคาบเกี่ยวกัน เป็นหน้าที่ของนักสื่อสารที่จะต้องวางแผนการณรงค์อย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ^{๔๙}

ตัวอย่างในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจของผู้ฟังธรรมหรือผู้รับสารของพระพุทธเจ้า เช่น พระนันทะเพ็ญอภิเชกสมรสกับพระนางชนบทกัลยาณี ในงานนี้ก็ได้นิมิตต์พระพุทธเจ้าไปฉันภัตตาหารด้วย หลังฉันภัตตาหารเสร็จ พระองค์ทรงใช้ให้พระนันทะอุ้มบาตรตามสงเสด็จ แม้จะไม่เต็มใจท่านก็จำยอมต้องไป ด้วยไม่กล้าขัดพระทัยพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงแล้ว แทนที่จะให้กลับ พระพุทธเจ้ากลับให้ท่านอุปสมบท หลังอุปสมบทแล้วท่านก็ไม่นับเป็นอันประพฤติธรรม เพราะคิดถึงพระนางชนบทกัลยาณี พระพุทธเจ้าจึงทรงพาท่านไปเที่ยวชมนางอัปสรสวรรค์บนภพดาวดึงส์ เพราะทรงรู้ว่าพระนันทะยังมีพระทัยฝักใฝ่และรื้อนรุ่มในกามคุณ เมื่อทรงรู้ว่าพระนันทะมีความยินดีในการได้เห็นนางอัปสร จึงทรงใช้กุสโลบายในการสอนเพื่อให้ท่านสนใจประพฤติธรรม โดยทรงให้สัญญาว่าจะให้นางอัปสรแก่ท่านถ้าหากท่านปฏิบัติธรรม พระนันทะจึงยอมประพฤติธรรม ในที่สุดท่านก็ได้บรรลุนิพพานสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นี่ก็เป็นการใช้สื่อบุคคลในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจของพระองค์

ทฤษฎีเข็มฉีดยาเพื่อการชักจูงใจ^{๕๐} ได้กล่าวถึงเทคนิคการโน้มน้าวใจไม่ใช่สิ่งบันดาลใจ (Incentive) หรือเครื่องล่อใจในตัวของมันเอง แต่สิ่งบันดาลใจหรือเครื่องล่อใจ เป็นปัจจัยสำหรับให้เกิดการจูง เครื่องล่อใจอาจทำให้เกิดการประพฤติตาม (Positive) ต่อต้านหรือฝ่าฝืน (Negative) ก็ได้ ถ้าหากเครื่องล่อใจเป็นไปในทางไม่น่าพอใจ ไม่ถูกใจ หรือขัดต่อความรู้สึก ผู้ถูกจูงใจก็จะต่อต้านหรือฝ่าฝืน ด้วยเหตุนี้ สิ่งกระตุ้นพฤติกรรมของมนุษย์จึงมีอยู่ ๒ ประการคือ รางวัล กับการลงโทษ เพราะคนจะตัดสินใจทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นก็เพื่อสิ่งตอบแทนคือ รางวัล หรือบำเหน็จความดีความชอบ แต่ขณะเดียวกัน คนเราก็กระทำตามเพื่อป้องกันมิให้ถูกลงโทษด้วย แรงจูงใจที่มีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของคณนั้น จำแนกออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. แรงจูงใจภายใน (Motivation in trinsic) ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ประจำตัวของคนแต่ละคน และเป็นผลจากสิ่งแวดล้อมหรือแรงจูงใจภายนอก แรงจูงใจภายในของแต่ละคนอาจเป็นความทะเยอทะยาน (Ambition) ความสนใจ (Interesting) ความหวัง (Hope) หรืออุดมคติของแต่ละคน

^{๔๙} อวยชัย ชะบา, เอกสารการสอนชุดวิชาองค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (สาขาวิชาการจัดการ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘-๒๐.

^{๕๐} กิติมา สุรสุนธิ, เทคนิคการโน้มน้าวใจในการสื่อสารระหว่างบุคคล, (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๑. (A.H.Maslow, A Theory of Human Motivation Psychological Review, 1943, P.389).

๒. แรงจูงใจภายนอก (Motivation extrinsic) เกิดจากสิ่งเร้าภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมมากระตุ้น เช่น บรรยากาศในการทำงาน คำชมเชย และการตำหนิ การให้รางวัลและการลงโทษ การแข่งขัน เพื่อนร่วมงาน ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม การสร้างแรงจูงใจ หรือการโน้มน้าวใจให้เกิดขึ้นนั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงความต้องการของบุคคลผู้ที่เราจะจูงใจเป็นสำคัญ ซึ่งความต้องการของมนุษย์นั้น มี ๒ ประเภท คือ

๑. ความต้องการขั้นพื้นฐานหรือความต้องการทางร่างกาย (Basic Physiological or primary needs)

๒. ความต้องการทางสังคมหรือทางจิตใจ (Social or Psychological needs as secondary needs)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งทฤษฎีการเผยแพร่นั้น มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารที่คนเราจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งประสิทธิภาพการสื่อสารของบุคคลจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์การสื่อสารจำนวน ๔ ด้านประกอบด้วย ๑) ด้านปัจจัยของผู้ส่งสาร กล่าวคือทักษะการสื่อสาร ทศนคติ ความรู้ ระบบสังคม ๒) ด้านปัจจัยของสาร ประกอบด้วยรหัส เนื้อหา การจัดเสนอ ๓) ด้านปัจจัยช่องทางการสื่อสาร ประกอบด้วย การเข้ารหัสและการถอดรหัสสาร สิ่งที่น่าสนใจ เช่น คลื่นแสง คลื่นเสียง วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และพาหนะของสิ่งนำสาร เช่นว่า อากาศ ช่องทางที่จะนำไปสู่ประสาทความรู้สึก หรือการถอดรหัสของผู้รับสาร มีการเห็น ได้ยิน สัมผัส ได้กลิ่น การลิ้มรส เป็นต้น ๔) ด้านปัจจัยของผู้รับสาร ประกอบด้วยทักษะการสื่อสาร ทศนคติ ความรู้ ระบบสังคม เป็นต้น

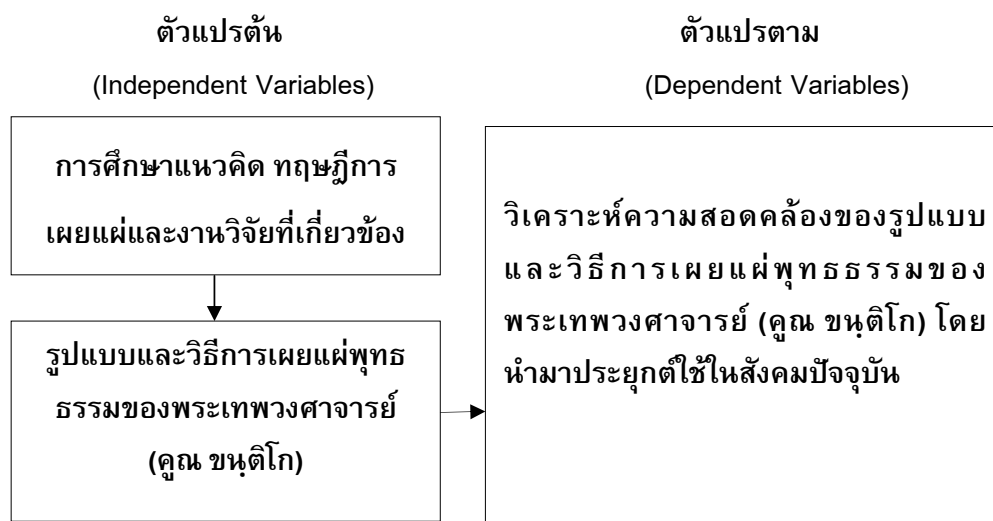
๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณชนุตติโก)” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการเผยแพร่งานคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๕ วิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณชนุตติโก) มาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการเผยแพร่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

(คุณ ขนฺติโก) โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระสงฆ์และคฤหัสถ์ จำนวน ๘ รูป/คน

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือกรอบความคิดเห็นผลวิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังแผนภาพที่ ๒.๕

แผนภาพที่ ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)” งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งการเผยแผ่พุทธธรรมนั้น เมื่อสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมทั้งเหล่าสาวกมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่กว้างขวางแพร่หลาย ครั้นต่อมา พระพุทธองค์ทรงแสดงเป็นแบบอย่างให้สาวกรุ่นต่อๆ มาได้ถือเป็นแนวทางและปฏิบัติตาม อันทำให้การประกาศพระพุทธศาสนาเป็นปึกแผ่นมั่นคงในดินแดนชมพูทวีป หลังพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานไปแล้วเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๔ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งสภาพปัจจุบันนี้คณะสงฆ์ไทยก็ยังดำเนินการเผยแผ่พุทธธรรมตามกรอบแนวทางที่พระพุทธองค์วางหลักไว้

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดหนองแวง (พระอารามหลวง) รูปปัจจุบัน ท่านเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่ท่านได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหนองแวงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๑ จนถึงในปัจจุบันนี้ พ.ศ.๒๕๕๔ ท่านได้เริ่มทำการพัฒนาวัดหนองแวงครั้งใหญ่ในทุกๆ ด้าน อันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแผ่พุทธธรรม^๑

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ทั้งรูปแบบและวิธีการ กรอบแนวคิด หลักการด้านการเผยแผ่ โดยจะยึดหลักการตามภารกิจที่มหาเถรสมาคมมอบหมายให้พระสังฆาธิการทุกระดับต้องถือปฏิบัติตามกรอบแนวทางการบริหารการจัดการวัด^๒ คือด้านการเผยแผ่ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม

๓.๒ สรุปรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม

^๑สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๓.

๓.๑ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองแขวง รูปปัจจุบัน ท่านเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พุทธธรรมให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๑ ท่านได้เริ่มทำการบริหารจัดการวัดหนองแขวงในทุกๆ ด้าน อันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๕๔)^๓

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของท่าน ด้านการเผยแผ่พุทธธรรมโดยจะยึดหลักการตามภารกิจที่มหาเถรสมาคมมอบหมายให้พระสังฆาธิการทุกระดับต้องถือปฏิบัติตามกรอบแนวคิดการบริหารจัดการวัด การเผยแผ่ อีกประการหนึ่งก็คือ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้จะนำเสนอรายละเอียดตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดหนองแขวง พบว่า “การทำงานเพื่อส่วนรวมต้องมีความรอบคอบ มีทักษะภาวะความเป็นผู้นำที่ดี มีปฏิภาณไหวพริบ ตลอดจนมีความสามารถในการบริหารจัดการกิจการงานต่างๆ ภายในวัดได้เป็นอย่างดี โดยท่านจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก^๔ จะเห็นได้จากมโนปณิธานในครั้งแรกที่หลวงพ่อกากราบพระประธานในพระอุโบสถในวันแรกที่รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๑ ได้กล่าวว่าเกล้ากระผมมาเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองแขวง ตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา ไม่ตั้งใจเป็นสมภารแม้วัดไหนๆ แต่เกล้ากระผมต้องมาทำประโยชน์แก่วัดและสังคม

ท่านประกอบไปด้วยคุณสมบัติของเจ้าอาวาสอย่างครบถ้วนตามหลักอาวาสกัธธรรม ๕ ทั้งยังประพฤติปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และปฏิบัติตามหลักธรรม โดยเฉพาะข้อที่ว่า “อตุตฺตสมฺมาปณฺธิ” คือการวางตนไว้ในทางที่ถูกต้อง ซึ่งปรากฏอยู่ในมงคลสูตร^๕ และมีหลักธรรมอื่นๆ เช่น การมีเมตตา กรุณาต่อทุกคนไม่เลือกชั้นวรรณะ การสงเคราะห์ ชุมชนเป็นต้น และท่านมีความชำนาญในการเผยแผ่พุทธธรรมในรูปแบบและวิธีการต่างๆ เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งยังรักษารูปแบบเดิมแต่ได้ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เข้าใจง่ายใช้สำนวน

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^๔ สัมภาษณ์ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดหนองแขวง, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

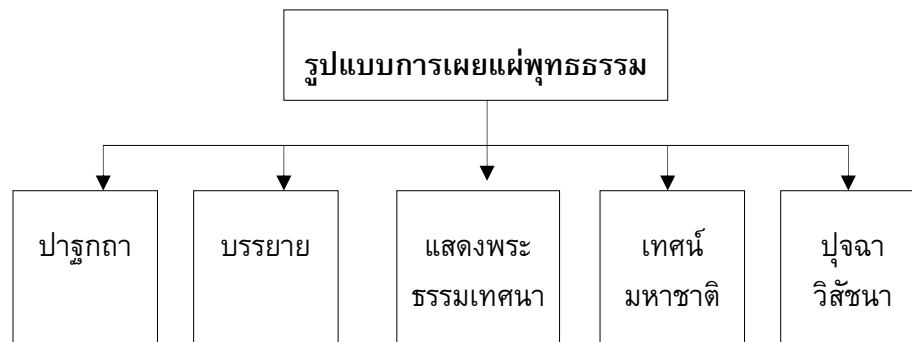
^๕ ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๓/๖-๘.

ภาษาเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปแบบและวิธีการเผยแพร่ของหลวงพ่อดังต่อไปนี้ ๑) สื่อบุคคล ๒) สื่อมวลชน^๖

๑) สื่อบุคคล

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นสื่อบุคคลที่มีความชำนาญในการเผยแพร่พุทธธรรม ได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจยากและไม่เป็นที่สนใจ ทำให้มีเนื้อหาสาระที่เข้าใจง่ายและเป็นที่น่าสนใจ “เป็นพระนักเทศน์แนวประยุกต์ผสมผสานหลักธรรมที่มุ่งเหตุการณ์ปัจจุบัน ทันสมัย ทันโลก สีสนาการเทศน์แพรวพราว สามารถสะกดใจผู้ฟังด้วยน้ำเสียงนุ่มลึก ไพเราะเกะกิงใจ นอกจากนี้ ยังเก่งทางเทศน์มหาชาติ มักจะได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และเทศน์จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ ทั่วประเทศ และต่างประเทศ สมัญญานามของท่านคือ สาลิกาป้อนเหยื่อ” ตัวอย่างบทความที่ว่า เช่นการขึ้นต้นด้วยอักษรที่เหมือนกันเช่น ๕ ส. คือ สร้าง สอน ส่ง เสริม เสีย และได้อธิบายเนื้อความแห่งอักษรย่ออื่นๆ น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง^๗

ตารางที่ ๓.๑ รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

จากตารางที่ ๓.๑ แสดงถึงรูปแบบของการแสดงพุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ซึ่งมีอยู่จำนวน ๕ รูปแบบคือ (ก) ปาฐกถา (ข) บรรยาย (ค) แสดงธรรมเทศนา (ง) เทศน์มหาชาติ และ (จ) ปฐณาวิชันนา ซึ่งในจำนวน ๕ รูปแบบนี้ ยกเว้นการเทศน์มหาชาติ งานที่จัดขึ้นเพื่อการเผยแพร่พุทธธรรม ท่านจะใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งให้เหมาะสมกับงาน เนื่องในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานวันเกิด และงานอวมงคล เช่น งานศพ งานทำบุญอุทิศงานทำบุญอุทิศเจ้าอาวาส เป็นต้น ท่านก็จะเลือกสรรธรรมให้เข้ากับงานนั้นด้วยความ

^๖ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), ผลงานและประวัติวัดหนองแขง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๓๘.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

ระมัดระวัง สำหรับการเทศน์มหาชาติ ส่วนมากวัดต่าง ๆ จะใช้เทศน์ปีละครั้ง เป็นงานประจำปีของแต่ละวัด นอกจากจะใช้รูปแบบการเทศน์มหาชาติเพื่อการเผยแผ่ที่วัดหนองแขงแล้ว ยังได้รับนิมนต์ไปเทศน์มหาชาติในงานต่าง ๆ เป็นประจำ ทุกปี ๆ ละหลายครั้ง และรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่าน มีอยู่จำนวน ๕ รูปแบบซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ^๕

(ก) การปาฐกถา

ปาฐกถา หมายถึง ถ้อยคำหรือเรื่องราวทางวิชาการ ถ้อยคำที่เป็นตัวบาลี ถ้อยคำที่เป็นธรรม เช่น แสดงปาฐกถา^๕ ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการเผยแผ่พุทธธรรม นำหลักธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน จึงได้รับนิมนต์ให้ไปกล่าวปาฐกถา ซึ่งเป็นการเผยแผ่ธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ที่พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ใช้เผยแผ่พุทธธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้รับนิมนต์ เช่น วัด โรงเรียน สถานีวิทยา สถานีโทรทัศน์ เป็นต้น จึงทำให้เรื่องที่ปาฐกถานั้นมีเป็นจำนวนมาก เช่น “รวมปาฐกถายอดฮิต ได้รับการขัดเกลาสำนวนให้อ่านสนุก เข้าใจง่าย สบายต่อการจดจำ และนำไปปฏิบัติ เรียกว่า เด็กอ่านได้ ผู้ใหญ่อ่านดี พระเถรเถรชี้ อ่านแล้วสุขใจ”^๖

(ข) การบรรยาย

การบรรยาย คือ ชี้แจงหรืออธิบายเรื่องให้ฟัง^๗ หมายถึงการอธิบายธรรม คล้ายกับการแสดงธรรมเพียงแต่เป็นการบรรยายธรรม ไม่มีการตั้งนะโมเหมือนการแสดงธรรม การบรรยายธรรม เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พุทธธรรม ที่พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัด สถานที่ศึกษา สถานที่ราชการ หน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการบรรยายธรรมเรื่องงานชีวิต เนื่องในงาน อบรมคุณธรรม ผู้นำ ณ วิทยาลัยขอนแก่น^๘ ดังต่อไปนี้ “เรื่องงานชีวิตหรือ คุณธรรมของผู้นำ เข้าใจว่าเหตุที่ตั้งชื่อตั้งนี้ เพราะปรารถนาถึงอนาคตของสังคมคือประเทศไทยเป็นสำคัญ ว่ามันจะไปรอดกันหรือไม่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่จะเป็นผู้นำ และผู้นำที่จะพาประเทศไทยไปสู่ทิศทางใด ก็ได้แก่ท่านทั้งหลาย ซึ่งมาประชุมกัน ณ ที่นี้ ล้วนแต่เป็นเมล็ดพืชที่จะเจริญเติบโต เป็นอนาคตของสังคมใน

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^๘ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖๒.

^๙พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), ผลงานและประวัติวัดหนองแขง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา),

ภายภาคหน้า พระก็หวังไว้เช่นนั้น การจะเป็นผู้นำที่ดีได้ จะต้องได้รับการยอมรับจากสังคม หากปราศจากการยอมรับจากผู้ร่วมสังคมแล้ว ก็คลายความศักดิ์สิทธิ์ หมดความขลัง สิ้นพลัง เป็นผู้นำไม่ได้

การจะเป็นผู้นำจำต้องแสดงให้เห็นว่าเราจะต้องมีพลังเหนือกว่าผู้อื่นทั้งวิชาและจรณะ คือ ทั้งความรู้และความสามารถ ด้วยเหตุนี้การจะเป็นผู้นำจะต้องศึกษาเสียก่อน เพื่อให้รู้แนวของผู้นำ ใ้รู้งานของผู้นำ และให้รู้ว่าผู้นำที่ดีจำต้องมีคุณธรรมอะไรบ้าง ประเด็นแรกที่จะพูดในวันนี้คือแนวของผู้นำ ท่านทั้งหลายจะรู้ว่าไ้เก่งกาจหรือไม่ต้องดูที่ชน จะดูนกยูงว่างามหรือไม่ต้องดูที่แววหาง แต่ผู้นำดีจะดูที่ไหนจึงจะเห็นแนวของผู้นำ มีตัวอย่างให้ดูเยอะเยอะ พระมีมุมให้มองหรือพิจารณาประกอบดังนี้^{๑๓}

ผู้นำต้องรอบรู้เหมือนคึกฤฑ์

ผู้นำต้องสุจริตเหมือนเปรม ดิณสุลานนท์

ผู้นำต้องอดทนเหมือนบักจีว

ผู้นำต้องพลิกพลิ้วเหมือนชาติชาย

ผู้นำต้องกล้าตายเหมือนอานันท์

ผู้นำต้องมีอารมณ์ขันเหมือนนายควง อภัยวงศ์

ผู้นำต้องซื่อตรงเหมือนสัจญา ธรรมศักดิ์

ผู้นำต้องแน่นหนักเหมือนสฤษฏี ธนรัชต์

ผู้นำต้องนุ่มนวลและมีธยัสถ์เหมือนชาน หลีกภัย

ผู้นำแนวประชานิยมเหมือนทักษิณ ชินวัตรเป็นต้น

ผู้นำที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ ล้วนเป็นผู้มีชื่อเสียง นำพาประเทศชาติให้อยู่รอดปลอดภัยมาแล้วทั้งนั้น เรียกว่าชาติพันธุ์ เพราะได้ผู้นำดี ผู้นำที่ดีจะต้องมีหลักๆ ของผู้นำที่จะมองข้ามไม่ได้มีดังนี้ คือ ผู้นำต้องมีความรู้ มีสติปัญญา มีหูตากว้างไกล มีความคิด ความรอบคอบ และความรับผิดชอบ เมื่อรู้หลักของผู้นำแล้ว ต้องรู้จักของผู้นำ คือ หน้าที่ของผู้นำด้วย กิจของผู้นำมีอยู่จำนวน ๕ ประการคือ บำราบคนพาล อภิบาลคนดี ผูกไมตรีทั่วหน้า พัฒนามวลชน นำตนถึงธรรม^{๑๔}

ส่วนคุณธรรมของผู้นำจะประมวลย่อลงมามากอีกเพื่อให้จำง่ายคือ ๑. รู้งานดี ๒. ทำหน้าที่ไม่บกพร่อง ๓. ต้องสุจริต ๔. มีมิตรสัมพันธ์ ๕. รู้ว่างานคือชีวิต^{๑๕}

จากบทบรรยายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ท่านได้บรรยายถึงภาวะผู้นำที่ชัดเจน ใช้คำที่ง่าย ๆ ยกตัวอย่างผู้นำที่เป็นตัวอย่างในสังคม ซึ่งก็สามารถสงเคราะห์เข้าในหลักธรรม ๓

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ประการคือ **ปรียัติ** การให้ความรู้ในเรื่องของภาวะผู้นำ ผู้นำจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติผู้นำ อันได้แก่ความรอบรู้ สติปัญญา วิสัยทัศน์ ความคิดรอบคอบ และรับผิดชอบ **ปฏิบัติ** หน้าที่ของผู้นำ อันได้แก่ ช่อมคนชั่ว ยกย่องคนดี มีมนุษยสัมพันธ์ มุ่งมั่นพัฒนา และตั้งตนไว้ชอบ และ **ปฏิเวธ** ผลของการมีภาวะผู้นำ การปฏิบัติงานย่อมมีความก้าวหน้า

(ค) แสดงธรรมเทศนา

เทศน์ แปลว่าการแสดง การชี้แจง การชี้ให้เห็นแจ้ง หมายถึงการถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟัง เป็นการเผยแผ่ศาสนาแบบหนึ่ง ที่นิยมมาแต่สมัยพุทธกาล^{๑๖} หลักของการแสดงพระธรรมเทศนานั้นมีอยู่ ๓ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นอุเทศ นิเทศ และปฏินิเทศ

การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมที่พระพุทธรองค์ได้ทรงนำมาใช้ในการเผยแผ่ นับตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) แต่บางครั้งมีการถามผู้ฟัง แต่ผู้แสดงก็ได้ให้คำตอบเอง การแสดงพระธรรมเทศนาส่วนมากใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร (Source) มีธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสาร (Message) ใช้การสื่อสารทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ มีหนังสือพิมพ์เป็นต้น หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เป็นช่องทาง (Channel) ในการส่งสาร และมีพุทธศาสนิกชน และมวลชน เป็นผู้รับสาร (Receiver) สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้า และพระสาวก ตลอดถึงอุบาสกและอุบาสิกา ได้แสดงพระธรรมเทศนาพูดแบบ Face to Face คือ การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน ผู้ฟังเป็นกลุ่มเล็กๆ สามารถเห็นบุคลิกภาพมีความใกล้ชิดกัน สามารถเห็นปฏิกริยาของผู้รับฟังได้ การแสดงพระธรรมเทศนาแบบนี้จะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทศนคติของผู้รับฟังได้มาก สามารถจัดเนื้อหาสาระของธรรมให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ทั้งมีความรวดเร็ว ส่วนมากพระธรรมกถึกก็ยังใช้วิธีนี้อยู่ เพื่อเข้ากับยุคสมัย ปัจจุบันได้มีรูปแบบการแสดงพระธรรมเทศนาทางสื่อสารมวลชน (Public Communication) ทั้งวิทยุโทรทัศน์ ทำให้ผู้ฟังได้รับข่าวสารมากยิ่งขึ้น การสื่อสารทางสื่อมวลชนนี้ พระสงฆ์ในฐานะสื่อบุคคลผู้ส่งสาร และประชาชนผู้รับสารไม่สามารถเห็นกันได้อย่างใกล้ชิด ไม่สามารถกำหนดผู้ฟัง ใช้เนื้อหาธรรมสำหรับคนทั่วไปเป็นจำนวนมาก เช่น สื่อวิทยุ ผู้แสดงธรรมและผู้รับฟังอยู่ห่างไกลกัน ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ความเข้าใจ ในการเผยแผ่ทั้งสองแบบนี้ต่างก็มีจุดเด่นและจุดด้อยที่ไม่เหมือนกัน การแสดงพระธรรมเทศนาของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ก็ใช้การสื่อสารทั้งสื่อบุคคล และสื่อมวลชน และบทพระธรรมเทศนาที่ปรากฏอยู่ในหนังสือต่างๆ นั้นก็มีเป็นจำนวนมาก

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

๑. การแสดงพระธรรมเทศนา

พระธรรมเทศนาที่ใช้แสดงในงานพระราชพิธี หมายถึงพระธรรมเทศนาที่แสดง เฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถหรือพระบรมวงศานุวงศ์ในโอกาสต่างๆ การถวายพระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่งนั้น ผู้เป็นพระธรรมกถึก จะต้องเตรียมเรื่อง เตรียมตัว และเตรียมใจให้พร้อม เริ่มตั้งแต่การซักซ้อมในอิริยาบถต่างๆ ตั้งแต่การเข้าไปในพระที่นั่ง การนั่งบนอาสน์สงฆ์ การขึ้นธรรมาสน์เทศน์ การจับคัมภีร์ การตั้งพัดถวายศีล หรือถวายอดิเรกเป็นต้น ตลอดถึงการเตรียมบทคัมภีร์เทศน์ ที่จะต้องใช้อ่านต่อหน้าพระที่นั่ง ซึ่งกิจเบื้องต้นเหล่านี้ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ก็ทำได้เป็นอย่างดี ในส่วนเนื้อหาสาระของบทพระธรรมเทศนาที่นำมากล่าวข้างต้น มีเนื้อความที่เป็นไปตามลำดับของหลักการเทศน์ ๓ ประการคือ อุเทศคือมีบทตั้ง นิเทศคือการอธิบายความ และปฏินิเทศคือสรุปใจความสำคัญๆ

๒. การแสดงพระธรรมเทศนาทั่วไป

พระธรรมเทศนาทั่วไป หมายถึงการแสดงธรรม การบรรยายธรรมแก่บุคคลต่างๆ จะเป็นข้าราชการ พ่อค้าประชาชนก็ตาม ที่ได้นิมนต์ไปแสดงธรรมตามสถานที่ต่างๆ ไป เช่น วัด สำนักงานส่วนราชการ โรงเรียน ห้างร้าน บริษัท โรงงาน เป็นต้น บทพระธรรมเทศนาของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ที่นำไปแสดงมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับงานนั้น และมีเนื้อหาที่เน้นหลักพุทธศาสนสุภาษิต คำกลอน การเล่นคำ การใช้ภาษาที่ทันสมัย เข้าใจง่าย สามารถนำไปปฏิบัติ ดังผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง เรื่องมาตาปิตุปฏิฐานกถา^{๑๗} แสดงในงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

มาตาปิตุปฏิฐานัน เอตมมุงคฺลมุตฺตมนฺติ.

ณ บัดนี้จักได้แสดงพระธรรมเทศนาใน “มาตาปิตุปฏิฐานกถา” พรรณณาถึงการบำรุงบิดามารดาว่าเป็นมงคลอันสูงสุด ปรารภการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งคณะท่านเจ้าภาพ ได้ประกอบเป็นกุศลกรรมทำให้มีขึ้นเพื่ออุทิศกับปนาวิปากสมบัติไปให้แก่คุณ ได้ถึงแก่กรรมจำพราวจากท่านทั้งหลายไปแล้ว ภายหลังจากที่อยู่ชมโลก เป็นเวลานานถึง ปี การจากไปไม่หวนกลับของคุณ ครั้งนี้เป็นการจากครั้งสุดท้าย ย่อมยังความรักความอาลัยให้เกิดแก่บุตรธิดา ญาติมิตร และท่านที่เคารพนับถือเป็นอันมาก อาศัยความเคารพ ความรัก

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ความอาลัย หมายถึงให้ดวงวิญญาณของท่านเป็นสุขในสัมปรายภพ ขณะท่านเจ้าภาพจึงได้จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอุทิศไปให้เป็นลำดับมา นับแต่วันที่ท่านได้จากไปถึงวันนี้เป็นเวลา ๑ เดือน

คุณ.....หากจะกล่าวก็นับว่าท่านเป็นผู้ที่มีบุญ เพราะบุตรธิดาของท่านล้วนเป็น สัมมาทิฐิบุคคลประกอบตนในสัมมาอาชีวะ มีความเจริญก้าวหน้า ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือ บรรพชิต กล่าวถึงท่านที่เป็นบุตรธิดา ก็นับว่าเป็นผู้มีวาสนาเพราะได้แม่ดี ความดี หรือพระคุณ ของแม่นั้นท่านพรรณนาไว้ไพเราะ ว่าถึงฐานะภาวะที่แม่เป็น ล้วนแต่ทรงคุณและสูงค่าทั้งสิ้น ดัง ท่านโสณนันทบัณฑิตบรมโพธิสัตว์ ได้พรรณนาไว้ว่าแม่นั้นท่านเป็นอะไรหลาย ๆ อย่างสำหรับ ลูกเช่น

เป็นพรหม เป็นพระพรหมที่มี ๔ หน้า หน้าในที่นี้หมายถึงหน้าที่ ได้แก่เมตตา ปรารถนาสุข กรุณา ปรารถนาให้พ้นทุกข์ มุทิตา อิ่มเอมใจยามลูกได้ดี อุเบกขา ไม่เหยียบย่ำ ซ้ำเติม ยามลูกพลาด เป็นบูรพาจารย์ เป็นครูคนแรกที่สอนสารพัดวิชา ไม่คิดค่าวิชา และไม่ เลือกเวลาที่จะสอน เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ไม่มีกิเลสสำหรับลูก เป็นบ่อบุญอันประเสริฐของลูกที่ ลูก ๆ จะพึงใส่ใจ เป็นยอดนักเสียสละไม่มีอะไรที่แม่จะเฝ้าหวง หากสิ่งนั้นเป็นความดีแม่พร้อมจะ พลีให้

รวมความว่า แม่นั้นเป็นพรหม แพทย์ เพื่อนของลูก ดังคำที่ว่า “มารดาเป็นมิตรใน เรือน เป็นเพื่อนในบ้าน เป็นอาจารย์ประจำชีวิต เป็นพรหมลิขิตของลูก” สรุปความสำคัญของแม่ ไว้ให้จำง่ายเป็น ๕ ส. คือ สร้าง สอน ส่ง เสริม เสีย

สร้าง คือ สร้างให้ลูกได้เกิดมา

สอน คือ สอนให้รู้จักการดำเนินชีวิต

ส่ง คือ ส่งให้ได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีหน้าที่การงานและอนาคตที่ดียิ่งขึ้น

เสริม คือ คอยสนับสนุนประคับประคองมิให้เซหรือทรุด

เสีย คือ เสียสละทุกสิ่งทุกประการ เพื่อความงอกงามไพบูลย์ของลูก

ท่านผู้เป็นลูกทุกคน เมื่อบุพการีมีพระคุณเช่นนี้ จึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะได้หา โอกาสสนองพระคุณท่าน การปฏิบัติระตอบแก่ท่านพระคุณแม่มีใ้เรื่องยากหากจะทำ พระผู้มี พระภาคเจ้าได้ตรัสถึงอุบายวิธีสนองพระคุณท่านไว้ในฐานะ ๕ ประการดังนี้

๑. เมื่อท่านเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ

๒. ช่วยเหลือกิจการงานของท่าน

๓. ดำรงวงศ์ตระกูล

๔. ประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรได้รับทรัพย์มรดก

๕. เมื่อท่านเจ็บป่วยต้องรักษา ครั้นมรณาจัดงานศพให้

บุคคลใดปฏิบัติได้ดังนี้ ชื่อว่าเป็นลูกแก้วลูกขวัญลูกกตัญญู ว่าถึงลูกปัจจุบัน มี หลายหลากมากชนิด แต่สรุปแล้วมี ๒ ประเภทคือ ลูกกาฝาก กับ ลูกกล้วยไม้ ลูกกาฝากไป

เกาะติดต้นไม้ได้ก็รังแต่ให้โทษ เริ่มแต่เกาะรัดแยงชิงโอชะจนต้นที่ตนอาศัยต้องตรอมตาย จนสุดท้ายตัวเองก็ตายด้วยจัดเป็นพีชเนรคุณ ส่วนลูกกล้วยไม้ ลูกชนิดนี้มีแต่ให้คุณเพราะสักแต่อาศัยไม่แยงชิงโอชะวิตามิน และตอบแทนคุณด้วยผลิตดอกออกช่อประดับให้เกิดความสวยงาม จัดเป็นพีชชั้นดีมีกตัญญู ท่านเล่าเป็นลูกประเภทไหน

การที่ลูกทำบุญให้แม่ เรียกว่าเป็นการอุปถัมภ์บำรุงท่าน เข้าลักษณะที่ว่า “ยามอยู่ได้อุปถัมภ์จาก ยามจากได้อุปถัมภ์” นอกจากเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีแล้วยังเป็นการแสดงน้ำใจให้ปรากฏ คำว่า “น้ำใจ” หมายถึงน้ำแห่งกรุณาธรรม ที่หลั่งออกจากใจและน้ำกระแสนี้ใคร จะบังคับก็หาได้ไม่ ดังพระราชนิพนธ์ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ บทหนึ่งว่า

อันความกรุณาปราณี

จะมีใครบังคับก็หาไม่

หลังมาเองเหมือนน้ำฝนอันชื่นใจ

จากปากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน

ชีวิตทุกชีวิต สังคมทุกสังคม จะเป็นอยู่โดยขาดน้ำไม่ได้ น้ำที่สำคัญและจำเป็นต่อทุกชีวิต คือ น้ำกิน น้ำใช้ น้ำใจ และน้ำคำในจำนวน ๔ ประเภท ท่านว่าน้ำใจสำคัญที่สุด เพราะทำให้คนเยื่อใยต่อกันและกัน พ่อแม่เยื่อใยลูก ครูอาจารย์เยื่อใยศิษย์ ผู้น้อยเยื่อใยผู้ใหญ่ คนมั่งมีเยื่อใยคนไม่มี คนมีสุขเยื่อใยคนมีทุกข์ สังคมจึงจะอยู่ได้ โลกจะไม่ขาดมนุษยาก็เพราะโยงใยสายสัมพันธ์ มีความเยื่อใยไม่ทอดทิ้งกันทั้งในยามสุขและทุกข์ มีความห่วงใยไม่ดูตาย จุนเจือเกื้อหนุนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม

อิมินา กตปุญญเณ ด้วยอำนาจบุญกุศลคุณความดี ที่ท่านเจ้าภาพทั้งปวงได้กระทำ และอุทิศไปให้โดยลำดับ ขอจงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้ดวงวิญญาณของคุณ ผู้ล่วงลับแล้วนั้น จงประสบสันติสุขในสัมปรายภพ สมดังเจตนาปรารภของทุกท่านจงทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามาโดยประสงค์ขอสมมติยุติแต่เพียงเท่านี้

จากตัวอย่างของบทพระธรรมเทศนาข้างต้น มีเนื้อความที่เป็นไปตามลำดับหลักการเทศน์ ๓ ประการคือ อุเทศ มีบทตั้งหรืออารัมภบท กล่าวถึงสภาพงานทั่วไป นิเทศ การอธิบายความได้ชัดเจนได้กล่าวถึงความสำคัญของการบำรุงบิดามารดา มีอุปมาอุปมัยขึ้นเปรียบเทียบ ผู้ฟังเข้าใจง่ายเห็นภาพ และปฏินิเทศ สรุปใจความสำคัญ ซึ่งบทพระธรรมเทศนาเช่นนี้สามารถที่จะเป็นแบบในการเผยแพร่ของนักเผยแผ่ได้เป็นอย่างดี

(ง) เทศน์มหาชาติ

การเทศน์แหล่ คือ การเทศน์โดยใช้เสียงและทำนองที่มุ่งความไพเราะเป็นสำคัญ เช่น เทศน์มหาชาติ เทศน์แหล่ ซึ่งมีทั้งแหล่ในคือเรื่องมหาชาติ และแหล่นอกคือเรื่องอื่นๆ ที่

นำมาเสริมโดยมุ่งความสุนทรีย์ เช่น แผลขม่น้ำ แผลขมดง แผลหญิงหมาย เป็นต้น^{๑๕} การเทศน์มหาชาติ จัดเป็นพระราชพิธีประจำปี คือระหว่างเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ และเดือนอ้าย ถือกันว่าใครได้ฟังเทศน์มหาชาติจบทุกกัณฑ์จะได้รับอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ แม้น้ำมนต์ที่ตั้งไว้ในพิธีเทศน์ก็เป็น น้ำศักดิ์สิทธิ์ อาจชำระล้างอปมงคลทั้งปวงได้ ชงชัย กล้วย อ้อย และสิ่งของที่เข้าพิธีเทศน์มหาชาติ ก็เชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์

การที่ชาวพุทธชาวไทยนิยมฟังมหาชาติกันอย่างมีเป้าหมาย นอกจากจะเพลิดเพลินในการฟังเพราะมีท่วงทีลีลาทำนองที่แตกต่างกันไปแล้ว ก็เห็นจะเป็นอานิสงส์ของมหาชาติ ท่านกล่าวได้ว่าผู้ใดได้ฟังมหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ ๑,๐๐๐ คาถา จบในวันเดียวจะมีอานิสงส์ถึง ๕ ประการคือ

๑. จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย์ ซึ่งจะอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
๒. จะได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร
๓. จะไม่ไปเกิดในอบายเมื่อตายแล้ว
๔. จะเป็นผู้มีลาภยศ ไม้ตรี มีความสุข
๕. จะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลและถึงความพ้นทุกข์

เรื่องเดียวหลายชื่อ การเทศน์ ชิวประวัติความเป็นมาของพระบรมโพธิสัตว์ เป็นเรื่องที่ประชาชนเคยฟังเกิดความเคยชิน หรือเป็นเรื่องที่ฟังบ่อยมีอยู่ ๓ ชื่อคือ

๑. มหาชาติ
๒. เวสสันดรชาดก
๓. ฉกษัตริย์

เหตุที่เรียกว่า มหาชาติ เพราะเป็นการประชุมลงแห่งบารมีครั้งยิ่งใหญ่ คำว่าบารมี หมายถึงการบำเพ็ญที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จ คือพระโพธิญาณ บารมีของพระโพธิสัตว์ บารมีของพระโพธิสัตว์มีถึง ๓๐ เรียกว่า “บารมี ๓๐ ทศ”

สาเหตุที่เรียกว่า “เวสสันดร” เพราะถือเอาภิกษุที่พระโพธิสัตว์อุบัติมาเรียกคือพระเวสสันดรนี้ไม่ได้อุบัติในปราสาทราชวัง หากแต่ประสูติระหว่างตรอกพ้อคำ (เวสสะ แปลว่า ตลาด หรือตรอกพ้อคำ อันตระ แปลว่า ในระหว่าง) เพราะฉะนั้น เวสสันดร จึงหมายถึง ผู้ประสูติกลางตลาด หรือระหว่างตรอกพ้อคำ เหตุที่เรียกว่า “ฉกษัตริย์” เพราะในเรื่องนี้มีกษัตริย์หกพระองค์ คือ

๑. พระเจ้ากรุงสมุชชัย (พระราชบิดา)
๒. พระนางผุสดี (พระราชมารดา)
๓. พระเวสสันดร (พระบรมโพธิสัตว์)
๔. พระนางมัทรี (พระมเหสี)

^{๑๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

๕. พระชาติ (พระราชโอรส)

๖. พระกัณฑ์ (พระราชธิดา)

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้แสดงการเทศน์มหาชาติ ตามสถานที่ต่างๆ และในโอกาสที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

(ก) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในมงคลสมัยเจริญพระชนมายุ ครบ ๓ รอบ ๓๖ พรรษา ณ วัดหนองแขง

(ข) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ ๖๐ พรรษา ณ หอประชุม วิทยาลัยจังหวัดขอนแก่น

(ค) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอฯ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ในมงคลสมัยเจริญพระชนมายุครบ ๓ รอบ ๓๖ พรรษา ณ หอประชุม วัดหนองแขง

(ง) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในวโรกาสคล้ายวันพระราชสมภพ ณ หอประชุมโรงเรียนการกุศล

(จ) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงถวายเป็นพระราชกุศล แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระย่าแม่ฟ้าหลวง ณ หอประชุมวัดหนองแขง

(ฉ) เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมหาราช เป็นประจำ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยขอนแก่น

(ช) เทศน์มหาชาติเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเป็นประจำทุกปี ในเทศกาลสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา วันวิสาขบูชา ณ ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น

(ซ) แสดงพระธรรมเทศนามหาชาติทำนองหลวง ณ วัดหนองแขง เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทย เป็นประจำทุกปี

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นพระธรรมกถึกที่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติ หรือการเทศน์แหล่ธรรมนองสรภัญญะ เพราะมีน้ำเสียงไพเราะกังวาล เป็นข้อเด่น ในการเทศน์มหาชาติ มีลักษณะการใช้เสียงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีความชัดเจน อันแสดงถึงการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี

(จ) การเทศน์ปূจฉาวีสังขนา

การเทศน์ปূจฉาวีสังขนา หมายถึงการเทศน์ถามตอบ ระหว่างพระธรรมกถึก ๒ หรือ ๓ รูป ที่เรียกว่าเทศน์ ๒ ธรรมาสน์ ใช้เทศน์ในงานทั่วไปหรือการเทศน์ ๓ ธรรมาสน์ ส่วนมากจะใช้ในการเทศน์แจ่ง อันเนื่องด้วยงานศพ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้รับอาราธนาให้เทศน์ปূจฉาวีสังขนาเป็นประจำ

ผู้วิจัยเห็นว่า วิธีฝึกปฏิบัติในการเทศน์รูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะวิธีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นการเทศน์แหล่ง ต้องใช้เสียงอย่างมีระบบและแบบแผน ซึ่งจะต้องมีการฝึกหัดมาเป็นอย่างดี ซึ่งในรูปแบบเหล่านี้สมควรจะมีการถ่ายทอด ฝึกฝนอบรมถึงวิธีการต่างๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรรุ่นหลังได้มีโอกาสได้เรียนรู้และเข้าใจ เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่อๆ กันไป

๒) สื่อมวลชน

การเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งอดีตเป็นการเผยแผ่ที่อยู่ในวงแคบ ใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก เป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face to Face) โดยพระพุทธเจ้าได้เสด็จเที่ยวจาริกไปสู่คามนิคมน้อยใหญ่ พร้อมกับส่งพระสาวกไปเผยแผ่ในเวลาเดียวกัน วิธีการดังกล่าวนี้ได้มีอิทธิพลถึงยุคปัจจุบัน แต่สังคมในปัจจุบันนี้มองค้ำประกอบที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้การเผยแผ่จะต้องใช้สื่อบุคคลเหมือนในยุคอดีตแล้ว ยังจะต้องใช้การสื่อสารมวลชน (Public Communication) เข้ามามีบทบาทเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง อีกประการหนึ่ง สื่อ (Channel) ที่ใช้เพื่อการสื่อสารมวลชนเรียกว่า สื่อมวลชน (Mass media) ซึ่งสื่อชนิดนี้สามารถนำสาร (Message) ของผู้ส่งสาร (Source) ไปสู่ผู้รับสาร (Receiver) ได้เป็นจำนวนมาก และรวดเร็วในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกันแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่หนังสือพิมพ์ หนังสือ เป็นต้น มีข้อดี คือไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา สถานที่รับ เก็บรักษาง่าย คงทนถาวร จุข่าวสารได้มาก ราคาถูก และสามารถตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร ข้อเสียคือช้า มีข้อจำกัดของผู้รับ ไม่น่าสนใจทั้งการเคลื่อนไหวและสีสัน

๒. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ข้อดีคือมีความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ ไม่มีข้อจำกัดของผู้รับ มีความน่าสนใจทั้งการเคลื่อนไหวและสีสัน ข้อเสียคือ มีข้อจำกัดในเรื่องเวลา และสถานที่ที่จะรับ ไม่คงทนถาวร เก็บรักษายาก มีความจุของข่าวสารน้อย มีราคาแพง และมีความสามารถในการตรวจสอบก่อนรับข่าวสารน้อยมากในสังคมใหญ่ที่มีความสลับซับซ้อน

การสื่อสารมวลชนได้มีบทบาทในการทำหน้าที่ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่อนุชนรุ่นหลัง และให้ความบันเทิง พระสงฆ์ในฐานะสื่อมวลชนนั้น นับว่ามีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นโอกาสที่จะเผยแผ่ธรรมะไปสู่ประชาชนทุกหมู่เหล่า จึงจำเป็นจะต้องมีความรู้ความสามารถทันต่อเหตุการณ์ให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ อันจะเป็นการแสดงศักยภาพของพระสงฆ์ว่ายังมีประโยชน์ต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด เพราะจะมีผลต่อค่านิยม ทศนคติ ของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นพระธรรมกถึกรูปหนึ่งที่มีความชำนาญในการเผยแผ่ทั้งที่เป็นสื่อบุคคล และสื่อมวลชนอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจะนำการเผยแผ่แบบสื่อสารมวลชนมากล่าว ๓ ประเภท ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

(ก) วิทยุ

การเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุ เป็นการเผยแพร่ที่พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก) ได้ใช้สื่อสารเพื่อแสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถา บรรยายธรรมะเป็นประจำ ทางสถานีวิทยุ พระพุทธศาสนา พระมหาธาตุเจดีย์ ๙ ชั้น ระบบเฟสเอ็ม สตรีโอ (F.M.Stereo) ความถี่ ๙๖.๐๐ เมกกะเฮิร์ต (MHz) ในกำลังส่ง ๑,๐๐๐ วัตต์ ออกอากาศที่ตึกอำนวยการโรงเรียนวัดหนองแขวง วิทยา ซึ่งอยู่ภายในวัดนั่นเอง ซึ่งการเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม
๒. เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และส่งเสริมคนในชาติให้เกิดความรัก สมัครสมานสามัคคีต่อกัน
๓. เพื่อเป็นสื่อกลางให้กับชุมชนจะได้รับข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์และส่งเสริมให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีของชุมชน

จากการดำเนินการออกอากาศของสถานีวิทยุ ซึ่งได้รับการตอบสนองจากผู้ฟังเป็นอย่างดี โดยทั่วไปทั้งจังหวัดขอนแก่น เช่นว่า อำเภอเมือง อำเภอโกสุมพิสัย อำเภอเปือยน้อย อำเภอบ้านแฮด อำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท อำเภอเมืองพล อำเภอแดงน้อย อำเภอแดงใหญ่ อำเภอมัธยาศิรี อำเภอบ้านฝาง อำเภอหนองเรือ จากข้อมูลเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถ ในการสื่อสารทางสถานีวิทยุกระจายเสียงเป็นอย่างดี อันเป็นประโยชน์ต่อความเจริญรุ่งเรือง และมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบไป

(ข) โทรทัศน์

การเผยแพร่ทางโทรทัศน์ เป็นการเผยแพร่พุทธธรรมที่พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก) ได้ใช้สื่อสารเพื่อแสดงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ดังนี้

๑. รายการเส้นทางสายธรรมจากโทรทัศน์ช่อง ๕
๒. รายการธรรมะรับอรุณจากโทรทัศน์ช่อง ๗ สี
๓. รายการการแสดงธรรมจากโทรทัศน์ช่อง ๙ และช่อง ๑๑
๔. รายการแสดงพระธรรมเทศนาจากเครือข่ายโทรทัศน์ช่องอื่นๆ อีกมาก

การแสดงพระธรรมเทศนาของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก) ทางสถานีโทรทัศน์ นี้ เป็นการเผยแพร่ธรรมที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เห็นได้จากมีปฏิกิริยาอันกลับ (Feedback) จากผู้รับชมรายการ ได้เขียนจดหมายมาชมเป็นจำนวนมาก^{๑๔} แสดงให้เห็นได้ว่าการเผยแพร่ธรรมทางโทรทัศน์ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก) ประสบความสำเร็จเป็นที่น่า

^{๑๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

พอใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ในการใช้สื่อผ่านโทรทัศน์ได้ อย่างชำนาญ

(ค) บทความ

บทความ หรืองานเขียนของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นงานเขียนที่ได้รับ การตีพิมพ์เป็นสื่อสิ่งพิมพ์มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยพบว่า งานเขียนของ ท่านส่วนมากเป็นการเขียนแบบเข้าใจง่าย ใช้ภาษาสมัยใหม่เป็นปัจจุบัน เป็นที่ชื่นชอบของ ผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบทความ ที่ลงตีพิมพ์เป็นหนังสือโดยนำลักษณะที่เด่น ของบทความมากล่าวซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การใช้อักษรย่อ

การใช้อักษรย่อ มีปรากฏทั่วไปในบทความของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) จะเรียกว่าเป็นลักษณะเด่นพิเศษไปจากผู้เขียนรายอื่นก็ว่าได้ การใช้อักษรย่อมักจะนำอักษรตัว ต้นที่เหมือนกัน มานำเสนอ โดยให้ความหมายที่ต่าง ๆ กันผู้วิจัยขอยกตัวอย่างดังนี้

ทก ก. ก่อทุกข์ ท่านทั้งหลายคงจะเคยได้ยินคำว่า ยาเรือยาแพยาข้างนอก ยาชั้น ยาจอกยาข้างใน โดยเฉพาะศีลธรรมนั้นเป็นโอสถขนานสำคัญที่จะเยียวยารักษาจิตมิให้ร่วงหรือ ร้าว ธรรมะจะเป็นเครื่องสมานเยียวยาให้คนที่โศกจะกลับเป็นสุข คนที่ทุกข์ก็จะบรรเทา คนที่ เหนงาก็จะมีชีวิตชีวา ว่าถึงตำแหน่งหน้าที่ราชการเดือนนี้เป็นเดือนที่มีทั้ง คนสมหวังและผิดหวัง มีทั้งคนที่ขึ้นและลงที่ หากพิจารณาดูให้ดีและถ่องแท้ ตามสภาพการณ์ของสังคม ก็เห็นได้ว่า เดือนกันยายนนี้เป็นเดือนที่ชีวิตจะประสบกับปรากฏการณ์ถึง ๖ ก. ด้วยกันคือ^{๒๐}

๑. เกษียณ
๒. ภาระสิ้น
๓. ภาระสับกระส่าย
๔. ภาระเสือกกระสน
๕. ภาระสื่อ
๖. ภาระเสาะกระแสะ

^{๒๐} พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร), การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖.

สังคมสวดใส-โลกสวดสวย ด้วย ๘ ย. ดังต่อไปนี้^{๒๑}

๑. เยือกเย็น ไม่วู่วาม ไม่เจ้าอารมณ์ ทำอะไรด้วยเหตุผล
๒. ยิ้มแย้ม แสดงความเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส
๓. ยืดหยุ่น ไม่ตึงเกินไป ไม่เจ้าระเบียบจนผู้อื่นรับไม่ได้
๔. ยืนย่น กล่าวคิด กล่าวพูด กล่าวทำ กล่าวรับผิดชอบในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม
๕. ยืนหยัด ไม่เอนเอียงด้วยอคติทั้ง ๔ ดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความถูกต้อง
๖. หยิบยื่น ไม่ไร้น้ำใจ ไม่ตระหนี่ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยามดีเรียกใช้ ยามเจ็บใช้รักษา
๗. ยินยอม เห็นชอบ อนุมัติ ไม่ขัดขวาง
๘. ยกย่อง ให้ความดีความชอบ ให้รางวัล ให้ยศ ให้เกียรติ ไม่เหยียบย่ำ

ลูกดีต้องมี ๔ ข. ดังต่อไปนี้^{๒๒}

๑. เชื่อ เชื่อฟังพ่อแม่ อยู่ในโอวาท ปฏิบัติตามคำแนะนำ
 ๒. ช่วย ช่วยพ่อแม่ มีน้ำใจ ไม่นิ่งดูดาย
 ๓. ชื่น ชื่นชมพ่อแม่ พุดให้กำลังใจซาบซึ้งในพระคุณท่านมีต่อตน
 ๔. เชิด เชิดชูพ่อแม่ ยกย่องให้เกียรติในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ
- บุตรธิดาคณิด พ่อแม่สอนแล้วฟัง สั่งแล้วเชื่อ ลูกเช่นนี้จะทำให้พ่อแม่ได้พบกับ ข ที่ ๕ คือ มีโชค จากการใช้อักษรย่อ ทำให้ผู้ฟังมีความสนุกสนานเพลิดเพลินในการรับฟัง และสามารถจำได้ง่าย นำไปประพฤติปฏิบัติ หรือเป็นคติเตือนใจในชีวิตประจำวันได้อย่างไม่ลำบากมากนัก

๒. เรื่องสั้น

บทความของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ส่วนมากจะมีเนื้อหาที่สั้น กระชับรัดกุม ไม่เยิ่นเย้อ และเข้าใจง่าย เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังอย่างเต็มที่ และได้ใจความ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างสั้นแสดง ดังต่อไปนี้ “ฟังดีมีผล การฟังต้องมีหลักจึงจะชักให้ถึงประโยชน์ อันหลักของนักฟังนั้นองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑. ตั้งใจฟัง
๒. ตั้งใจจำ
๓. ตั้งใจนำไปปฏิบัติ

ถ้าครบทั้ง ๓ หลักนี้ ชื่อว่าฟังไว้ได้ประโยชน์โทษไม่มี ใต้ในพระบาลีว่า สุขุสุสฺส ลภเต ปญญํ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา แม้การฟังปาฐกถาธรรมวันนั้นก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

จุดประสงค์ของการฟังก็เพื่อความรู้ รู้แล้วนำไปคิด เมื่อใครครวญด้วยปัญญาเห็นว่าถูกต้อง สอดคล้องด้วยเหตุผล ก็นำไปใช้ให้ได้ประโยชน์ หลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นโทษต่อชีวิตและการงาน บัณฑิตท่านกล่าวไว้ว่า^{๒๓}

รู้แล้วคิด พิชิตศัตรู
 รู้แล้วเงยบ ได้เปรียบศัตรู
 รู้แล้วปฏิบัติ ขจัดศัตรู
 รู้แล้วทำหยัง จะยิ่งด้วยศัตรู”

๓. เรื่องมีกิน - มีเกียรติ

การประกอบกิจกรรมทุกอย่าง ทั้งแก่ตนและส่วนรวม ล้วนเป็นงานเพื่อผดุงค่าของชีวิตทั้งสิ้น ทุกคนต่างมุ่งทำงาน เพื่อเกียรติ เพื่อภักดีผล และเพราะเป็นหน้าที่ปัจจุบันส่วนใหญ่ มักแสวงหางานที่มีเกียรติ มิได้มุ่งแสวงหางานที่มีกิน บางคนบางท่านเรียนจบแล้วเลือกงานต่างต้องการเกียรติ ต้องการโก้ อยากจะสวมเครื่องแบบ อยากจะนั่งเก้าอี้ แต่ไม่มีใครคิดคำนึงว่ามีเกียรติแล้วจะมีกินหรือไม่ งานอะไรก็ได้ที่ทำแล้วมันมีกินอย่าไปเลือก คนมีกินจึงจะเป็นคนมีเกียรติ คนไร้เกียรติคือคนไม่มีจะกิน ไอ้ชนิดที่เทห์แต่ไม่มีจะยาไส้ จะหาเกียรติแต่ที่ไหน ใครจะให้เกียรตินอกจากจะถูกรังเกียจ เพราะฉะนั้น ท่านที่มีงานทำ ต้องรู้จักคุณค่าของงาน อย่าดูถูกงาน ตั้งใจปฏิบัติงาน อย่าหลบเลี่ยงงาน แล้วทำงานนั้นแหละ มันจะให้คุณเรา^{๒๔}

เรื่องรักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี คราวนี้ท่านจะได้สำรวจตรวจสอบบทบาทของท่านว่า มีบทบาทต่อลูกอย่างไร ท่านคงเคยได้ยินภาษิตว่า รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี คำนี้น่าคิด ท่านบอกว่า

เมื่อรักวัว กลัวทำไม ท่านให้ผูก
 ถ้ารักลูก ก็อย่าปล่อย คอยว่าขาน
 หากพ่อแม่ พะนอ ลูก ไม่ถูกกาล
 ก็เหมือนหว่าน ฟ้าฉิบหาย ในตระกูล

รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี หมายความว่า เราจะไม่ปล่อยให้วัวไปกินข้าวกล้าหรือทำลายพืชพันธุ์ของคนอื่น ก็จำเป็นต้องผูกเอาไว้ เราไม่ยอมให้ลูกผิดก็ต้องป้องกันและแก้ไข ถ้าเขาผิดพลาดเสียหาย ก็ต้องตีแต่ไม่ใช่ตีให้ตาย หรือตีโพยตีพาย แต่ตีเพื่อตบแต่ง เหมือนเราตีมีดตีเหล็ก ตีเพื่อให้เกิดความสวยงาม ตีด้วยวาจาคือแนะนำพร่ำสอน ถ้าว่ายากสอนยากก็ตีกันด้วยไม้เรียว^{๒๕}

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

เรื่องสูตรแม่ครัว หนึ่ง ผู้หญิง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเก่งในเรื่องอาหารการครัว แม่ครัวที่จะเป็นแม่ครัวชั้นยอด ปรุงอาหารเป็นที่ถูกใจของพ่อบ้าน หรือคนทั้งหลายจะต้องใส่สูตรเข้าไปให้ครบ ๔ ยอดคือ^{๒๖}

๑. ยอดหา อาหารที่นำมาปรุงเลี้ยงกัน ได้มาโดยสุจริต มิได้ไปลักขโมยใครมา
๒. ยอดทำ มีฝีมือปรุงดี ตั้งโบราณว่าเสน่ห์ปลายจวักผัวรักจนตาย
๓. ยอดคำ เชื่อเชิญให้รับประทานอาหารด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส พุดหวาน ขานเพราะ มิใช่กระแทกแตกตัน หากเป็นเช่นนั้นแม้อาหารจะวิเศษปานใดก็กินไม่ลง
๔. ยอดใจ ต้อนรับด้วยน้ำใจอันดีงาม มีความเอื้อเฟื้อ ใครปรุงได้ ๔ ยอดนี้ รับรองอร่อยแน่ จากบทความที่กระต๊วด มีเนื้อความที่สั้น ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ทันที ตรงประเด็นในเรื่องที่จะพูดหรือเขียน ตรงตามวัตถุประสงค์ของทั้งผู้ส่งสาร และตรงตามความต้องการของผู้รับสาร บทความประเภทนี้จึงได้รับความนิยมสูงจากผู้รับสารโดยทั่วไป

๔. ทนสมัยเข้ากับเหตุการณ์

บทความที่ปรากฏเป็นหนังสือจำนวนมาก มักจะเป็นบทความที่มีเนื้อหาสาระที่ทนสมัยเข้ากับเหตุการณ์เป็นปัจจุบัน ผู้รับฟังสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง บทความบางเรื่อง ที่มีเนื้อเข้ากับเหตุการณ์ ทันยุคทันสมัยดังนี้

เรื่องสื่อมวลชนยุคโลกาภิวัตน์ ทุกวันนี้ สิ่งที่ปรากฏแก่สังคมทั่วไป คือ ความชอบธรรม มักจะกลายเป็นความชอบกล วิญญูชน ก็นิยมแสดงออกในทางวิถถารชน บัณฑิตชน บางครั้งก็ทำตัวเป็นพาลชน จนเกิดสับสนไปทุกวงการ เช่น

- นักการเมือง กลายเป็น นักกวนเมือง
- รัฐบาล กลายเป็น รัฐแบน
- ฝ่ายค้าน กลายเป็น ฝ่ายค้าน
- นักเรียน กลายเป็น นักเลง
- อาชีพะ กลายเป็น เอาชีวะะ

จะเห็นได้ว่า ต่างฝ่ายมุ่งเอาชนะคะคานประจานโจมตี สร้างความแสบให้แก่สังคม ด้วยอารมณ์กิเลส ทั้งนี้ก็เพราะเหตุ คือ น้ำทั้ง ๓ มีส่วนบันดาล คือ น้ำเหล้า น้ำลาย น้ำหมึก น้ำทั้ง ๓ นี้ ล้วนเป็นพิษภัยหากปราศจากการควบคุม เพราะน้ำเหล้าทำลายคุณภาพชีวิต น้ำลายทำลายความรักสามัคคีเยื่อใยไมตรีต่อกัน ถูกฟ้อง ขึ้นโรงขึ้นศาลก็เพราะน้ำลาย เสียทรัพย์ เสียชีวิต ดิดุกติดตะราวง ก็เพราะน้ำลาย ส่วนน้ำหมึก หมายถึงหนังสือพิมพ์ผู้ทำหน้าที่เสนอ

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

ชาวขาดคุณธรรมหรือจรรยาบรรณแล้ว ก็เป็นอันตราย เพราะจะเป็นการเสียมและสื่อให้ผู้คนในสังคมไม่เข้าใจกัน เกิดวิวาทบาดหมางฟ้องร้องกัน^{๒๗}

เรื่องลัทธิเอาอย่าง ว่าถึงนิสัยคนไทยเราเป็นพวกไวต่อความรู้สึก ใครเสนออะไร มารับหมด และรับโดยไม่เลือก ไม่พิจารณา อย่างฝรั่งเขาไว้ผมยาว หนวดเครารุงรังก็เพราะเมืองเขาเป็นเมืองหนาวต้องการความอบอุ่น ฝรั่งร้องไปเดินไป ก็เพราะเมืองเขาเป็นเมืองหนาวต้องยึดเส้นยึดสาย ให้ร่างกายอบอุ่น แต่เมืองเราร้อนแทบชั๊ก เหงื่อไหลหยดย้อยตั้งอย่างเขาอยู่ นี่ก็เป็นมุมมองของพระมันอาจจะไม่ถูกก็ได้พูดถึงลัทธิเอาอย่าง เมื่อไม่นานมานี้นี้กรังซื้อกล้องโลก คือไมเคิล แจ็คสัน มาเปิดคอนเสิร์ต แดน เจอร์ส ทัวร์ ที่บ้านเรา คนไทยต่างแตกตื่นไม่ว่าเยาวชน หรือชราชน แย่งกันซื้อตั๋วเข้าไปชมแพ่งเท่าไรก็ไม่บัน ภายหลังการแสดง สิ่งที่เหลือเป็นมรดกตกทอดให้ลูกหลานคนไทยเอาอย่างคืออะไร คือทำเดินอันหิวหว่า อาตมาอยากจะทำเรียกว่า หายกรรม คล้ำเป้า จะเหมาะกว่า^{๒๘}

เอตส์...เอตส์ทางวัฒนธรรม แสดงออกทางภาษาและการแต่งกาย ซึ่งส่วนใหญ่ลอกเลียนมาจากฝรั่งต่างชาติทั้งที่มาเมืองไทยและในภาพยนตร์ ทางภาษามักจะเป็นภาษาที่ยากแก่การเข้าใจ หรือหิวหว่าจนค้นหาพจนานุกรมไม่เจอ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อคำพูดปากต่อปาก หรือวิวัฒนาการไปถึงสื่อภาพยนตร์ต่าง ๆ มักจะมีศัพท์แปลก ๆ เช่น โหลยโทย สยิมกี้ย กี้ยทุ เวอร์ สะแต่วแห้ว ในวงการผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ที่นิยมนำมาใช้กับชาวบ้านทั่วไป เช่น ลืออ๊วะ มิ่ง กู เป็นต้น นี่ว่าเฉพาะบางคนเท่านั้น ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ที่พูดจาภาษาดอกไม้ยังมีอีกเยอะ ท่านที่ชอบใช้ภาษาตั้งเดิมกับประชาชน เห็นจะเป็นพวกปากเป็นเอตส์^{๒๙}

ผู้วิจัยเห็นว่า การปรับเนื้อหาธรรมให้เข้ากับยุคสมัย ด้วยสำนวนภาษาสมัย แต่ยังคงรักษาหลักธรรมคำสอนเดิมตามพระไตรปิฎกไว้เป็นอย่างดี ย่อมจะเกิดมีประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะผู้รับฟังสามารถนำไปปฏิบัติใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้ นับว่าพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนุดิโก) เป็นพระนักเทศน์ที่ทันสมัยใหม่เสมอ ทันยุคทันเหตุการณ์

๕. มีคติสอนใจ

จุดเด่นของบทความส่วนมากจะมีคติสอนใจที่เป็นคติธรรมแทรกอยู่ในเนื้อหา และจะนำมาสรุปท้ายบทความอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านนอกจากได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วยังได้รับคติสอนใจในเรื่องนั้นๆ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างดังนี้

เป็นให้ดี ๔ แบบที่แสดงปฏิการะต่อผู้เป็นบุพการี ต้องเป็นให้ได้ ๔ แบบหรือ ๔ วิธี

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

๑. เป็นไม้เท้ายามพ่อแม่แก่ชรา คอยประคับประคองความเป็นอยู่ทั้งร่างกายและจิตใจมิให้ท่านเซท่านทรุดในทุกๆ สมัยและในทุกๆ อริยาบถ

๒. เป็นดวงตายามพ่อแม่ไม่เห็น คอยเป็นดวงตาหรือแสงสว่างให้แก่ท่านยามที่ท่านอยากดู อยากรู้ อยากเห็น คือคอยบอกกล่าวเล่าขานให้ท่านได้รับรู้รับทราบ ช่วยท่านให้ท่านได้พบเห็น คิดเห็น และรู้เห็น อย่าปิดกั้นแสงทองแสดงธรรมแก่ท่าน

๓. เป็นพยาบาลหมอบเฝ้าทุกเช้าเย็น ยามใดที่ท่านเจ็บไข้ได้พยาธิ อันเป็นเวลาที่มีความเสื่อมทางสรีระหรือความอ่อนแอทางกายเกิดขึ้น เป็นสมัยที่บุตรีดาจักได้แสดงความห่วงหาอาทร เฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิดสนิทสนมลดอุณหภูมิทางอารมณ์ให้ท่าน เป็นการป้องกันมิให้เหว่เหว้าวัน เสียสมดุลงานใจ อันจะยังให้ความอ่อนแอทางจิตใจเกิดขึ้น กำลังใจจึงเป็นเรื่องสำคัญ ต้องหมั่นไปให้ท่านเห็นหน้า

๔. เป็นแก้วเนรมิตสมจิตปอง ยามท่านประสงค์สิ่งใด ก็ช่วยกันเนรมิตประสิทธิ์ประสาทให้ ดุจที่ท่านเคยเนรมิตให้แก่เราแต่เยาว์วัย อย่าขัดคอ อย่าขัดใจ^{๑๐}

ถามว่าทำไมไม่ไปลา-มาต้องไหว้ แก้วว่าเพราะเป็นมารยาทของบัณฑิตชน

๑. เป็นมารยาท มารยาททางสังคม เป็นระเบียบปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

๒. เป็นวัฒนธรรม เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นผู้เจริญ และจิตใจที่งดงาม

๓. เป็นคุณธรรม ลูกต้องไหว้พ่อแม่ ศิษย์ต้องไหว้ครูอาจารย์ เด็กต้องไหว้ผู้ใหญ่เป็นการแสดงคารวะธรรม ความเคารพ อ่อนน้อม ยอมรับ ให้เกียรติ ผู้ทำอะไรตามใจตน ไม่ให้เกียรติผู้ใหญ่ ไปไม่ลามมาไม่ไหว้ มีแต่หมา เพราะมันลาไม่เป็น ฉะนั้น

ถือไปลามมาไหว้มิใช่ชั่ว

จะเป็นรั้วกันภัยเมื่อกายหน้า

ประสงค์ยึดจำต้องใช้กายวาจา

เอจรรยาเป็นกำนัล นั้นแหละงาม^{๑๑}

อานุภาพของนิ้ว สิ่งที่เราสามารถเอาชนะใจขบ่งได้นั้น มิใช่เล่นกระเทออันลึกลับหรือเวทย์มนต์ดลศกธา หรือกำลังภายในอะไรเลย แต่มันคือ มือสิบนิ้ว ที่เล่าปีประคองประนมด้วยความรู้สึกอันซื่อสัตย์สุจริตนี้เอง เล่าปีได้ชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มี มารยาทงามที่สุด อ่อนน้อม ถ่อมตนที่สุด จนได้ชื่อว่า ผู้พนมมือทั้งสิบทิศ จะเรียกว่าเล่าปีสร้างชีวิต สร้างอำนาจวาสนาบารมีสำเร็จ ด้วยการพนมมือสิบนิ้วก็ไม่ผิดเลย อานุภาพของนิ้วทั้งสิบที่ยกพนมนั้น มันเข้าไปดลบันดาลใจผู้ถูกไหว้ให้เกิดความสำนึกที่จะพัฒนาคุณค่าของตนเองขึ้นมา ให้มีความดีงามสมกับถูกยกย่องกราบไหว้สักการะบูชา ขบ่งนั้นถึงแม้จะหยิ่งถือตัวอย่างไรก็ทนไม่ไหวที่เห็นมือที่ยก

^{๑๐} พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), *อโณชอน ๒๑๗ ปีวัดหนองแขวง*, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๗๕.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

พนมให้ตัวและยิง ผู้ไหวเป็นผู้มีฐานสำคัญเป็นถึงหัวหน้าก็ก จอมทัพอย่างเล่าปีด้วยแล้ว มันก็ยังมีอาณาภพสะกิดความรู้สึกสำนึกของขงเบ้งเป็นพิเศษ เกิดต้องการที่จะผดุงถนอมความรู้สึกของผู้กราบไหว้คารวะตนขึ้นมา^{๓๒}

๖. บทความทางวิชาการ

บทความทางวิชาการของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีปรากฏไม่มากนัก ส่วนมากจะเป็นเรื่องสั้นๆ เข้าใจง่าย พูดเรื่องทั่วไปที่จะต้องประสบในชีวิตประจำวัน ส่วนมากจะแต่งขึ้นเพื่อพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็กๆ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบทความทางวิชาการชิ้นแสดง ดังนี้คือ

เอกลักษณ์ไทยไหว้ครู เอกลักษณ์ไทย ไหว้ครู เป็นคำไทย ๒ คำ นำมาเชื่อมกัน คือ คำว่าไหว้กับคำว่าครู แต่ละคำมีความหมายอยู่ในตัว คำว่าไหว้ ก็หมายถึงการแสดงสัมมาคารวะ การบูชา การแสดงความนับถือ การแสดงความเทิดทูน นี้เรียกว่าไหว้ เป็นคำกริยาที่ใช้กันเป็นประเพณีนิยมของไทย และในบางกรณีคำนี้ ก็ย่อมจะกินความคลุมไปถึงกราบซึ่งในความหมายว่ายอมตนลงกราบด้วย เพราะฉะนั้น ไหว้ก็ตี กราบก็ตี รวมอยู่ในความหมายอันเดียวกัน คือ แสดงความยกย่อง แสดงอาการเชิดชู บูชาคารวะให้เกียรติ^{๓๓}

กฐินทานกฐา การประกอบบุญพิธีในพระพุทธศาสนา มีหลายหลากมากวิธี แต่ที่ชื่นชมนิยมกันมากที่สุดก็ว่าได้แก่ทาน ซึ่งแปลว่า การเสียสละ การบริจาค การให้ปัน ทานจัด เป็นเบื้องต้น แห่งการเสริมสร้างไมตรีจิตมิตรภาพ คุณธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ ช่วยปรุงเสน่ห์และความรักความผูกพันมิให้จืดจาง ได้แก่สังคหวัตถุธรรม คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมนัตตดา แปลถอดใจความ เป็นภาษาไทยว่า โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ทุกคน วางตนเหมาะสมพอดีทั้ง ๔ ประการนี้ เริ่มต้นจากทาน คือโอบอ้อมอารี หรือการเสียสละเป็นปฐม^{๓๔}

๗. พิธีสารทไทย

คำว่า สารท หรือ สา-ทร แปลว่า ฤดู เป็นที่นำมาซึ่งความยินดี ด้วยเป็นระยะปลายฝนกับฤดูหนาว หรือที่เรียกกันแบบสมัยใหม่ว่า ปลายฝนต้นหนาว ข้าวกล้าธัญญาหารกำลังตั้งท้อง ผลไม้กำลังสุกบริบูรณ์ ชีวิตมีความหวังก่อให้เกิดความสุขและอิ่มใจ พิธีสารทนี้เดิมเป็นพระราชพิธีตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเรียกว่า พิธีภัทรบท เป้าหมายของการทำบุญวันสารทที่สำคัญ มี ๓ ประการด้วยกันคือ

- ๑) เพื่อทำบุญอุทิศให้แก่สัมพันธชนคนเกี่ยวข้องที่ล่วงลับไปแล้ว

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

๒) เพื่อความสวัสดิามงคลแก่ตนๆ ที่มีอายุเจริญวัฒนามาได้ถึงกึ่งปี ไม่มีอุปสรรคหรือกรรมมาตัดรอน

๓) เพื่อประสานสามัคคี และส่งเสริมสร้างไมตรีจิตมิตรภาพระหว่างกันและกัน^{๓๕}

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการพูด หรือการเขียนหนังสือเป็นอย่างดี เห็นได้จากมีบทความที่เป็นการบรรยาย ปาฐกถาที่พิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็กๆ เป็นจำนวนมาก โดยมากพูดหรือเขียนเรื่องที่เป็นไปในชีวิตประจำวันสำหรับบทความทางวิชาการ อันเป็นการให้ความรู้ทางวิชาการนั้น มีการเขียนขึ้นไม่มากนัก

สรุปได้ว่า พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ท่านมีความชำนาญในการเผยแผ่พุทธธรรมในรูปแบบและวิธีการต่างๆ เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งยังรักษารูปแบบเดิมแต่ได้ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เข้าใจง่ายใช้สำนวนภาษาเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของท่าน คือตัวท่านเป็นสื่อบุคคลเป็นรูปแบบในการแสดงออกมาให้พุทธศาสนิกชนทราบถึงวิธีการปฏิบัติ ส่วนสื่อมวลชน เป็นสิ่งสะท้อนถึงการทำงานและผลงานที่ท่านทำ เป็นเครื่องยืนยันว่าท่านทำงานด้านการเผยแผ่ อันเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา สามารถพิจารณาได้จากวัตถุประสงค์ในการทำงานของท่านกล่าวคือ การสื่อสาร เป็นองค์ประกอบหนึ่งในสื่ออย่างของกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ ประการคือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ผู้ส่งสาร หมายถึงพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ท่านได้ทำการสื่อสารสอนธรรม และวัตถุประสงค์ให้แก่บุคคล กลุ่มบุคคล ที่มีโอกาส

๒. สาร หมายถึงหลักการของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ซึ่งท่านเป็นผู้ส่งสารกล่าวคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยถ่ายทอดออกมาด้วยลีลา คำพูด สวดมนต์ แสดงธรรม บรรยายธรรม ปฏิบัติธรรม และทางสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร เป็นต้น

๓. สื่อ คือ สิ่งที่ช่องส่งสาร หรือเป็นพาหนะของสาร กล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อก็คือสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารให้ปรากฏ เช่น เมื่อเราพูดคลื่นเสียงและอากาศก็เป็นสื่อ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ คลื่นแสงและกระดาษหนังสือพิมพ์ก็เป็นสื่อ เมื่อเราดูทีวี คลื่นแสง คลื่นเสียง และทีวีก็เป็นสื่อ เป็นต้น แต่ในที่นี้หมายถึงสื่อช่องทางการนำเสนอธรรมทางวิทยุ โทรทัศน์ อื่นๆ ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๔. ผู้รับสาร คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ แต่ในที่นี้หมายถึงผู้รับสาร คือ พุทธบริษัทหรือชาวพุทธทั่วไป

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

๓.๑.๒ วัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พุทธธรรม

ในการทำงานของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้คู่คุณธรรม ตลอดจนส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นและเน้นให้ทำประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พิจารณาได้จากเนื้อหาทางด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของหลวงพ่อก็มักจะเน้นเพื่อวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้^{๓๖}

๑. เพื่อให้มีความรู้

เพื่อให้มีความรู้ คือ ความรู้ในที่นี้หมายถึงสนับสนุนส่งเสริมให้ความรู้ ให้การศึกษา วิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมทั่วไปโดยไม่จำกัด ไม่ว่าจะเป็นบาลี นักธรรม สายสามัญญะ สายอาชีวะ สายพาณิชย หรืออุดมศึกษา ที่ให้นักเรียนเยาวชนของชาติและทุกๆ คนไม่เลือกเพศ ชนชั้นวรรณะ ให้ได้มีวิชาความรู้ที่ติดตัวไป เพื่อนำไปประกอบอาชีพโดยสุจริต

๒. เพื่อให้มีธรรม

เพื่อให้มีธรรม คือ ให้ทุกคนในทุกส่วนของสังคมมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ในส่วนที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ได้ใช้ประโยชน์จากคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา หากนับถือศาสนาอื่นก็ให้มีหลักจริยธรรมของศาสนานั้น อันจะทำให้สังคมสงบสุขได้

๓. เพื่อนำไปทำประโยชน์

เพื่อนำไปทำประโยชน์ คือ สามารถนำความรู้และหลักธรรมนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคมประเทศชาติส่วนรวม ดังที่เคยได้ยินหลวงพ่อกล่าวอยู่เสมอๆ ว่า “อาตมาต้องการเพียงให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบแล้วสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมไทยได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด มิได้มุ่งหวังอะไรมากไปกว่านี้”

๓.๑.๓ บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรม

บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมนั้น คือ การเผยแผ่พุทธธรรมถือเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ที่จะต้องน้อมนำหลักธรรมสู่จิตใจพุทธบริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระบรมศาสดา โดยต้องอาศัยพระสงฆ์สาวกผู้ซึ่งศึกษาและปฏิบัติธรรมกระทั่งเข้าถึงแก่นธรรมอย่างถ่องแท้แล้วช่วยกันเผยแผ่หลักธรรมนั้นออกไปในรูปแบบ การเทศนา การปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม การอบรมสั่งสอน โดยอาศัยสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ

^{๓๖} พระเทพวรเวที (ปัญญา อินฺทปญฺโญ), พระนักพัฒนาคน, พิธีถวายปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์, สาขาพัฒนาชุมชน, แต่พระเทพวรเวที (ปัญญา อินฺทปญฺโญ), (กรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ, ๑๗ มกราคม ๒๕๓๓), หน้า ๒๒.

ครั้นเมื่อพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก) ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งนักธรรม บาลีและฝึกฝนปฏิบัติธรรมขัดเกลาจิตใจตนเองสมตามเจตนารมณ์แล้ว ท่านมีจิตเมตตาอนุเคราะห์ พุทธบริษัท มุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแผ่พุทธธรรมตามที่ตนเองถนัดทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ ด้านทางตรง คือ การอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและนำไปปฏิบัติให้ได้ผล เช่น การรักษาศีล การทำบุญตักบาตร การฟังเทศนา การจัดการเรียนการสอนธรรมะ การให้การศึกษา การจัดอบรมกรรมฐาน เป็นต้น ส่วนทางอ้อม คือ การใช้อุบายนำคนให้เข้าถึงซึ่งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การแต่งตำราหนังสือพระพุทธศาสนา การก่อสร้างพุทธปฏิมากร พุทธสถาน การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุอันเป็นหลักฐานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เพื่อเป็นอนุสติแก่พุทธบริษัท เพิ่มพูนศรัทธาและสัมมาปฏิบัติแก่ผู้ที่ได้พบเห็น การสงเคราะห์ชุมชน การแจกทุนการศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

หลวงพ่อบุญเป็นผู้นิยมความเมตตาสูง ท่านอบรมสั่งสอนให้คำแนะนำในทุกเรื่องแก่ทุกคน ไม่เลือกชั้นวรรณะ ด้วยความเมตตาใครเดือดร้อนอะไรมา หากได้สนทนากับหลวงพ่อบุญแล้วมักจะผ่อนคลายทุกข์ร้อนไปเสียทุกราย หลวงพ่อบุญจึงเป็นที่รักและเคารพศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์สามเณร ตลอดถึงญาติโยมพุทธบริษัททั้งใกล้และไกลที่ได้รู้จัก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

- (๑) การรักษาอุโบสถศีลแก่อุบาสกและอุบาสิกา
- (๒) การแสดงธรรมในวันสำคัญ ๆ
- (๓) การจัดอบรมค่ายเยาวชน
- (๔) การจัดบวชชีพราหมณ์
- (๕) การพิมพ์หนังสือธรรมะแจกจ่าย
- (๖) การจัดอุปสมบทหมู่

(๑) การรักษาอุโบสถศีลแก่อุบาสกและอุบาสิกา

หลวงพ่อบุญได้อบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร นักเรียน นักศึกษาและประชาชน ในท้องถิ่นชุมชนและเขตปกครองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม โดยใช้หลักการประชาสัมพันธ์ในการเผยแผ่ด้วยเมตตาธรรมเสมอมา เช่น การบรรยายธรรม สนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การแต่งหนังสือธรรมะ แต่งคำประพันธ์ การให้พร ให้ข้อคิดปีใหม่ เป็นต้น

(๒) การแสดงธรรมในวันสำคัญ ๆ

เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา หรือวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น หลวงพ่อบุญมักจะเป็นผู้แสดงธรรมให้พุทธศาสนิกชนได้ฟังเป็นประจำ ท่าน

จะมีเกร็ดพุทธประวัติ เกร็ดธรรมะ ในแง่มุมที่ลึกซึ้งมาเล่าให้พระสงฆ์สามเณรและญาติโยมบนศาลาการเปรียญได้รับฟังประดับปัญญาเสมอๆ เป็นที่สบายอกสบายใจแก่คณะศิษย์โดยถ้วนหน้า สำหรับเงินกัณฑ์เทศน์นั้น ปกติก็อยู่ในระดับหลักพัน แต่บางครั้งหากมีญาติโยมมาทำบุญเติมศาลาก็ได้มากถึงหลักหมื่นก็มี บางคราวก็ไม่ถึง ก็ไม่เคยเห็นหลวงพ่อกเก็บไว้ใช้เป็นส่วนตัวเลย ท่านจะบริจาคเข้าวัดหนองแขงทุกครั้งไป เมื่อพิธีการประกาศว่าเงินกัณฑ์เทศน์ได้เท่านี้เท่านี้ หลวงพ่อรับแล้วและให้เอาเงินเข้าวัดหนองแขงทั้งหมด ก็ทำให้พวกเราต้องประนมมือกล่าวอนุโมทนาแก่ท่านทุกทีไป

พอตกกลางคืนในช่วงค่ำๆ จะมีนักเรียนโรงเรียนวัดหนองแขง มาสวดทำนองสรภัญญะสรรเสริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ท่านก็จะนั่งฟังด้วยความสงบ ต่อจากนั้นท่านก็จะเป็นผู้นำไหว้พระ ให้ศีลให้พร เทศนาธรรมภาคค่ำ

จะเห็นได้ว่าพระเดชพระคุณหลวงพ่อมองการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ว่าเป็นการทำให้ชาวพุทธได้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยและปฏิบัติทาของพระพุทธเจ้าถึงแม้ว่าบางครั้งการจัดงานจะมีเรื่องทางโลกผสมอยู่บ้าง แต่ก็เปรียบเสมือนกระพี้ที่ห่อหุ้มแก่นคือสาระสำคัญทางพระพุทธศาสนาเอาไว้เพื่อให้ต้นไม้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ จึงไม่แปลกใจเลยที่วัดหนองแขง มักจะมีกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ

(ก) การบรรยายธรรม

ในการเผยแผ่พระพุทธธรรม พระสงฆ์จำเป็นต้องแสดงธรรมให้ผู้ฟังทราบหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แก่พุทธบริษัทให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น มีผลในการนำไปประพฤติปฏิบัติ การบรรยายธรรมเป็นวิธีการหนึ่งที่หลวงพ่อดีเลือกใช้ ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างของการบรรยายธรรมบางตอนของท่านมานำเสนอ ดังนี้ เรื่อง “ส.ค.ส.๒๕๔๔” ปาฐกถาธรรมในรายการ “ธรรมะวันอาทิตย์” ณ สถานีโทรทัศน์ กรุงเทพมหานคร

ปัญญา ประสพธรรมิ คนจะบริสุทธิ์จากกิเลสเศร้าหมองใจได้ด้วยปัญญา^{๓๗} คนเราที่เกิดมาในโลกนี้ทุกชาติทุกศาสนา แม้ไม่นับถือศาสนาต้องมีคุณธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลในความหมายกว้างๆ หมายถึง กฏ ระเบียบ วินัย มารยาททางสังคม แต่ที่แน่ ๆ แปลตรงศัพท์ว่า “ปกติ” คนสร้างตนให้มีวิชาความรู้ ความสามารถได้ในอันที่จะทำการงานให้เกิดประโยชน์แก่ตน และคนให้อยู่ในความรับผิดชอบได้ดี

สมาธิทำจิตใจให้สงบอยู่กับจุดที่ต้องการ มีความหมายสั้นๆ ว่ากอดหรือสะกดกิเลสเอาไว้ไม่ให้อาละวาดเป็นต้น เป็นต้นที่ ๒ ถือพระพุทธศาสนาใช้กำหนดลมหายใจเข้า พุทหายใจออก โธ มีปัญญาเห็นถูกตามเป็นจริงคือ เห็นสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นตั้งอยู่สลายตัวได้ในอาการ ๓๒ เช่น ผมดำกลับขาวได้นี้เป็นลักษณะอนิจจัง ไม่เที่ยงมีผมเป็นต้น สั้นแล้วยาวได้คือขยายตัว

^{๓๗} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๙๖/๕๔๔.

ได้ไม่คงที่เป็นลักษณะของทุกขังเช่นผมเป็นต้นนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าอนัตตาไม่มีตัวตน หากใครๆ ไปยึดอวัยวะเหล่านี้หรือที่รวมกันเรียกว่าขันธ ๕ คือ รูป ๑ นาม ๔ ยาวาหนาหาคีบกวางศอกเป็นตัวเราของเรา เมื่อไรเมื่อมันเปลี่ยนแปลงไปก็เป็นทุกข์เมื่อนั้น ดังพระบาลีในปฐมเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสตอนหนึ่งเมื่อโปรดปัญจวัคคีย์ว่า สังขิตเตนะ ปัญญาปาทานักขันธาทุกขา กล่าวโดยสรุปแล้วยึดขันธ ๕ เป็นตัวเราเมื่อไรก็เป็นทุกข์เมื่อนั้น

(ข) สาราณียกถา

แสดงในพิธีการรับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพัฒนาชุมชน หอประชุมวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ.๒๕๔๗^{๓๔} ท่านพระมหาเถระผู้ตั้งในครุฎฐานียธรรม ท่านผู้เป็นประธานในพิธี และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย รู้สึกยินดีอย่างยิ่งที่ได้รับเกียรติสูงตามความนิยมของทางโลก พระสงฆ์ได้ชื่อว่าเป็นจุดหนึ่งของสังคมทำประโยชน์ให้กับสังคมที่มีฐานะเป็นหมู่คณะ ย่อมมีส่วนได้รับยกย่องจากสังคมทั้งนี้ ได้รับเมตตาธรรมด้วยดีจากท่านผู้มีเกียรติ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องโดยลำดับถึงคณาจารย์วิทยาลัยขอนแก่น มีท่านอธิการบดีเป็นต้น

อันที่จริง การทำอะไรที่เกี่ยวกับส่วนรวมทุกด้านที่สังคมคนดียกย่องให้เกียรติ น่าจะมีผลสนองอยู่ในตัวแล้ว เพราะการดำเนินงานเริ่มทำจนถึงจุดสำเร็จ ผู้ทำจึงได้ผลทันงานที่ทำก็สำเร็จ เกิดจากความฉลาดสามารถในการปฏิบัติของผู้นั้น ในเมื่อสังคมผู้รู้ใคร่ครวญถูกต้องเป็นธรรมยอมรับผลสำเร็จของงานชิ้นนั้นๆ ยังมีกาลเทศะสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับบุคคลสังคม ทั้งในส่วนสูงที่มีส่วนช่วยดึงให้เด่นจนเห็นชัด ทั้งระดับลดหลั่นลงมาเป็นพลังหนุนรากฐานสำคัญ ผู้ทำมีสติสัมปชัญญะดำเนินแนวที่ประกอบด้วยธรรมผู้ฉลาดมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น สมภูมิประเทศเหตุการณ์ที่เรียกว่า “ทันสมัย” สิ่งสำคัญที่สุดที่สังคมโลกๆ ขณะนี้นิยมอยู่ แม้ผู้ทำไม่หวังใดๆ เลย ย่อมมีส่วนได้

มีทัศนะที่น่าจะพิจารณาให้ชัดเจนไปอีก พระเถรานุเถระในอดีตทำสิ่งต่างๆ เป็นผลงานกว้างขวาง ไม่ว่าจะมองในแง่ใดทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม มีแต่สิ่งดีๆ ควรแก่การยกย่องให้เกียรติ แต่ขาดผู้ให้เกียรติยกย่อง สื่อมวลชนน่าจะประกาศให้ก้องไปทั่วทิศานุทิศก็ไม่มีท่านเหล่านั้นก็ได้สนใจเพราะปฏิบัติมันอยู่ในคุณธรรม สันโดษ มักน้อย แนวปฏิบัติแบบพระๆ ของท่าน ในวิสัยที่พึงเป็นไปเพื่อให้เหมาะกาลเทศะสมัยนั้นๆ

มิใช่จะไม่ยอมรับสิ่งที่เป็นจริงข้อหนึ่งว่า เพราะผู้ได้รับยกย่อง มีแนวความคิดฉลาดสามารถ รวมพลังจิตมีอารมณ์ร่วมในการทำกิจถูกกาลเทศะนั้นได้ กิจทุกๆ อย่างทำได้ถูกต้อง วัตถุประสงค์สังคมที่กำลังดำเนินอยู่ และผู้ทำมีผลงานสนองโดยสมบูรณ์แล้ว ความฉลาดยิ่งขึ้น มีประสิทธิภาพทำให้แตกฉานยิ่งขึ้น ทำงานได้คล่องตัวยิ่งขึ้นแกร่งวิชายิ่งขึ้น ถึงจะรับยกย่อง มีผลสนองอย่างไร น่าที่จะลืมนพระโอวาทที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนผู้ข้องกับโลกต้องประสบโดย

^{๓๔} พระเทพวงศาจารย์ (อุณ ขนฺติโก), ออชนอน ๒๑๗ ปีวัดหนองแวง, (ขอนแก่น : วัดหนองแวง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

หลักเลียงไม่พัวพันนั้นคือโลกธรรม สิ่งที่อยู่ในกฎของธรรมนี้ต้องมีจุดเลือนแล้วกลายเป็นลบที่เรียกว่า “วิปริณามธรรม” เปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาๆ สักวันหนึ่งแน่นอน รู้จริงในสภาพนี้ผู้ฉลาดซึ่งทำใจเป็นกลางๆ ได้ ไม่ให้ยุบลงและให้ฟูขึ้น ในเมื่อประสบผลที่เป็น “โลกธรรม” ทั้งแนวบวกและแนวลบ ทุกท่านผู้ฉลาดนั้นต่างน่าจะสบายใจทั่วกันมิใช่หรือ

เมื่อได้แสดงความรู้สึกให้ทุกท่านมีส่วนร่วมรับรู้ เป็นที่สบายใจทุกฝ่ายแล้ว จะให้เกียรติยกย่อง ขนาดไหนคงไม่มีความจำเป็นในอันแสดงออกเพื่อแก้ตัว ย่อมยอมรับสภาพสังคมที่มีส่วนรับผิดชอบร่วมกันของโลกได้อย่างสบายใจ ผลดีใดๆ ที่มีส่วนได้รับอยู่ ขอจงเป็นส่วนที่ทุกท่านจะพึงได้รับด้วยในสิ่งไม่เหลือวิสัย

(ค) การสนทนาธรรม

หลวงพ่อมุ่งสอนให้ประชาชนพุทธบริษัททั่วไปเป็นผู้มีเหตุมีผล ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต เพื่อความสุขของตนและครอบครัว ไม่ได้สอนให้คนมัวเมา

(๓) การจัดอบรมค่ายเยาวชน

หลวงพ่อ ได้จัดการอบรมค่ายเยาวชนทุกปี ที่วัดหนองแขว โดยจัดเป็นวาระพิเศษที่เหมาะสม คือ ช่วงที่โรงเรียนปิดเทอมเพื่อให้ผู้ปกครองได้พาบุตรหลานของตนมาเข้าพิธีอบรมค่ายเยาวชนที่วัดหนองแขว เพื่อจะทราบกฎระเบียบ ศีลธรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมมารยาทให้เยาวชนเกิดความรักครอบครัว รักบ้านเกิดเมืองนอนเป็นต้น

(๔) การจัดบวชชีพรหมณ์

หลวงพ่อ ได้จัดบวชชีพรหมณ์ทุกปี ที่วัดหนองแขว โดยจัดเป็นวาระพิเศษที่เหมาะสม คือ ช่วงที่โรงเรียนปิดเทอมเพื่อให้ผู้ปกครองได้พาบุตรหลานของตนมาเข้าพิธีบวชชีพรหมณ์ที่วัดหนองแขว เพื่อจะทราบกฎระเบียบ ศีลธรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมมารยาทให้ผู้บวชชีพรหมณ์เกิดศีล สมาธิ ปัญญา รักครอบครัว รักบ้านเกิดเมืองนอนเป็นต้น

(๕) การพิมพ์หนังสือธรรมะแจกจ่าย

หลวงพ่อมีผลงานมากมายในด้านวรรณกรรม โดยปกติแล้วหลวงพ่อมักจะพกปากกาหมึกดำพร้อมกับสมุดบันทึกเล็กๆ ติดตัวไว้เสมอๆ สำหรับจดบันทึกสิ่งต่างๆ ที่ผ่านมาในชีวิตประจำวัน จากนั้นท่านจะนำไปเรียบเรียงประพันธ์เป็นบทกวี ร้อยแก้ว หรือร้อยกรองตามโอกาสอันสมควรเมื่อยามว่างจากภารกิจหน้าที่ จึงทำให้หลวงพ่อมีผลงานนิพนธ์มากมาย เท่าที่ผู้วิจัยพอจะรวบรวมได้สามารถแบ่งเป็นประเภทหลักๆ ได้ ๓ ประเภทดังนี้

ก. ประเภทหนังสือและบทความ หลวงพ่อได้ประพันธ์หนังสือและบทความไว้หลายเรื่องด้วยกันได้แก่

๑. ออนซอน ๒๑๗ ปีวัดหนองแขง
๒. ประวัติวัดหนองแขง
๓. ประวัติโรงเรียนพระปริยัติธรรม
๔. ไตรสิกขาประยุกต์
๕. การพัฒนาคุณธรรม
๖. พระกับชาวบ้าน
๗. หัวใจพระพุทธศาสนา

ข. ประเภทนิทานธรรมะ

หลวงพ่อได้แต่งนิทานธรรมะไว้หลายเรื่องด้วยกันได้แก่

๑. สารภาพโทษอย่างแหวกแนว
๒. นกกระทาเจ้าปัญญา
๓. กรรมของฟังพอน
๔. สอนไม่ถูกกาล โกรธจัดทำให้เสียผล
๕. ข้าวเหนียวปั้นที่สาม
๖. แกะดำ
๗. คนไม่มี

ค. ประเภทคำกลอนสุภาพิต หลวงพ่อได้แต่งบทประพันธ์ประเภทคำกลอนสุภาพิตหลายเรื่องได้แก่

๑. พระพุทธคุณ ๕๖ พระคาถา
๒. พุทธชัยมงคลคาถา-คำแปล
๓. บัวกับพระ
๔. กากับนกเค้า
๕. ฟังพอนกับงูเห่า
๖. หมีกับไม้สะคร้อ
๗. ดวง

(๖) การจัดอุปสมบทหมู่

หลวงพ่อ ได้จัดการอุปสมบทหมู่ทุกปี ที่วัดหนองแขง โดยจัดเป็นวาระพิเศษที่เหมาะสม คือ ช่วงที่โรงเรียนปิดเทอม หรือช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เพื่อให้ผู้ปกครองได้พาบุตร

หลานของตนมาเข้าพิธีอุปสมบทหมู่ที่วัดหนองแขวง เพื่อจะทราบกฎระเบียบ ศีลธรรม วัฒนธรรม วัณนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมมารยาทให้ผู้อุปสมบทหมู่เกิดศีล สมาธิ ปัญญา รักตนเอง ครอบครัว รักบ้านเกิดเมืองนอนเป็นต้น

สรุปได้ว่า บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของหลวงพ่อบุญจะมีการแสดงออกโดยวิธีการเช่นว่า การเทศนาธรรม การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม งานนิพนธ์หนังสือ บทความ และกวีนิพนธ์ การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อบุญวัดหนองแขวงประจำปี การแสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่วนวิธีการของหลวงพ่อบุญ คือ ท่านมุ่งที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยตรง เช่น การอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและนำไปปฏิบัติให้ได้ผล และโดยทางอ้อม คือ ด้วยการนำคนให้เข้าถึงหลักธรรม เช่น การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การแต่งตำรา หนังสือ การก่อสร้างถาวรวัตถุ รวมถึงสถานศึกษาสำหรับประชาชนและเยาวชนทั่วไป ซึ่งเป็นพันธกิจที่ท่านถือว่าเป็นงานของชีวิตมาโดยตลอด เพราะเป็นแก่นสารัตถะในการเผยแผ่พุทธธรรมให้พุทธศาสนิกชนได้รู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา นับเป็นวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสาร ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการดังต่อไปนี้คือ

๑. ผู้ส่งสาร หมายถึงการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านได้เป็นสื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พุทธธรรม เช่น การเทศนาธรรม การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม งานนิพนธ์หนังสือ บทความ และกวีนิพนธ์ การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อบุญวัดหนองแขวงประจำปี การแสดงธรรมในวันสำคัญๆ เป็นต้น

๒. สาร หมายถึงการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม มีความรู้ ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม จัดอบรมนักเทศน์ จัดสัมมนานักเทศน์ พัฒนานักเทศน์ เพื่อชักชวนความพร้อมทางด้านแนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติงานจริง เพื่อเป็นการสร้างทักษะและประสบการณ์

๓. สื่อ หมายถึงการเผยแผ่พุทธธรรม ที่ท่านนำเสนอหรือถ่ายทอดสาร เช่น แสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม สนทนาธรรม สวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ปาฐกถาธรรม สอนนักเรียน สัมมนาวิชาการ จัดอบรมพิเศษ ออกรายการวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

๔. ผู้รับสาร หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับการศึกษา ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ เป็นต้น

๓.๒ สรุปรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม

จากการศึกษาวิจัยรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้ทราบผลงานจากประชากรผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเพื่อทำการศึกษาว่า ท่านเป็นผู้มีความเมตตาสูง อบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำในทุกเรื่องแก่ทุกคนไม่เลือกชั้นวรรณะ ด้วยความเมตตา ใครเดือดร้อนอะไรมา ถ้าหากได้สนทนากับหลวงพ่อก็มักจะผ่อนคลายทุกข์ร้อนไปเสียทุกราย หลวงพ่อจึงเป็นที่รักและเคารพศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์สามเณร ตลอดถึงญาติโยมพุทธบริษัททั้งใกล้และไกลที่ได้รู้จัก ซึ่งผู้วิจัยจะได้สรุปดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ รูปแบบ

๓.๑.๒ วิธีการ

๓.๑.๓ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการ

๓.๒.๑ รูปแบบ

รูปแบบของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ด้านการเผยแผ่จะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาเถระที่มีชื่อเสียงเช่นหลวงพ่อกุณฺ ปริสฺสุทฺโธ เป็นต้น และเป็นไปตามกรอบการบริหารจัดการวัดที่มหาเถรสมาคมมอบหมายให้พระสังฆาธิการทุกระดับต้องถือปฏิบัติด้านการเผยแผ่

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นพระมหาเถระที่มีน้ำใจเปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม เป็นที่ศรัทธายอมรับกันทั่วทั้งสังฆมณฑลและพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย อีกทั้งท่านยังเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์ในด้านบุคลิกภาพที่เรียบง่าย สมถะ รักสันโดษ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความรอบคอบ มีทักษะภาวะความเป็นผู้นำที่ดี มีปฏิภาณไหวพริบ ตลอดจนมีความสามารถในการบริหารจัดการกิจการงานต่างๆ ภายในวัดได้เป็นอย่างดี โดยท่านจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

ท่านประกอบไปด้วยคุณสมบัติของเจ้าอาวาสอย่างครบถ้วนตามหลักอาวาสิกธรรม ๕ ทั้งยังประพฤติปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และปฏิบัติตามหลักธรรม โดยเฉพาะข้อที่ว่า “อตฺตสมฺมาปณฺธิ” คือการวางตนไว้ในทางที่ถูกต้อง ซึ่งปรากฏอยู่ในมงคลสูตร และมีหลักธรรมอื่นๆ เช่น การมีเมตตากรุณาต่อทุกคนไม่เลือกชั้นวรรณะ การสงเคราะห์ชุมชน เป็นต้น และท่านมีความชำนาญในการเผยแผ่พุทธธรรมในรูปแบบและวิธีการต่างๆ เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งยังรักษารูปแบบเดิมแต่ได้ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เข้าใจง่ายใช้สำนวนภาษาเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการดังต่อไปนี้คือ

๑. ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงท่านได้เป็นสื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ในการบริหารการจัดการวัด เช่น การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การ

สาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และอีกประการหนึ่งก็คือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นต้น

๒. สาร (Message) หมายถึงท่านส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม มีความรู้ ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม จัดอบรม จัดสัมมนา พัฒนาบุคคลากร เพื่อชักจูงความพร้อมทางด้านแนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติงานจริง เพื่อเป็นการสร้างทักษะและประสบการณ์

๓. สื่อ (Channel) หมายถึงท่านนำเสนอผลงานด้านต่างๆ เป็นการสร้างความเชื่อศรัทธา เช่น การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และอีกประการหนึ่งก็คือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นต้น

๔. ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้เห็นผลงานของท่าน ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์เป็นต้น

๓.๒.๒ วิธีการ

วิธีการเผยแผ่ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ต่อการบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่พุทธธรรมโดยตรงที่ปรากฏต่อสังคมโดยภาพรวมเช่นว่า การธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม งานนิพนธ์หนังสือ บทความ และกวีนิพนธ์ การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อวัดหนองแวงประจำปี งานผ้าป่า งานกฐินพระราชทาน การแสดงธรรมในวันสำคัญๆ จะเห็นได้ว่าท่านมุ่งที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยตรง คือการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและนำไปปฏิบัติให้ได้ผล และโดยทางอ้อมคือ ด้วยการนำคนให้เข้าถึงหลักธรรม เช่นการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การแต่งตำรา หนังสือ การก่อสร้างถาวรวัตถุ รวมถึงสถานศึกษาสำหรับประชาชนและเยาวชนทั่วไป ซึ่งเป็นพันธกิจที่ท่านถือว่าเป็นงานของชีวิตมาโดยตลอด เพราะเป็นแก่นสารัตถะในการเผยแผ่พุทธธรรมให้พุทธศาสนิกชนได้รู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา นับเป็นวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป

๓.๒.๓ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการ

ความสอดคล้องของรูปแบบของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ในการทำงานเผยแผ่พุทธธรรมดังกล่าวมานั้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับรูปแบบของการบริหารจัดการวัดที่มหาเถรสมาคมมอบหมายให้พระสังฆาธิการทุกระดับต้องถือปฏิบัติด้านการเผยแผ่

ส่วนความสอดคล้องของวิธีการของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ในการทำงานเผยแผ่พุทธธรรมดังกล่าวมานั้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับปฏิปทาของพระมหาเถรทั้งหลายที่มีชื่อเสียงในด้านการเผยแผ่ เช่น พระราชวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปรีสุทฺโธ) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (หลวงพ่อบัณฑิต อินฺทปญฺโญ) และพระราชธรรมเจติยาจารย์ (หลวงพ่อดิเรก สิริธโร)

การเผยแผ่พุทธธรรมของท่าน คือ การธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม งานนิพนธ์หนังสือ บทความ และกวีนิพนธ์ การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อวัดหนองแวงประจำปี งานผ้าป่า งานกฐินพระราชทาน การแสดงธรรมในวันสำคัญๆ จะเห็นได้ว่าท่านมุ่งที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยตรง คือ การอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและนำไปปฏิบัติให้ได้ผล และโดยทางอ้อมคือ ด้วยการนำคนให้เข้าถึงหลักธรรม เช่นการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การแต่งตำราหนังสือ การก่อสร้างถาวรวัตถุ รวมถึงสถานศึกษาสำหรับประชาชนและเยาวชนทั่วไป ซึ่งเป็นพันธกิจที่ท่านถือว่าเป็นงานของชีวิตมาโดยตลอด เพราะเป็นแก่นสารัตถะในการเผยแผ่พุทธธรรมให้พุทธศาสนิกชนได้รู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา นับเป็นวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมให้ดำรงอยู่กับสังคมไทยตลอดไป

อีกประการหนึ่ง การเผยแผ่พุทธธรรมของท่านส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในด้านการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้คู่คุณธรรม ตลอดจนส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น และเน้นให้ทำประโยชน์แก่สังคม โดยพิจารณาได้จากเนื้อหาทางด้านการศึกษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านที่มักจะเน้นเพื่อวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังต่อไปนี้

๑. เพื่อให้มีความรู้ คือ ความรู้ในที่นี้หมายถึงสนับสนุนส่งเสริมให้ความรู้ ให้การศึกษาวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมทั่วไปโดยไม่จำกัด ไม่ว่าจะเป็นบาลี นักธรรม สายสามัญ สายอาชีวะ สายพาณิชย หรืออุดมศึกษา ที่ให้นักเรียนเยาวชนของชาติและทุกๆ คนไม่เลือกเพศชนชั้นวรรณะ ให้ได้มีวิชาความรู้ที่ติดตัวไป เพื่อนำไปครองตนโดยสุจริตได้

๒. เพื่อให้มีธรรมะ คือ ให้ทุกคนในทุกส่วนของสังคมมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ในส่วนบุคคลใดที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ได้ใช้ประโยชน์จากคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา หากบุคคลใดนับถือศาสนาอื่นก็ให้มีหลักจริยธรรมของศาสนานั้น อันจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้

๓. เพื่อนำไปทำประโยชน์ คือ สามารถนำความรู้และหลักธรรมนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคมประเทศชาติส่วนรวม ดังที่เคยได้ยืนยันหลวงพ่อกล่าวอยู่เสมอๆ ว่า “อาตมาต้องการเพียงให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบแล้วสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด มิได้มุ่งหวังอะไรมากไปกว่านี้”

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของ พระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก)” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดหนองแวง (พระอารามหลวง) รูปปัจจุบัน ซึ่งท่านเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่ท่านได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหนองแวงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๑ จนถึงในปัจจุบันนี้ปี พ.ศ.๒๕๕๔ ท่านได้เริ่มทำการพัฒนาวัดหนองแวงครั้งใหญ่ในทุกๆ ด้าน อันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่พุทธธรรม

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงบทบาทการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ทั้งรูปแบบและวิธีการ กรอบแนวคิด หลักการด้านการเผยแพร่ โดยจะยึดหลักการตามภารกิจที่มหาเถรสมาคมมอบหมายให้พระสังฆาธิการทุกระดับต้องถือปฏิบัติตาม เฉพาะด้านการเผยแพร่พุทธธรรม และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของท่านโดยจะดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔.๑ ความสอดคล้องของแนวคิดการเผยแพร่และทฤษฎีการสื่อสารของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๔.๒ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๔.๓ ความสอดคล้องของแนวคิดการเผยแพร่และทฤษฎีการสื่อสารกับรูปแบบและวิธีการของพระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๔.๑ ความสอดคล้องของแนวความคิดการเผยแผ่และทฤษฎีการสื่อสารของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

ความสอดคล้องของแนวความคิดการเผยแผ่และทฤษฎีการสื่อสารของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ระดับผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๘ รูป/คน โดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ ก. กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป ข. กลุ่มตัวอย่างคฤหัสถ์จำนวน ๔ คน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. พระครูศรีปัญญาประโชติ (ผอง ธิรญาโณ) อายุ ๗๑ ปี พรรษา ๔๑ การศึกษานักธรรมเอก ประโยค ป.ธ.๕ ปริญญาโท (ศษ.ม.) ที่อยู่วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม ตำบลภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มีถือถือ ๐๘๑-๕๔๖-๗๓๒๗

๒. พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร) อายุ ๖๔ ปี พรรษา ๔๒ การศึกษานักธรรมเอก ประโยค ป.ธ.๖ ปริญญาโทพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อยู่วัดหนองแวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มีถือถือ ๐๘๖-๒๒๗๘-๕๔๒๗

๓. พระครูโอภาสรัตนสาร (คำสิงห์ หาสมโม) อายุ ๖๔ ปี พรรษา ๔๔ การศึกษานักธรรมเอก ที่อยู่วัดแก้วสว่าง ตำบลหนองกุงชนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง และเจ้าคณะตำบลหนองกุงชนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มีถือถือ ๐๘๑-๐๕๗-๐๗๓๐

๔. พระครูศรีชยานุวัตร (ไพจิตร ปุณฺณวณฺโณ) อายุ ๔๒ ปี พรรษา ๒๑ การศึกษานักธรรมเอก ปริญญาโท ที่อยู่วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม ตำบลภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น โทร. ๐๘๑-๘๗๕-๐๘๕๙

๕. นายพยัต ชาญประเสริฐ อายุ ๕๙ ปี การศึกษาปริญญาโท อาชีพรับราชการ สถานที่ทำงาน ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๓๙ หมู่ ๑๑ ถนนบ้านทุ่งมัญจาคีรี ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มีถือถือ ๐๘๙-๒๐๓-๑๑๖๗

๖. นายสมบูรณ์ วิหจชัยธรรม อายุ ๔๔ ปี การศึกษาปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์บัณฑิต อาชีพรับราชการ สถานที่ทำงาน ศาลจังหวัดขอนแก่น ถนนหน้าศูนย์ราชการ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ ตำแหน่ง ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น มือถือ ๐๘๑-๔๙๔-๖๙๙๒ อีเมลล์ some1nice@sanook.com

๗. นายบัญญัติ นาคมุขลินทร์ อายุ ๕๐ ปี การศึกษาปริญญาโท อาชีพรับราชการ สถานที่ทำงาน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ ตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น มือถือ ๐๘๑-๗๑๗-๔๙๙๔ อีเมลล์ bunchayuth@hotmail.com

๘. นายคำพันธ์ พระตลับ อายุ ๗๔ ปี การศึกษาปริญญาตรี สถานที่ทำงาน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร โทรศัพท์ / มือถือ ๐๘๑-๖๐๑-๐๕๙๙

ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลจากการสัมภาษณ์แต่ละรูป/คน โดยจะนำเสนอเป็นรายบุคคลตามลำดับ ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ สัมภาษณ์ประชากร ๘ รูป/คน

กลุ่มประชากร ผู้ให้สัมภาษณ์	ตอนที่ ๑ แนวคิดการเผยแพร่			ตอนที่ ๒ รูปแบบและวิธีการ			ตอนที่ ๓ ความสอดคล้อง			
	รูปแบบ	วิธีการ	ประสิทธิภาพ	รูปแบบ	วิธีการ	ประสิทธิผล	S	M	C	R
๑. พระครูศรีปัญญาประโชติ	บัจฉยนำเข้า	กระบวนการ	มีผู้ทำตาม	ปาฐกถา	อุทาหรณ์	ผู้มีสนใจ	ทักษะสื่อสาร	ส่วนประกอบ	การเห็น	ทักษะสื่อสาร
๒. พระครูสุขุมสังฆการ	ประยุกต์	๔ ส	มีผู้ทำตาม	บรรยาย	ข้ออุปมา	ผู้มีสนใจ	ทัศนคติ	โครงสร้าง	การได้ยิน	ทัศนคติ
๓. พระครูโสภาสรตนสาร	บอกสอน	หลักการ	มีผู้ทำตาม	แสดงธรรม	อุปกรณ์	ผู้มีสนใจ	ความรู้	การจัดสาร	การสัมผัส	ความรู้
๔. พระครูศรีชยานุวัตร	เชิงรุก	วางแผน	มีผู้ทำตาม	เทศน์มหาชาติ	ตัวอย่าง	ผู้มีสนใจ	ระบบสังคม	เนื้อหา	การได้กลิ่น	ระบบสังคม
๕. นายพยัต ชาญประเสริฐ	ชี้แจงให้รู้	กลยุทธ์	มีผู้ทำตาม	สื่อมวลชน	เล่นภาษา	ผู้มีสนใจ	วัฒนธรรม	รหัส	การลิ้มรส	วัฒนธรรม
๖. นายสมบูรณ์ วินิจชัยธรรม	บอกสอน	พื้นฐาน	มีผู้ทำตาม	โทรทัศน์	เลือกคน	ผู้มีสนใจ	แจ้งให้ทราบ	ภาษาพูด	หนังสือพิมพ์	เข้าใจ
๗. นายบัญญัติชยท นาคมุจลินทร์	การเยียวยา	พยาบาล	มีผู้ทำตาม	วิทยุ	โอกาส	ผู้มีสนใจ	บอกสอน	ภาษาเขียน	วิทยุ/เน็ต	เรียนรู้
๘. นายคำพันธ์ พระตลับ	อนุโลม	ปฏิโลม	มีผู้ทำตาม	บทความ	กลยุทธ์	ผู้มีสนใจ	ความบันเทิง	ภาษาท่าทาง	โทรทัศน์	ความพึงพอใจ

จากตารางที่ ๔.๑ จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากร ๘ รูป/คน ผลการศึกษพบว่า กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มคฤหัสถ์ มีแนวความคิดการเผยแพร่ ต่อการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก) โดยภาพรวมแตกต่างกันบ้าง สอดคล้องกันบ้าง ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มคฤหัสถ์ ความ คิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ความสอดคล้องของแนวความคิดการเผยแพร่

ความสอดคล้องของแนวความคิดการเผยแพร่ ด้วยว่า แนวความคิดการเผยแพร่พุทธธรรมของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก) สอดคล้องของแนวความคิดการเผยแพร่พุทธธรรมกล่าวคือ กระบวนการเผยแพร่ (Propagating Process) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ใน ด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยได้ สัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “การเผยแพร่อาจกระทำได้ในหลายช่องทาง ได้แก่การพูดคุย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การจัดอบรม การแจกเอกสาร การแนะนำ การชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม การเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และการบรรยายธรรมทางโทรทัศน์เป็นต้น”^๑ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ท่านได้กล่าวเสริมอีกว่า “แนวคิดทางสังคมศาสตร์มองว่าการประกันคุณภาพมี ๔ อย่างเรียกว่า ปัจจัย ๔ ในการที่พวกเราจะเทศน์จะสอนแต่ละครั้ง จะต้องมี ๔ ขั้นตอนด้วยกัน ถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน ๔ ขั้นตอนนี้ ดูแลอย่างครบถ้วน การเทศน์ การสอนธรรมะ ของท่านจะมีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือ ต้องมีปัจจัย ๔ อย่าง”^๒ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยนำเข้า (Input)
๒. ปัจจัยกระบวนการ (Process)
๓. ปัจจัยผลผลิต (Output)
๔. ปัจจัยผลกระทบ (Impact)

และท่านได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึงตัวป้อน เวลาท่านไป สอนธรรม ท่านต้องมีธรรมเป็นตัวป้อน ขอเปรียบเทียบกับการผลิตสับประรดกระป๋องที่เราส่งไป ขายต่างประเทศ ตัวป้อนของโรงงานสับประรดก็คือเงินที่ลงทุนไป คนงาน และก็ผลสับประรดที่ ลงทุนไปซื้อมาป้อนเข้าไปในโรงงาน มันก็จะไปเข้าไปในกระบวนการผลิต ในปัจจัยกระบวนการ (Process) พอผลสับประรดมาถึงโรงงาน ฝ่ายปอกก็ปอก ฝ่ายล้างก็ล้าง ฝ่ายสับก็สับ ฝ่ายบรรจุ

^๑ สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

กระป๋องก็ใส่ลงกระป๋อง แล้วก็ปิดกระป๋อง ผลผลิตออกมา เช่น จะให้หวานเท่าไร แล้วก็ไม่เสียไม่เน่า แล้วก็สับปรดสวยทุกชิ้น เรียกว่า (Output) ผลผลิต”^๓

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวง พบว่า “การประยุกต์ ซึ่งมีแบรนด์เนมดี มีตรา มียี่ห้อ คนเห็นแล้วอยากซื้อ หีบห่อสวย ลูกคำขึ้นขอบ แพงเท่าไรก็ซื้อ ยี่ห้อเมดอินไทยแลนด์ พุดจากปากต่อปาก ราคาสินค้าก็ขึ้น นี้เรียกว่า (Impact) คือผลกระทบในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา บัณฑิตนำเข้าก็คือความรู้ที่เราเตรียมไปเทศน์ไปสอนเราอ่านหนังสือมาก็เล่ม เราอ่านมากฟังมาก ดีความธรรม เราเตรียมข้อมูลและวางลำดับการนำเสนอปัจจัยกระบวนการก็คือ วิธีการนำเสนอ วิธีการเทศน์ วิธีการเผยแพร่ มีสื่อมีอุปกรณ์ผลผลิตที่ออกมา (Output) ก็คือคนฟัง อยู่ฟังจนจบรายการและได้อะไรติดใจกลับไป”^๔

ท่านได้กล่าวอีกว่า “ผลกระทบ (Impact) ที่ตามมาคือจากปากต่อปากพูดถึงเราว่าเทศน์ดีเหลือเกินกันเทศน์เพิ่ม มีชื่อเสียง ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสและปฏิบัติตามคำสอนได้ มีการเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี เหล่านี้ก็จัดเป็นผลกระทบ”^๕ และท่านกล่าวย้ำอีกว่า “แนวคิดการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) สอดคล้องกับพุทธลีลาในการสอน คือ การสอนหรือแสดงธรรมแต่ละครั้งมีความงดงามในการสอน หรือลักษณะการสอนที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจของพระพุทธรูปท่านนั้น จำแนกได้เป็น ๔ ประการ”^๖ ดังต่อไปนี้คือ

๑. สันทสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมหาปนา ชักชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา ระวังให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจริงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนื่อย

๔. สัมปหังสนา ปลอดภัยให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื้นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ สัมภาษณ์, พระครูสุขุมสังฆการ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน.

^๖ เรื่องเดียวกัน.

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูโสภาสรัตนสาร เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง และเจ้าคณะตำบลหนองกุง พบว่า “การบอกสอน ซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลาย เคารพยกย่องและบูชาพระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นนักสอนที่ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนได้ ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพราะพระองค์มีคุณสมบัติผู้สอน เช่น ด้านบุคลิกภาพ คือ พระวรกายสง่างาม และพระสุรเสียงไพเราะ โนม้หน้าให้ผู้ฟังอยากจะฟัง ด้านคุณธรรมพระองค์มีทั้งพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ และลีลาการ สอน คือ แจ่มแจ้ง ชูใจ หาญกล้า และร่าเริง วิธีการสอนของพระองค์ พระองค์ใช้วิธีสอนแบบ ต่างๆ เช่น แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ ส่วนกลวิธีและ อุบายประกอบการสอน เช่น การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบกับ ข้ออุปมา การใช้อุปการณการสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้ในความหมายใหม่ อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความ ยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษ และให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า”^๗ พุทธวิธีการ สอนที่พระองค์นำมาใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วประเทศ อินเดีย เพราะสมัยที่พระองค์เสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนักปราชญ์มีเจ้าลัทธิมากมาย ต่างก็ถือว่าลัทธิของตัวเองดีที่สุดทั้งนั้น เช่น ครูทั้งหกเป็นต้น คำสอนของพระองค์ขัดแย้งกับคำ สอนเดิมและความเชื่อถือของคนในยุคนั้นเช่นเรื่องวรรณะ ๔ นอกจากนั้น ขอบเขตการเผยแผ่ คำสอนของพระองค์ก็กว้างขวาง คือ เสด็จไปสั่งสอนประชาชนซึ่งมีพื้นฐานที่แตกต่างกันตาม แคว้นแคว้นต่างๆ ทรงสอนคนเหล่านั้น ให้เข้าใจ และยอมเป็นศิษย์ของพระองค์ นับแต่พระราชามหากษัตริย์ลงมาทีเดียว

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอกุเวียง พบว่า “การเผยแผ่เชิงรุก เป็นการเอาความรู้กล่าวคือแสงสว่างของธรรมไปแนะนำเขาให้ถึงที่อยู่อาศัยเรียกว่า “ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมสันต์ ชี้ทางพระนฤพาน อันพันโสภณโยคภัย” การจะไปจุดจิต วิญญาณของชาวบ้านได้ จะต้องศึกษาสื่อสารหลักการให้เข้าใจ ซึ่งนักเผยแผ่ต้องมีข้อมูล ประกอบ โดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จคือ ต้องมีคำคมชนิด ต้องมีสุภาสิตหนอย ให้อร่อย ต้องมีคำกลอน ไม่ม่วงนอนต้องมีคำขำขันเป็นต้น”^๘

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายพยัคฆ์ ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การชี้แจงให้ความรู้ คือ ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมของสถาบันสงฆ์ไทยกล่าวคือ พระสงฆ์ส่วน

^๗ สัมภาษณ์, พระครูโสภาสรัตนสาร, เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง, และเจ้าคณะตำบลหนองกุง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^๘ สัมภาษณ์, พระครูศรีชยานุวัตร, รองเจ้าคณะอำเภอกุเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ใหญ่มีการศึกษาน้อย ไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง ทั้งไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน จึงสื่อสารกับประชาชนไม่ได้เท่าที่ควร และเป็นผู้นำจิตวิญญาณไม่ได้ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่การที่พระสงฆ์เข้าใจหลักพุทธธรรมได้ลึกซึ้ง เข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และมีความสามารถในการสื่อสาร จึงมีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมาก สมควรที่ทางรัฐบาลและทางคณะสงฆ์จะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ให้มาก โดยกล่าวถึงการเรียนรู้ของพระสงฆ์ว่าควรเรียนรู้ใน ๓ เรื่องใหญ่ๆ ดังนี้ คือ ๑) เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้ง ทั้งทางปริยัติและทางปฏิบัติ ๒) เรียนให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการสอน ๓) เรียนรู้การติดต่อข่าวสารให้เป็นที่สนใจของผู้คนให้จับใจคน ให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่า “อนุศาสนีย์ปาฏิหารีย์” นั่นเอง ในข้อนี้ การใช้เครื่องมือติดต่อข่าวสารสมัยใหม่ด้วยวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”^๙

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายสมบุรณ์ วินิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การบอกสอน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่เพื่อแจ้งเรื่องราวต่างๆ ที่ตนต้องการให้คนอื่นทราบและเห็นคล้อยตาม ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการเผยแพร่สื่อให้เกิดความเข้าใจและรวมเป็นพวกเดียวกัน แสดงบทบาทที่ตนมีอยู่ สนองความต้องการของสังคม ซึ่งจากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ทราบการสอนของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ”^{๑๐} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. รู้แจ้งเห็นจริง คือ พระพุทธเจ้าสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วแต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น พระองค์ตรัสว่า ภิภษุทั้งหลาย สิ่งที่เรา รู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงได้บอกเพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกไว้ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ตรัสรู้เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงบอกภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัด ตามความเป็นจริง นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

^๙สัมภาษณ์, นายพยัต ชาญประเสริฐ, รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๐}สัมภาษณ์, นายสมบุรณ์ วินิจฉัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

๒. ไตร่ตรองตาม คือ พระพุทธเจ้าแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอไตร่ตรองตาม ให้เห็นด้วยตนเอง เช่น พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิของเราติดตามรอยเท้าเรา ติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้น มีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติ ไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้น ก็ยังชื่อว่า อยู่ห่างไกลเรา เราก็กว้างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็น เพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม เชื่อว่าไม่เห็นเรา ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเรา ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภ ไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความรู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่น แน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้น ก็ชื่อว่า อยู่ใกล้เรา เราก็กว้างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็น เพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรม แม้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นเรา

๓. รับผลแห่งการปฏิบัติ คือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นมหัศจรรย์ สามารถยั้งผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน เช่น ในมหาปริณีพพานสูตร เมื่อพระองค์ใกล้จะปรินิพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นอันมากมาบูชาพระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า การทำกรบูชาอย่างนั้นไม่ชื่อว่า บูชาพระองค์ ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใด จะเป็นภิกษุ หรือภิกษุณี อุบาสกหรืออุบาสิกาก็ตาม ปฏิบัติธรรมสมควร ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละ ชื่อว่าบูชาด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารว่าอีก ๔ เดือนข้างหน้าจักปรินิพพาน ดังนี้ ภิกษุหลายพันรูปเที่ยวแวดล้อมพระองค์อยู่ ปรีक्षाกันว่า “พวกเราจะทำอย่างไรหนอ” ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมมาราม ไม่ยอมร่วมกลุ่มกับภิกษุทั้งหลายถามถึงความรู้สึกเกี่ยวกับปรินิพพานของพระศาสดาท่านมิได้ให้ คำตอบว่าประการใด แต่คิดว่า “อีก ๖ เดือนข้างหน้า พระศาสดาจะปรินิพพานแล้ว เราเป็นผู้ที่ยังมีราคะอยู่ เราจะพยายามเพื่อบรรลอรหัตตผลในช่วงเวลาที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่นั้นเอง เพื่อเป็นการบูชาพระองค์”^{๑๑}

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายบัญญัติ นายบุญชายุทธ นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การเยียวยา คือ สังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงทำให้ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเยาวชนหรือกลุ่มวัยรุ่นเห็นห่างจากวัด วิธีปรับปรุงแก้ไขคือ การรณรงค์ขอความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ให้รู้สภาพปัญหาสังคม จริยธรรม และศีลธรรม ที่กำลังอยู่ในภาวะเสื่อมถอย ที่จะต้องทำการเยียวยา แก้ไขโดยด่วน โดยขอความร่วมมือ ลด ละ เลิก การเผยแพร่สื่อ โฆษณา ที่โจรสัตส่วน หรือเป็นสื่อจูงใจล่อหลอมต่อความรู้สึกทัศนคติของเด็ก เยาวชน ประชาชน ในลักษณะเห็นวัฒนธรรมตะวันตกใหม่เป็นเรื่องสำคัญ ควร

^{๑๑}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๘/๑๒๖.

แก่การเอาอย่างจนลืมความเป็นไทยโดยสิ้นเชิง และรณรงค์หรือบังคับให้ทุกคนที่เป็นพุทธศาสนิกชนต้องมีวัน เวลา ในการเข้าวัดปฏิบัติธรรมอย่างชัดเจน”^{๑๒}

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร พบว่า “อนุโลมและปฏิโลม คือ ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ทุกคนในชาติที่นับถือพุทธศาสนามีหน้าที่ดำรงสืบทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอน และไม่ควรยกให้เป็นหน้าที่การเผยแผ่ให้แก่พระสงฆ์เท่านั้น เพราะชาวพุทธก็สามารถทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้”^{๑๓} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ห้ามปรามและสอนให้เว้นจากความชั่ว คือ งดเว้นจากการเบียดเบียนกัน
๒. แนะนำ สั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี งดเว้นอบายมุข ๖
๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดีด้วยน้ำใจอันงดงามโดยยึดถือหลักสังคหวัตถุ ๔
๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟังมาก่อน คือ สอนให้รู้จักแยกแยะมิตรแท้
๕. ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ในสิ่งที่สับสนแล้วเรียนมาแล้ว
๖. บอกรทางสวรรค์ให้ คือ การแนะนำวิธีครองตน ครองคน ครองงาน

สรุปได้ว่า ความสอดคล้องของแนวคิดการเผยแผ่ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณชุนติโก) มีความสอดคล้องกับหลักการสอนของพระพุทธเจ้า ๓ ประการกล่าวคือ ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่าง เห็นจริง ในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามเห็นได้จริง ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ส่วนประโยชน์ของการเผยแผ่ในสังคมปัจจุบันคือ ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับชีวิต เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติ ได้รับการกระตุ้นให้เกิดการประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้อง ทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดศรัทธาเลื่อมใส สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน และสอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมศาสตร์มองว่าปัจจัย ๔ ในการที่พระสงฆ์จะเทศน์สอนแต่ละครั้งสมควรจะมีปัจจัย ๔ ขั้นตอนด้วยกัน ซึ่งทำนรับประกันว่า กระบวนการ ๔ ขั้นตอนนี้จะส่งเสริมพลังการเทศน์สอนศีลธรรมของพระสงฆ์ให้มีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือ ศรัทธา ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย ๔ อย่าง ดังนี้คือ

๑. ปัจจัยนำเข้า ได้ทักษะการสื่อสารที่ดีเช่น ประโยชน์ บาป บุญเป็นต้น

^{๑๒}สัมภาษณ์, นายบัญชาชายุทธ นาคมุจลินทร์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๓}สัมภาษณ์, นายคำพันธ์ พระตลับ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

๒. บัณฑิตจะกระบวนกร สื่อการสอนเช่น เสียง อักษร ภาพ ดนตรี เป็นต้น
 ๓. บัณฑิตจะผลผลิต ได้เห็นภาพ ได้ยินเสียง ได้หลักการดี นำไปปฏิบัติได้
 ๔. บัณฑิตจะผลกระทบบ ไม่ได้รับการยอมรับหรือต่อต้าน เนื่องจากเกิดปัญหา
 อีกประการหนึ่ง มีความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๔ ประการ
 ดังต่อไปนี้คือ

๑. สันติสนทนา ทรงชี้แจงให้เห็นชัด
๒. สมาทปนา ทรงชักชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชณา ทรงเร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า
๔. สัมปหังสนา ทรงปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง

๔.๑.๒ ความสอดคล้องของทฤษฎีการสื่อสาร

ความสอดคล้องของทฤษฎีการสื่อสาร ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “ความสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนุดิโก) ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล และโรเจอร์ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ ประการ”^{๑๔} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงแหล่งกำเนิดของสารหรือผู้ที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารเป็นบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคน หรืออาจจะเป็นหน่วยงานองค์กรต่างๆ

๒. สาร (Message) หมายถึงผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิดความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปรหัส เช่น เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือ ข่าว ข้อความ ภาพที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์

๓. สื่อ (Channel) หมายถึงสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร เช่น เมื่อเราพูดก็คือ คลื่นเสียงในอากาศ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สื่อก็คือคลื่น แสงคลื่น เสียง และจอวิทยุ โทรทัศน์

๔. ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนๆ เดียวกันหรือหลายคน เช่น กลุ่มประชาชนหรือผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว

๕. ผล (Effects) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงหรือข้อแตกต่าง (Changes or Discrepant) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากข่าวสารที่ได้รับ ผลของการสื่อสารมักจะปรากฏออกมาในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ เจตคติและพฤติกรรม

^{๑๔}สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ในวงการพัฒนามีนักวิชาการหลายท่านเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมเกิดขึ้นเนื่องจากผลของการสื่อสาร

๖. ปฏิกริยาตอบสนอง (Feedback) หมายถึงวิธีการหรือปฏิกริยาที่ฝ่ายผู้รับสารแสดงออกมาให้ผู้ส่งสารได้รับทราบ ทั้งนี้สืบเนื่องจากผลของการสื่อสารนับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถหยั่งรู้ได้ว่า ข่าวสารที่ส่งออกไปนั้นได้รับผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่ เพียงไร ลักษณะป้อนกลับอาจเป็นไปได้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง พบว่า “องค์ประกอบทั้ง ๖ ประการนี้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด มีผลกระทบซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีผลต่อการสื่อสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อองค์ประกอบการสื่อสารมีประสิทธิภาพด้วย”^{๑๔} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การสื่อสาร การสื่อสาร เป็นองค์ประกอบหนึ่งในสี่อย่างของกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ ประการคือ ผู้ส่งสาร (Source) สาร (message) สื่อ (channel) ผู้รับสาร (receiver) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ส่งสาร (Source) คือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสาร ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงอาจเป็นคนๆ เดียวหรือหลายคนก็ได้

(๒) สาร (Message) คือผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมา (actual physical product of the source) ในรูปของรหัส (code) เช่น เมื่อเราพูดสารก็คือสิ่งที่เราพูด เมื่อเราเขียนสารก็คือสิ่งที่เราเขียน เมื่อเราแสดงกิริยาอาการ สารก็คือกิริยาท่าทาง เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือข่าวและข้อความในหนังสือพิมพ์

(๓) สื่อ (Channel) คือสิ่งที่ขนส่งสาร (a carrier of messenger) หรือเป็นพาหนะของสาร กล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อก็คือสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารให้ปรากฏ เช่น เมื่อเราพูดคลื่นเสียงและอากาศเป็นสื่อ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ คลื่นแสงและกระดาษหนังสือพิมพ์เป็นสื่อ เมื่อเราดูทีวี คลื่นแสง คลื่นเสียง และทีวีเป็นสื่อ

(๔) ผู้รับสาร (Receiver) คือบุคคลหรือกลุ่มที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้

^{๑๔}สัมภาษณ์, พระครูสุขุมสังฆการ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูโสภาสรตณสาร เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง และเจ้าคณะตำบลหนองกุง พบว่า “ประเภทของการสื่อสาร การสื่อสารระหว่างมนุษย์นั้นมีหลายรูปแบบ”^{๑๖} มีการจำแนกประเภทไว้ ดังนี้

- (๑) การสื่อสารภายในตัวบุคคล
- (๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- (๓) การสื่อสารกับมวลชน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “สื่อที่ถูกสร้างขึ้น มนุษย์ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ ตั้งแต่ภาษาพูด ภาษาเขียน กริยาท่าทาง หนังสือ ตำรา โทรศัพท์ โทรทัศน์ จนถึงเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เช่น คอมพิวเตอร์ และดาวเทียม เป็นต้น เครื่องมือสื่อสารเหล่านี้ ปัจจุบันถูกนำมาใช้ในรูปของสื่อมวลชน เพราะสื่อมวลชนสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารได้ดีที่สุดในยุคนี้ สื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารอย่างหนึ่งในกระบวนการ การสื่อสาร ๕ อย่าง”^{๑๗} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- (๑) การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication)
- (๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
- (๓) การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication)
- (๔) การสื่อสารในองค์การ (Organizational Communication)
- (๕) การสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายพยัคฆ์ ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น พบว่า “ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการของบุคคล เป็นการสื่อสารภายในบุคคล การสนทนากันตั้งแต่สองคนขึ้นไปเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การอภิปราย การหาเสียง การเรียนการสอน เป็นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ การติดต่อสื่อสารกันในหน่วยงาน บริษัท หน่วยงานที่มีการบังคับบัญชา เป็นการสื่อสารในองค์การ การสื่อสารกับมวลชนโดยใช้สื่อมวลชน อันได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น จัดเป็นการสื่อสารมวลชน”^{๑๘} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ท่านได้กล่าวอีกว่า “การสื่อสารต่างวัฒนธรรม มนุษย์เราไม่ได้อยู่ลำพังคนเดียว แต่ยังมีบุคคลอื่นๆ อยู่ร่วมกับเราในโลกใบนี้อีก เมื่อคนหลายๆ คนมาอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อ

^{๑๖} สัมภาษณ์, พระครูโสภาสรตณสาร, เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง, และเจ้าคณะตำบลหนองกุง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๗} สัมภาษณ์, พระครูศรีชยานุวัตร, รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๘} สัมภาษณ์, นายพยัคฆ์ ชาญประเสริฐ, รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

กัน กลุ่มคนนั้นจึงกลายเป็นเป็นสังคม”^{๑๙} ดังนั้น การที่มนุษย์จะเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ ก็โดยการที่เป็นสมาชิกของสังคม การสื่อสารกับบุคคลอื่น ไม่ได้ถูกกำหนดโดยอิทธิพลหรือองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ภายในสังคมที่เราสร้างขึ้นในวัฒนธรรมของเราเองด้วย กล่าวคือการเข้าใจเพียงวัฒนธรรมของบุคคลผู้สื่อสารไม่เพียงพอที่จะอธิบายพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ ได้อย่างถ่องแท้ แต่จะต้องเข้าใจด้วยว่า นอกเหนือจากความเข้าใจในอิทธิพลทางวัฒนธรรมแล้ว เราจะต้องเข้าใจองค์ประกอบต่างๆ ของสังคม ซึ่งมีผลต่อรูปแบบและลักษณะการสื่อสารของคนในสังคมนั้น

ในการกำหนดความหมายที่ชัดเจนของคำว่า อิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรมนั้น จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตและความหมายของคำให้เป็นที่เข้าใจตรงกันเสียก่อน เนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันโดยที่วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากสังคมหรือจากการรวมตัวของกลุ่มคน คำว่า “สังคม” จึงมีหลายขนาด ตั้งแต่กลุ่มเล็ก เช่น องค์กร ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ชาติพันธุ์ ประเทศ เช่นเดียวกับวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมหลัก และวัฒนธรรมย่อย ดังนั้น สังคมมีการรวมตัวอย่างไร มีการกำหนดบทบาท สถานภาพ รูปแบบความสัมพันธ์ บรรทัดฐาน และการควบคุมอย่างไร ก็เป็นตัวกำหนด “วัฒนธรรม” ของสังคมนั้นๆ เมื่อแต่ละสังคมมีลักษณะต่างกัน วัฒนธรรมของแต่ละสังคมก็ต่างกันด้วย แม้อาจมีวัฒนธรรมหลักหรือค่านิยมหลักเดียวกัน แต่ความเข้มข้นและยึดเหนี่ยวในวัฒนธรรมหรือค่านิยมหลักนั้นอาจต่างกันไป เช่น การเคารพผู้มีอาวุโสเป็นค่านิยมหลักของคนไทยโดยรวม แต่คนทางภาคเหนือและภาคอีสานมีชนบและประเพณีต่างๆ รวมทั้งการแสดงออกต่อผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส แตกต่างจากคนกรุงเทพมหานคร ขณะเดียวกันในสังคมเดียวกันก็อาจมีการแสดงความเคารพผู้มีอาวุโสในสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น เด็กอาจไหว้ครูที่โรงเรียน ไหว้คุณปู่คุณย่าที่บ้าน ไหว้ผู้ใหญ่ที่รู้จักในงานสังคม แต่ไม่ไหว้ผู้สูงอายุที่ไม่รู้จักหรือไม่คุ้นเคยอื่นๆ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายสมบูรณ์ วินิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “ในการสื่อสารของเรากับบุคคลอื่นๆ เราจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงสังคมของคนที่เราติดต่อสื่อสารด้วย ว่าเขาเป็นสมาชิกของสังคมใด เพื่อที่จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมในการสื่อสารของเขาได้ บุคคลในสังคมแต่ละสังคมจะถูกสอนและเรียนรู้ว่าเมื่อสื่อสารกับใครต้องพูดหรือแสดงออกอย่างไร ภายใต้บริบทและสถานการณ์ใด โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือสังคมประภคิตตั้งแต่เด็ก เช่น ต้องพูดและแสดงออกต่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ในบ้านอย่างไร ต้องพูดและแสดงออกต่อครูและเพื่อนๆ ที่โรงเรียนอย่างไร การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการปรับบุคคลให้เรียนรู้ถึงวิธีการที่จะเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมนั้นอย่างซ้ๆ และหลังจากที่ผู้นั้นได้รวบรวมสิ่งต่างๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ภายในตัวเองแล้ว เช่น ในรูปของอุปนิสัย

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน.

ความคิดและการกระทำ บุคคลนั้นก็จะเป็นคนที่มีบุคลิกภาพและมีความเป็นเอกลักษณ์ประจำสังคมนั้นๆ ซึ่งการที่เราเป็นสมาชิกของสังคมใด จะทำให้เรามีลักษณะท่าทาง อุปนิสัยใจคอ และความรู้สึกนึกคิดคล้ายๆ กับคนอื่นๆ ในสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่”^{๒๐}

ท่านได้กล่าวอีกว่า “การสื่อสารกับระบบข่าย ข่าย คือ ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างกัน และโยงใยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของงานส่วนต่างๆ หรือสมาชิกที่รวมกันอยู่เป็นระบบเดียวในอดีตตั้งแต่เดิม มนุษย์จะสร้างข่ายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่มีความรู้จักมักคุ้นและมีกิจกรรมระหว่างกันและกัน และจะมีการติดต่อสื่อสารกันภายในเครือข่ายของความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นระบบเดียวกัน ต่อมาเมื่อการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาก ทำให้การติดต่อสื่อสารทำได้สะดวกและถึงกันได้กว้างขวางขึ้น จึงมีผลให้ข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวขยายตัวเป็นระบบที่ใหญ่ขึ้นด้วยจนกระทั่งถึงยุคข่าวสารข้อมูลในสมัยนี้ ด้วยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ได้พัฒนาขึ้นมาจนครอบคลุมโลกทั้งใบให้อยู่ในข่ายเดียวกันที่สามารถสื่อสารกันได้ตลอดเวลาทุกขณะ และกลายเป็นอาณาเขตใหม่ที่ไร้ตัวตน ที่เรียกกันเป็นภาษาอังกฤษว่า World Wide Web ที่ทำให้ศักยภาพของเครื่องมือสื่อสารขยายใหญ่จนเป็นอาณาจักรใหม่ หรือที่เรียกกันว่า Cyberspace นั้น ส่งผลทำให้การสื่อสารของมนุษย์ขยายตัวและมีรูปแบบที่หลากหลายได้เป็นระบบใหม่มากมาย ที่ข่ายได้อย่างไม่มีขีดจำกัดภายในข่ายการสื่อสารดังกล่าว Network หรือที่แปลว่า ข่าย นั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคข่าวสารข้อมูล หรือมีอิทธิพลทำให้สิ่งต่างๆ โดยเฉพาะการติดต่อสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก”^{๒๑}

และท่านได้กล่าวเสริมอีกว่า “อย่างไรก็ตาม แม้เรื่องข่ายจะเป็นเรื่องสำคัญมากขึ้นในยุคนี้ก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว การวิเคราะห์ที่เรียกว่า การวิเคราะห์ข่ายความสัมพันธ์ (Network Analysis) นั้น ได้มีมาช้านานแล้ว นับแต่ยุคแรกเริ่มของสมัยการบริหารแบบมนุษย์สัมพันธ์ ทั้งนี้เพราะจากความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันในทางสังคมนั้น ได้มีสิ่งที่น่าสนใจคือ การศึกษาเรื่อง “ข่ายการติดต่อสื่อสารที่มีอยู่และเกิดขึ้นเองกันภายใน” (Emergent communication network) ได้มีมานานแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อความต้องการทำความเข้าใจและให้สามารถกำกับและใช้ประโยชน์จากข่ายการสื่อสารที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของฝ่ายจัดการ”^{๒๒}

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายบัญญัติ นายชยุต นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การศึกษาดังกล่าว ก็เพื่อให้สามารถตรวจสอบระบบ

^{๒๐} สัมภาษณ์, นายสมบูรณ์ วินิจชัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน.

การสื่อสารที่มีอยู่ให้ได้ครบทั้งหมด ทั้งข่ายการสื่อสารที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการกับที่สัมพันธ์และติดต่อกันตามตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งมักมีกรอบที่จำกัดทำให้การสื่อสารไปไม่ได้ไม่ทั่วถึงและซ้ำ กับข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างกันเองด้วยกลไกความสัมพันธ์ระหว่างกันเองนอกหน้าทำงานในสังคม แต่มีผลกระทบต่อสื่อสารและการทำงานในหน้าที่งาน ด้วยคุณสมบัติของการเชื่อมโยง (Links) สำหรับการวิเคราะห์ดูที่การเชื่อมโยงถึงกันระหว่างสมาชิกที่อยู่ในแต่ละข่ายนั้น ก็สามารถทำได้เช่นกัน โดยวิธีการวิเคราะห์ดูได้จากเกณฑ์ต่าง ๆ”^{๒๓} ดังต่อไปนี้

ก) ความเข้มแข็งของการเชื่อมโยง ซึ่งหากเป็นไปได้โดยเหนียวแน่น คือการโยงยึดติดกันมากตลอดเวลาหรือนานๆ มาเจอกันที่เป็นต้น

ข) ความสอดคล้องตรงกันของคู่กรณี นั่นคือ การพิจารณาดูว่าทั้งสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องและโยงกันนั้น ต่างฝ่ายต่างได้ทำเหมือนกับฝ่ายตรงข้ามได้ทำแล้วหรือไม่

ค) ความหลากหลายของการเชื่อมโยง คือการดูถึงจำนวนความถี่ที่หลากหลายของการเชื่อมโยงกัน โดยมีการเชื่อมโยงกันมากชนิดและหลายๆ เรื่องด้วยกัน เช่น ใช้เชื่อมโยงมากด้าน คือ ทั้งเรื่องงาน กับเรื่องแปลกใหม่ที่สร้างสรรค์หรือน่ารู้ และเรื่องสังคมที่ไม่เกี่ยวกับงาน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกุงธารสสาร พบว่า “บทบาทของข่าย ในการวิเคราะห์เรื่องข่ายนี้ สมาชิกฝ่ายต่างๆ ที่อยู่ในข่ายใด ข่ายหนึ่งต่างก็จะมีบทบาท (Roles) ต่างกันในข่ายนั้น คือแต่ละคนต่างจะมีการเชื่อมโยงติดต่อกับคนอื่นในข่ายแตกต่างกันไป เช่น การแยกดูว่าบทบาทที่ร่วมแข่งขัน กับที่หยุดนิ่งไม่ออกบทบาทเท่าที่ควรหรือการเป็นจุดหยุดหนึ่งที่ปลายทางของข่าย หรือบางคนที่ทำตัวยืนเดี่ยวเป็นเอกเทศโดดๆ โกล่ๆ ข่าย แต่ไม่เชื่อมติดต่อกับใครโดยตรงในข่าย หรือในทางตรงกันข้าม คือการสังเกตเห็นชัดถึงการจับกลุ่มกัน ซึ่งบางคนอาจเป็นเพียงสมาชิกของกลุ่ม แต่บางคนอาจเป็นตัวรับบทบาททำหน้าที่ไปติดต่อกับกลุ่มอื่นๆ”^{๒๔} หรือเป็นตัวทำหน้าที่บทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นตัวเชื่อม (Bridges or Liasons)

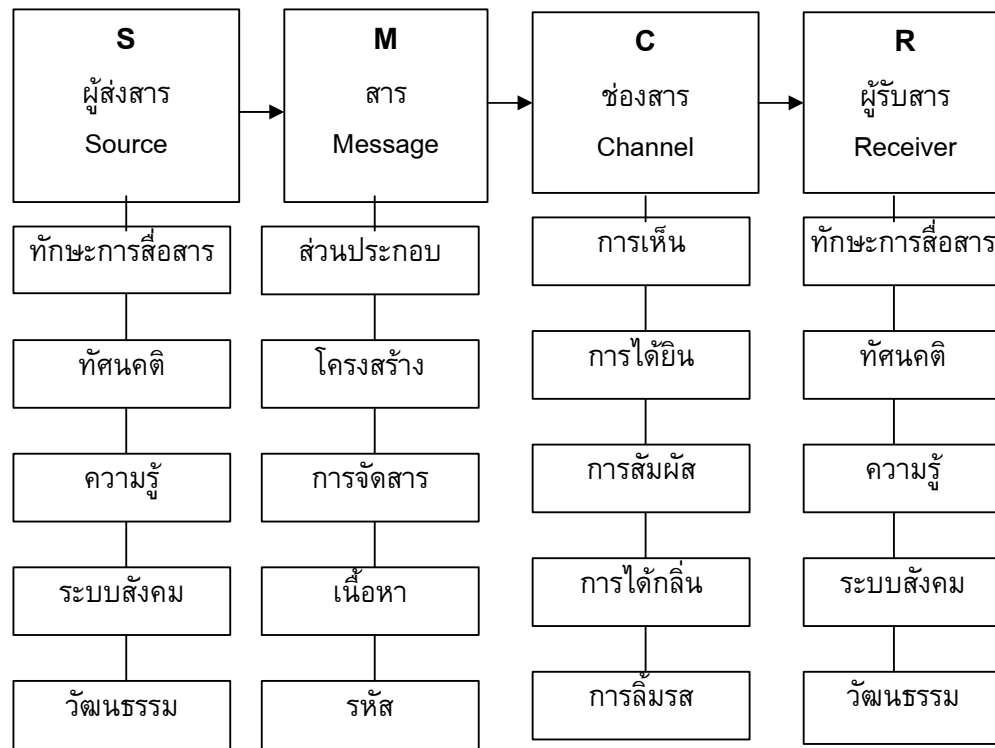
และท่านได้กล่าวอีกว่า “สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารของเดวิส เบอร์โล (David K. Berlo) ได้อธิบายหลักการของการสื่อสาร ที่มนุษย์ใช้ติดต่อสื่อสารถือเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบ (Ingredients) ที่สำคัญ ๖ ประการ”^{๒๕} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ แหล่งสาร ผู้เข้ารหัสสาร เนื้อหาข่าวสาร ช่องสาร ผู้ถอดรหัสสาร และผู้รับสาร

^{๒๓} สัมภาษณ์, นายบัญญัติชายุทธ นาคมูจลินทร์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์, นายคำพันธ์ พระตลับ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกุงธารสสาร, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ ๔.๒ ทฤษฎีการสื่อสารของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องกับ
ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เบอโรโล (David K.Berlo)

จากตารางที่ ๔.๒ เดวิด เบอโรโล ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น จะต้องมียุคประกอบ ๔ ปัจจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยของผู้ส่งสาร ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคม
๒. ปัจจัยของสาร ประกอบด้วย รหัส เนื้อหา การจัดเสนอ
๓. ปัจจัยช่องทางการสื่อสาร ประกอบด้วย การเข้ารหัสและการถอดรหัสสารสิ่งที่นำสาร มีคลื่นแสง คลื่นเสียง วิद्यุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และพาหนะของสิ่งนำสาร มีอากาศ ช่องทางที่จะนำไปสู่ประสาทความรู้สึก หรือการถอดรหัสของผู้รับสาร มีการเห็น ได้ยิน สัมผัส ได้กลิ่น การลิ้มรส เป็นต้น
๔. ปัจจัยของผู้รับสาร ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคม

สรุปได้ว่า ความสอดคล้องของทฤษฎีการสื่อสารของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารที่มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ ประการคือ

๑. ผู้ส่งสาร หมายถึงแหล่งกำเนิดของสาร
๒. สาร หมายถึงผลผลิตของผู้ส่งสาร
๓. สื่อ หมายถึงสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร

๔. ผู้รับสาร หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร
๕. ผล หมายถึงการเปลี่ยนแปลงหรือข้อแตกต่าง
๖. ปฏิกริยาตอบสนอง หมายถึงวิธีการหรือปฏิกริยาที่ฝ่ายผู้รับสาร

๔.๑.๓ ความสอดคล้องของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)” มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวุฒิกรรณ วุฑฺฒิกโร ได้วิจัยเรื่องศึกษาเทคนิค และวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต) ผลการวิจัยพบว่า^{๒๖} เนื้อหาสาระที่เป็นจุดเด่นคือ มีเนื้อหาเรื่องการบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็น จะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยเฉพาะการใช้ภาษารวมสมัย เข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจนสามารถสรุปเป็นประเด็นที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท ดังนี้ เนื้อหา ประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม เนื้อหาประเภทรุณการและอนุรักษสิ่งแวดลอม เนื้อหา ประเภทพระธรรมเทศนา เนื้อหาประเภทวิชาการ

มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี ได้วิจัยเรื่องศึกษา วิธีการเผยแผ่พระพุทธานุชาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ) ผลการวิจัย พบว่า^{๒๗} หลวงพ่อกุณท่านเป็นพระที่ประชาชนเคารพนับถือเป็นอันมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสาร จะเป็นการสนทนาหรือตอบปัญหา หรือว่าใช้สื่อสัญลักษณ์คือการเคาะ หัวแทนการประพรมน้ำพระพุทธรูปและวัตถุมงคล การฝังตะกรุด จะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด โดยเฉพาะนักข่าวหรือสื่อมวลชน จะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอไม่ว่าท่านจะพูดอะไร คำพูดนั้นก็มักจะเป็นที่สนใจของชนทั่วไป

และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาร) ได้วิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), ผลการวิจัยพบว่า^{๒๘} การพัฒนาเยาวชนตามหลักพุทธธรรมนั้น จุดหมายเพื่อให้

^{๒๖} พระวุฒิกรรณ วุฑฺฒิกโร (พรมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^{๒๗} พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี (โอรุส), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธานุชาของพระราชวิทยาคม” หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^{๒๘} พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาร), “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

เขาวงกตเป็น พุดเป็น ทำเป็นและมีความรอบรู้เข้าใจเกี่ยวกับศาสนาศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ให้รู้จักกฎระเบียบและความรับผิดชอบต่อตนเองและรู้จักหน้าที่ของตนเองที่จะพึงปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้เขาวงกตเป็นคนมีศีลธรรมและประพฤติตามหลักจริยธรรมอันดีงาม

อุทัยวรรณ เล่าประเสริฐสุข ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย” ผลการวิจัยพบว่า^{๒๙} หลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยเรื่องของความเจ็บป่วยนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ยามที่ต้องเผชิญภาวะเช่นนั้นได้เป็นอย่างดี โดยได้ศึกษาจากพระเถระไทยจำนวน ๓ รูปคือ ๑) พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ๒) พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ๓) พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์ผลที่เกิดขึ้น และเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการรักษาพยาบาล บรรเทาความเจ็บป่วยตามแนวพุทธ

สมบัติ เสริมศิลป์ ได้วิจัยเรื่อง “วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กัลยาโณ” ผลการวิจัยพบว่า^{๓๐} โดยศึกษา ๓ ด้านคือ ศึกษารธรรม ศึกษากลวิธีการเสนอธรรมและศึกษาทัศนะของพระพยอม ในด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ ผู้วิจัยศึกษา ๓ หัวข้อคือ การขึ้นคำนำ การเสนอหลักธรรมแก่ผู้ฟัง การสรุปเรื่อง ผลการศึกษาพบว่าธรรมะที่ใช้สอนมากที่สุดได้แก่อบายมุข ๖ และความเพียรซึ่งจะปรากฏกับผู้ฟังทุกกลุ่ม ด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ พระพยอม กัลยาโณ จะให้ความสำคัญในการกล่าวคำนำและการกล่าวสรุปเรื่อง ส่วนการเสนอธรรมะนั้น ท่านจะแทรกธรรมะในตัวอย่างนิทาน เรื่องจากประสบการณ์ การเปรียบเทียบและอารมณ์ขัน ส่วนทัศนะของพระพยอมนั้น ท่านได้มุ่งสอนให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยและทุกอาชีพปฏิบัติตามหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องจะเว้นจากอบายมุขทั้งปวงเพื่อครอบครัวและสังคมจะได้อยู่อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)” มีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่เป็นจุดเด่น คือ แหล่งสาร มีสาระการบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน ซึ่งแต่ละประเด็น จะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ ข่าวนสาร มีการใช้ภาษาพร้อมสมัย เข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน ช้องสาร สามารถสรุปประเด็นที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภทดังนี้ ๑) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ๒) เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา ๔) เนื้อหาประเภทวิชาการ และหลักไตรสิกขาพัฒนาชีวิตเป็นต้น

^{๒๙} อุทัยวรรณ เล่าประเสริฐสุข, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

^{๓๐} สมบัติ เสริมศิลป์, “วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กัลยาโณ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๙), บทคัดย่อ.

๔.๒ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ระดับผู้บริหรงานในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๘ รูป/คน โดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ ก. กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป ข. กลุ่มตัวอย่างคฤหัสถ์จำนวน ๔ คน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความสอดคล้องของรูปแบบ

ความสอดคล้องของรูปแบบ ด้วยว่า การเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ซึ่งมีความสอดคล้องกับการเผยแพร่พุทธธรรมในปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปแบบของท่านโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นสื่อบุคคลที่มีความชำนาญในการเผยแพร่พุทธธรรม ได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจยากและไม่เป็นที่สนใจ ทำให้มีเนื้อหาสาระที่เข้าใจง่าย และเป็นที่น่าสนใจ เป็นพระนักเทศน์แนวประยุกต์ผสมผสานหลักธรรมที่มุ่งเหตุการณ์ปัจจุบันทันสมัย ทันโลก ลีลาการเทศน์แพรวพราว สามารถสะกดใจผู้ฟังด้วยน้ำเสียงนุ่มลึก ไพเราะเกะกิงใจ นอกจากนี้ ยังเก่งทางเทศน์มหาชาติ มักจะได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และเทศน์จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ ทั่วประเทศ และต่างประเทศ สมัญญานามของท่านคือ เทศน์ดี เทศน์ได้ เทศน์เป็น รูปแบบของท่านคือ ปาฐกถาบรรยาย แสดงธรรมเทศนา เทศน์มหาชาติ สื่อมวลชน โทรทัศน์ วิทยุ และบทความเป็นต้น”^{๓๐}

๑. การปาฐกถา

และจากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “ท่านได้กล่าวปาฐกถา เรื่องราวทางวิชาการ ถ้อยคำที่เป็นตัวบาลี ถ้อยคำที่เป็นธรรม เช่นแสดงปาฐกถา ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการเผยแพร่พุทธธรรม นำหลักธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน จึงได้รับนิมนต์ให้ไปกล่าวปาฐกถา ซึ่งเป็นการเผยแพร่ธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ท่านใช้วิธีการเผยแพร่พุทธธรรมตามสถานที่ต่างๆ ที่ได้รับนิมนต์เช่น วัด โรงเรียน สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ เป็นต้น จึงทำให้

^{๓๐}สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๕.

เรื่องที่ปาฐกถานั้นมีเป็นจำนวนมากเช่น “รวมปาฐกถายอดฮิต ได้รับการขัดเกลาสำนวนให้อ่านสนุก เข้าใจง่าย สบายต่อการจดจำ และนำไปปฏิบัติ เรียกว่า เด็กอ่านได้ ผู้ใหญ่อ่านดี พระณเรธราช อ่านแล้วสุขใจ”^{๓๒}

๒. การบรรยาย

ท่านได้บรรยาย คือ ชี้แจงหรืออธิบายเรื่องให้ฟังหมายถึงการอธิบายธรรม คล้ายกับการแสดงธรรมเพียงแต่เป็นการบรรยายธรรม ไม่มีการตั้งนะโมเหมือนการแสดงธรรม การบรรยายธรรม เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พุทธธรรม ที่พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมตามสถานที่ต่างๆ เช่น วัด สถานศึกษา สถานที่ราชการ หน่วยงานต่างๆ เป็นต้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการบรรยายธรรมเรื่องงานชีวิต เนื่องในงาน อบรมคุณธรรม ผู้นำ ดังต่อไปนี้^{๓๓} “เรื่องงานชีวิตหรือ คุณธรรมของผู้นำ เข้าใจว่าเหตุที่ตั้งชื่อดังนี้ เพราะปรารถนาถึงอนาคตของสังคมคือประเทศชาติเป็นสำคัญ ว่ามันจะไปรอดกันหรือไม่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่จะเป็นผู้นำ และผู้นำที่จะพาประเทศชาติไปสู่ทิศทางใด ก็ได้แก่ท่านทั้งหลาย ซึ่งมาประชุมกัน ณ ที่นี้ ล้วนแต่เป็นเมล็ดพืชที่จะเจริญเติบโต เป็นอนาคตของสังคมในภายภาคหน้า พระก็หวังไว้ อย่างนั้น การจะเป็นผู้นำที่ดีได้ จะต้องได้รับการยอมรับจากสังคม หากปราศจากการยอมรับจากผู้ร่วมสังคมแล้ว ก็กลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์ หมดความขลังสิ้นพลัง เป็นผู้นำไม่ได้ การจะเป็นผู้นำจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่าเราจะต้องมีพลังเหนือกว่าผู้อื่นทั้งวิชาและจรณะ คือ ทั้งความรู้และความสามารถ จากการสัมภาษณ์ พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง พบว่า “ด้วยเหตุนี้การจะเป็นผู้นำจะต้องศึกษาเสียก่อนเพื่อให้รู้แนวของผู้นำ ให้รู้งานของผู้นำ และให้รู้ว่าผู้นำที่ดีต้องมีคุณธรรมอะไรบ้าง ประเด็นแรกที่จะพูดในวันนี้คือแนวของผู้นำ ท่านทั้งหลายจะรู้ว่าไถ่ถามหรือไม่ต้องดูที่ชน จะดูนกยูงว่างามหรือไม่ต้องดูที่แววหาง แต่ผู้นำดีจะดูที่ไหนจึงจะเห็นแนวของผู้นำ มีตัวอย่างให้ดูเยอะแยะส่วนคุณธรรมของผู้นำจะประมวลย่อลงมาอีกเพื่อให้จำง่ายคือ ฐานดี ทำหน้าที่ไม่บกพร่อง ต้องสุจริต มีมิตรสัมพันธ์ ฐานงานคือชีวิต”^{๓๔}

๓. แสดงธรรม

จากการสัมภาษณ์ พระครูโอภาสรัตนสาร เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง และเจ้าคณะตำบลหนองกุง พบว่า “การแสดงของท่านได้ชี้แจงธรรม ชี้ให้เห็นแจ้ง หมายถึงการถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟัง เป็นการเผยแผ่ศาสนาแบบหนึ่ง ที่นิยมมาแต่สมัยพุทธกาล หลักของการแสดงพระธรรมเทศนานั้นมีอยู่ ๓ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นอุเทศ นิเทศ และปฏินิเทศ จริงอยู่ การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นรูปแบบการเผยแผ่พุทธ

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๓} พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), ผลงานและประวัติวัดหนองแขง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนาโนวิทยา), หน้า ๓๕.

^{๓๔} สัมภาษณ์, พระครูสุขุมสังฆการ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงนำมาใช้ในการเผยแผ่ นับตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) แต่บางครั้งมีการถามผู้ฟัง แต่ผู้แสดงก็ได้ให้คำตอบเอง การแสดงพระธรรมเทศนาส่วนมากใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร (Source) มีธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสาร (Message) ใช้การสื่อสารทั้งสื่อสิ่งพิมพ์มีหนังสือพิมพ์เป็นต้น หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เป็นช่องทาง (Channel) ในการส่งสารและมีพุทธศาสนิกชน และมวลชน เป็นผู้รับสาร (Receiver) สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้า และพระสาวก ตลอดถึงอุบาสกและอุบาสิกา ได้แสดงพระธรรมเทศนาพูดแบบ Face to Face คือการสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน ผู้ฟังเป็นกลุ่มเล็กๆ สามารถเห็นบุคลิกภาพมีความใกล้ชิดกันสามารถเห็นปฏิกริยาของผู้รับฟังได้ การแสดงพระธรรมเทศนาแบบนี้จะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทศนคติของผู้รับฟังได้มาก สามารถจัดเนื้อหาสาระของธรรมให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ทั้งมีความรวดเร็ว ส่วนมากพระธรรมกถึกก็ยังใช้วิธีนี้อยู่ เพื่อเข้ากับยุคสมัย ปัจจุบันได้มีรูปแบบการแสดงพระธรรมเทศนาทางสื่อมวลชน (Public Communication) ทั้งวิทยุโทรทัศน์ ทำให้ผู้ฟังได้รับข่าวสารมากยิ่งขึ้น การสื่อสารทางสื่อมวลชนนี้ พระสงฆ์ในฐานะสื่อบุคคลผู้ส่งสารและประชาชนผู้รับสารไม่สามารถเห็นกันได้โดยใกล้ชิด ไม่สามารถกำหนดผู้ฟัง ใช้เนื้อหาธรรมสำหรับคนทั่วไปเป็นจำนวนมาก เช่น สื่อวิทยุ ผู้แสดงธรรมและผู้รับฟังอยู่ห่างไกลกัน ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ความเข้าใจ ในการเผยแผ่ทั้งสองแบบนี้ต่างก็มีจุดเด่นและจุดด้อยที่ไม่เหมือนกัน การแสดงพระธรรมเทศนาของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ก็ใช้การสื่อสารทั้งสื่อบุคคล และสื่อมวลชน และบทพระธรรมเทศนาที่ปรากฏอยู่ในหนังสือต่างๆ นั้นก็มีเป็นจำนวนมาก”^{๓๕}

๔. เทศน์มหาชาติ

จากการสัมภาษณ์ พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอกุเวียง พบว่า “การเทศน์แหล่ คือ การเทศน์โดยใช้เสียงและทำนองที่มุ่งความไพเราะเป็นสำคัญเช่น เทศน์มหาชาติ เทศน์แหล่ ซึ่งมีทั้งแหล่ในเรื่องมหาชาติ และแหล่นอกคือเรื่องอื่นๆ ที่นำมาเสริมโดยมุ่งความสุนทรีย์ เช่น แหล่ชมน้ำ แหล่ชมดง แหล่หญิงหม้าย เป็นต้น การเทศน์มหาชาติ จัดเป็นพระราชพิธีประจำปี คือระหว่างเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ และเดือนอ้าย ถือกันว่าใครได้ฟังเทศน์มหาชาติจบทุกภพก็จะได้รับอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ แม้น้ำมนต์ที่ตั้งไว้ในพิธีเทศน์ก็เป็น น้ำศักดิ์สิทธิ์ อาจชำระล้างอุปมงคลทั้งปวงได้ รัชชย กล้วย อ้อย และสิ่งของที่เข้าพิธีเทศน์มหาชาติ ก็เชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์”^{๓๖}

^{๓๕} สัมภาษณ์, พระครูโสภาสรตินสาร, เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง, และเจ้าคณะตำบลหนองกุ้ง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์, พระครูศรีชยานุวัตร, รองเจ้าคณะอำเภอกุเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ท่านได้กล่าวอีกว่า “การที่ชาวพุทธชาวไทยนิยมฟังมหาชาติกันอย่างมีเป้าหมาย นอกจากจะเพลิดเพลินในการฟังเพราะมีท่วงทีลีลาทำนองที่แตกต่างกันไปแล้ว ก็เห็นจะเป็น อานิสงส์ของมหาชาติ ท่านกล่าวว่าผู้ใดได้ฟังมหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ ๑,๐๐๐ คาถา จบในวัน เดียวจะมีอานิสงส์ถึง ๕ ประการ”^{๓๗} ดังต่อไปนี้คือ

๑. จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอริยมฤตไตรย ซึ่งจะอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
๒. จะได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร
๓. จะไม่ไปเกิดในอบายเมื่อตายแล้ว
๔. จะเป็นผู้มีลาภยศ ไม้ตรี มีความสุข
๕. จะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลและถึงความพ้นทุกข์

ท่านได้กล่าวย้ำอีกว่า “การเทศน์ ชีวิตประวัติความเป็นมาของพระบรมโพธิสัตว์ เป็น เรื่องที่ประชาชนเคยฟังเกิดความเคยชิน หรือเป็นเรื่องที่ฟังบ่อยมีอยู่ ๓ ชื่อคือ มหาชาติ เวสสันดรชาดก ฉกษัตริย์ ซึ่งเหตุที่เรียกว่า มหาชาติ เพราะเป็นการประชุมลงแห่งบารมีครั้ง ยิ่งใหญ่ คำว่าบารมี หมายถึงการบำเพ็ญที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จ คือพระโพธิญาณ บารมีของพระ โพธิสัตว์ บารมีของพระโพธิสัตว์มีถึง ๓๐ เรียกว่า “บารมี ๓๐ ทศ” จริงอยู่สาเหตุที่เรียกว่า “เวสสันดร” เพราะถือเอากริยาที่พระโพธิสัตว์อุบัติมาเรียกคือพระเวสสันดรนี้ไม่ได้อุบัติใน ปราสาทราชวัง หากแต่ประสูติระหว่างตรอกฟอคำ (เวสสะ แปลว่า ตลาด หรือตรอกฟอคำ อัน ตระ แปลว่า ในระหว่าง) เพราะฉะนั้นเวสสันดร จึงหมายถึง ผู้ประสูติกลางตลาด หรือระหว่าง ตรอกฟอคำ เหตุที่เรียกว่า “ฉกษัตริย์”เพราะในเรื่องนี้มีกษัตริย์หกพระองค์”^{๓๘} ดังต่อไปนี้คือ

๑. พระเจ้ากรุงสมุชชัย (พระราชบิดา)
๒. พระนางมุสดี (พระราชมารดา)
๓. พระเวสสันดร (พระบรมโพธิสัตว์)
๔. พระนางมัทรี (พระมเหสี)
๕. พระชาลี (พระราชโอรส)
๖. พระกัณหา (พระราชธิดา)

และท่านได้กล่าวเสริมอีกว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้แสดงการเทศน์ มหาชาติ ตามสถานที่ต่างๆ และในโอกาสที่สำคัญ”^{๓๙} ดังต่อไปนี้

(ก) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในมงคลสมัยเจริญพระชนมายุ ครบ ๓ รอบ ๓๖ พรรษา ณ วัดหนองแขง

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน.

(ข) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ ๖๐ พรรษา ณ หอประชุม วิทยาลัยจังหวัดขอนแก่น

(ค) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอฯ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ในมงคลสมัยเจริญพระชนมายุครบ ๓ รอบ ๓๖ พรรษา ณ หอประชุม วัดหนองแวง

(ง) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในวโรกาสคล้ายวันพระราชสมภพ ณ หอประชุมโรงเรียนการกุศล

(จ) เทศน์มหาชาติทำนองหลวงถวายเป็นพระราชกุศล แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระย่าแม่ฟ้าหลวง ณ หอประชุมวัดหนองแวง

(ฉ) เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมหาราช เป็นประจำ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยขอนแก่น

(ช) เทศน์มหาชาติเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเป็นประจำทุกปี ในเทศกาลสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา วันวิสาขบูชา ณ ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น

(ซ) แสดงพระธรรมเทศนามหาชาติทำนองหลวง ณ วัดหนองแวง เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทย เป็นประจำทุกปี

๕. สื่อมวลชน

จากการสัมภาษณ์ นายพยัต ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การเผยแพร่พุทธธรรมในครั้งอดีตเป็นการเผยแพร่ที่อยู่ในวงแคบ ใช้สื่อบุคคลเป็นหลักเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face to Face) โดยพระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จเที่ยวจาริกไปสู่คามนิคมน้อยใหญ่ พร้อมกับส่งพระสาวกไปเผยแพร่ในเวลาเดียวกัน วิธีการดังกล่าวนี้ได้มีอิทธิพลถึงยุคปัจจุบัน แต่สังคมในปัจจุบันนี้มีองค์ประกอบที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้การเผยแพร่จะต้องใช้สื่อบุคคลเหมือนในยุคอดีตแล้ว ยังจะต้องใช้การสื่อสารมวลชน (Public Communication) เข้ามามีบทบาทเพื่อการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาอีกส่วนหนึ่ง สื่อ (Channel) ที่ใช้เพื่อการสื่อสารมวลชนเรียกว่า สื่อมวลชน (mass media) ซึ่งสื่อชนิดนี้สามารถนำสาร (message) ของผู้ส่งสาร (Source) ไปสู่ผู้รับสาร (Receiver) ได้เป็นจำนวนมาก และรวดเร็วในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกันแบ่งเป็น ๒ ประเภท”^{๔๐} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ หนังสือ เป็นต้น มีข้อดี คือไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา สถานที่รับ เก็บรักษาง่าย คงทนถาวร จุข่าวสารได้มาก ราคาถูก และสามารถตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร ข้อเสีย คือช้า มีข้อจำกัดของผู้รับ ไม่น่าสนใจทั้งการเคลื่อนไหวและสีสรร

^{๔๐} สัมภาษณ์, นายพยัต ชาญประเสริฐ, รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

๒. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ข้อดีคือ มีความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ ไม่มีข้อจำกัดของผู้รับ มีความน่าสนใจทั้งการเคลื่อนไหวและสีสัน ข้อเสียคือ มีข้อจำกัดในเรื่องเวลา และสถานที่ที่จะรับ ไม่คงทนถาวร เก็บรักษายาก มีความจุของข่าวสารน้อย มีราคาแพง และมีความสามารถในการตรวจสอบก่อนรับข่าวสารน้อยมากในสังคมใหญ่ที่มีความสลับซับซ้อน

ท่านได้กล่าวอีกว่า “การสื่อสารมวลชนได้มีบทบาทในการทำหน้าที่ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่อนุชนรุ่นหลัง และให้ความบันเทิง พระสงฆ์ในฐานะสื่อมวลชนนั้นนับว่ามีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นโอกาสที่จะเผยแผ่ธรรมะไปสู่ประชาชนทุกหมู่เหล่า จึงจำเป็นจะต้องมีความรู้ความสามารถทันต่อเหตุการณ์ให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ อันจะเป็นการแสดงศักยภาพของพระสงฆ์ว่ายังมีประโยชน์ต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด เพราะจะมีผลต่อค่านิยม ทศนคติ ของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์”^{๔๑}

ท่านได้กล่าวย้ำอีกว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นพระธรรมกถึกรูปหนึ่งที่มีความชำนาญศาสตร์ในการเผยแผ่ทั้งที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อสารมวลชนอย่างยิ่ง”^{๔๒} ผู้วิจัยจะนำการเผยแผ่แบบสื่อสารมวลชนมากล่าว ๓ ประเภท คือ โทรทัศน์ วิทยุ บทความ

๖. โทรทัศน์

จากการสัมภาษณ์ นายสมบูรณ์ วิจิฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การเผยแผ่ทางโทรทัศน์ เป็นการเผยแผ่พุทธธรรมที่พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้ใช้สื่อสารเพื่อแสดงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา”^{๔๓} ดังต่อไปนี้คือ

๑. รายการ “เส้นทางสายธรรม” จากโทรทัศน์ช่อง ๕
๒. รายการ “ธรรมะรับอรุณ” จากโทรทัศน์ช่อง ๗ สี
๓. รายการ “การแสดงธรรม” จากโทรทัศน์ช่อง ๙ และช่อง ๑๑
๔. รายการแสดงพระธรรมเทศนาจากเครือข่ายโทรทัศน์ช่องอื่นๆ อีกมาก

และท่านได้กล่าวอีกว่า “การแสดงพระธรรมเทศนาของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ทางสถานีโทรทัศน์นี้ เป็นการเผยแผ่ธรรมที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เห็นได้จากมีปฏิกริยาย้อนกลับ (Feedback) จากผู้รับชมรายการ ได้เขียนจดหมายมาชมเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่ธรรมทางโทรทัศน์ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ประสบ

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๓} สัมภาษณ์, นายสมบูรณ์ วิจิฉัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน

ความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการใช้โทรทัศน์ได้อย่างชำนาญ”^{๔๔}

๗. วิทยู

จากการสัมภาษณ์ นายบัญญัติ นายบุญชายุทธ นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิทยุ เป็นการเผยแพร่ที่พระเทพวงศจารย์ (คุณ ขนดีโก) ได้ใช้สื่อสารเพื่อแสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถา บรรยายธรรมเป็นประจำ ทางสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา พระมหาธาตุเจดีย์ ๙ ชั้น ระบบเอฟเอ็ม สเตอริโอ (F.M.Stereo) ความถี่ ๙๖.๐๐ เมกะเฮิรซ์ (MHz) ในกำลังส่ง ๑,๐๐๐ วัตต์ ออกอากาศที่ตึกอำนวยการโรงเรียนวัดหนองแวงวิทยา ซึ่งอยู่ภายในวัดนั่นเองซึ่งการเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิทยุ”^{๔๕} ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้คือ

๑. เพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม
๒. เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่สถาบันชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ และส่งเสริมคนในชาติให้เกิดความรัก สัมครสมานสามัคคีต่อกัน
๓. เพื่อเป็นสื่อกลางให้กับชุมชนจะได้รับข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์และส่งเสริมให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีของชุมชน

และท่านได้กล่าวอีกว่า “จากการดำเนินการออกอากาศของสถานีวิทยุ ได้รับการตอบสนองจากผู้ฟังเป็นอย่างดี โดยทั่วไปทั้งจังหวัดขอนแก่น เช่นว่า อำเภอเมือง อำเภอโกสุมพิสัย อำเภอเปือยน้อยอำเภอบ้านแฮด อำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท อำเภอเมืองพล อำเภอแดงน้อย อำเภอแดงใหญ่อำเภอมัญจาคีรี อำเภอบ้านฝาง อำเภอหนองเรือ จากข้อมูลเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถ ในการสื่อสารทางสถานีวิทยุกระจายเสียงเป็นอย่างดียิ่ง อันเป็นประโยชน์ต่อความเจริญรุ่งเรือง และมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบไป”^{๔๖}

๘. บทความ

จากการสัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร พบว่า “ท่านเขียนบทความ คือ งานเขียนของท่านเป็นงานเขียนที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ มีเป็นจำนวนมาก”^{๔๗} จากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยพบว่า งานเขียนของท่านส่วนมากเป็นการเขียนแบบเข้าใจง่าย ใช้ภาษาสมัยใหม่ เป็นที่ชื่นชอบของผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอ

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๕} สัมภาษณ์, นายบัญญัติ นายบุญชายุทธ นาคมุจลินทร์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๗} สัมภาษณ์, นายคำพันธ์ พระตลับ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ยกตัวอย่างบทความ ที่ลงตีพิมพ์เป็นหนังสือ โดยนำลักษณะที่เด่นของบทความมากล่าวซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การใช้อักษรย่อ

และท่านได้กล่าวอีกว่า “การใช้อักษรย่อ มีปรากฏทั่วไปในบทความของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) จะเรียกว่าเป็นลักษณะเด่นพิเศษไปจากผู้เขียนรายอื่นก็ว่าได้ การใช้อักษรย่อมักจะนำอักษรตัวต้นที่เหมือนกัน มานำเสนอ โดยให้ความหมายที่ต่างๆ กัน”^{๔๘} ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างดังนี้

หาก ก. ก่อทุกข์ ท่านทั้งหลายคงจะเคยได้ยินคำว่า ยาเรือยาแพยาข้างนอก ยาขันยาจอกขาข้างใน โดยเฉพาะศีลธรรมนั้นเป็นโอสถขนานสำคัญที่จะเยียวยารักษาจิตมิให้รั่วหรือรั่วธรรมะจะเป็นเครื่องสมานเยียวยาให้คนที่โตกจะกลับเป็นสุข คนที่ทุกข์ก็จะบรรเทา คนที่เหงาก็จะมีชีวิตชีวา ว่าถึงตำแหน่งหน้าที่ราชการเดือนนี้เป็นเดือนที่มีทั้ง คนสมหวังและผิดหวัง มีทั้งคนที่ขึ้นและคนที่ หากพิจารณาดูให้ดีและถ่องแท้ ตามสภาพการณ์ของสังคม ก็จะได้เห็นว่าเดือนกันยายนี่เป็นเดือนที่ชีวิตจะประสบกับปรากฏการณ์ถึง ๖ ก. ด้วยกันคือ^{๔๙}

๑. เกษียณ
๒. กระสัน
๓. กระสับกระส่าย
๔. กระเสือกกระสน
๕. กระสือ
๖. กระเสาะกระแสะ

๒) เรื่องสั้น บทความของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ส่วนมากจะมีเนื้อหาที่สั้น กระชับรัดกุม ไม่เยิ่นเย้อ และเข้าใจง่าย เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังอย่างเต็มที่ และได้ใจความ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างขึ้นแสดง ดังต่อไปนี้ “ฟังดีมีผล การฟังต้องมีหลักจึงจะชั้ให้ถึงประโยชน์ อันหลักของนักฟังนั้น องค์ประกอบ ๓ ประการดังต่อไปนี้คือ^{๕๐}

๑. ตั้งใจฟัง
๒. ตั้งใจจำ
๓. ตั้งใจนำไปปฏิบัติ

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๙} พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โพรฺสโร), การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน.

ถ้าครบทั้ง ๓ หลักนี้ ชื่อว่าฟังไว้ได้ประโยชน์โทษไม่มี ได้ในพระบาลีว่า สุตฺตฺสฺส ลภเต ปญญํ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา แม้การฟังปาฐกถาธรรมวันนี้ก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการฟังก็เพื่อความรู้ รู้แล้วนำไปคิด เมื่อใคร่ ครวญด้วยปัญญาเห็นว่าถูกต้อง สอดคล้องด้วยเหตุผล ก็นำไปใช้ให้ได้ประโยชน์ หลีกเลี้ยงสิ่งที่เป็นโทษต่อชีวิตและการงาน บัณฑิตท่านกล่าวไว้ว่า^{๕๑}

รู้แล้วคิด พิชิตศัตรู
 รู้แล้วเงียบ ได้เปรียบศัตรู
 รู้แล้วปฏิบัติ ขจัดศัตรู
 รู้แล้วทำหยิ่ง จะยิ่งด้วยศัตรู

๓) เรื่องมีกิน-มีเกียรติ การประกอบกิจกรรมทุกอย่าง ทั้งแก่ตนและส่วนรวม ล้วนเป็นงานเพื่อผลคุณค่าของชีวิตทั้งสิ้น ทุกคนต่างมุ่งทำงาน เพื่อเกียรติ เพื่อภักดิ์ผล และเพราะเป็นหน้าที่ปัจจุบันส่วนใหญ่มักแสวงหางานที่มีเกียรติ มิได้มุ่งแสวงหางานที่มีกิน บางคนบางท่านเรียนจบแล้วเลือกงาน ต่างต้องการเกียรติ ต้องการโก้ อยากจะสวมเครื่องแบบ อยากจะนั่งเก้าอี้ แต่ไม่มีใครคิดคำนึงว่ามีเกียรติแล้วจะมีกินหรือไม่ งานอะไรก็ได้ที่ทำแล้วมันมีกินอย่าไปเลือกคนมีกินจึงจะเป็นคนมีเกียรติ คนไร้เกียรติคือคนไม่มีจะกิน ไอ้ชนิดที่เท่แต่ไม่มีจะยาไส้ จะหาเกียรติแต่ที่ไหน ใครจะให้เกียรตินอกจากจะถูกรังเกียจ เพราะฉะนั้น ท่านที่มึนงานทำ ต้องรู้จักคุณค่าของงาน อย่าดูถูกงาน ตั้งใจปฏิบัติงาน อย่าหลบเลี่ยงงาน แล้วทำงานนั้นแหละ มันจะให้พวกเรา^{๕๒} เรื่องรักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี คราวนี้ท่านจะได้สำรวจตรวจสอบบทบาทของท่านว่ามีบทบาทต่อลูกอย่างไร ท่านคงเคยได้ยินภาษิตว่า^{๕๓} รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี คำนี้่น่าคิด ท่านบอกว่า

เมื่อรักวัว กลัวทำไม ท่านให้ผูก
 ถ้ารักลูก ก็อย่าปล่อย คอยว่าขาน
 หากพ่อแม่ พะนอนลูก ไม่ถูกกาล
 ก็เหมือนหว่าน ฟ้าฉิบหาย ในตระกูล

๔) ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ เรื่องสื่อมวลชนยุคโลกาภิวัตน์ ทุกวันนี้ สิ่งปรากฏแก่สังคมทั่วไป คือ ความชอบธรรม มักจะกลายเป็นความชอบกล วิญญูชน ก็นิยมแสดงออกในทางวิถิตารชน บัณฑิตชน บางครั้งก็ทำตัวเป็นพาลชน จนเกิดสับสนไปทุกวงการ เช่น

นักการเมือง กลายเป็น นักกวนเมือง
 รัฐบาล กลายเป็น รัฐแบน

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน.

ฝ้ายค้ำน กลายเป็น ฝ้ายค้ำน

นักเรียน กลายเป็น นักเลง

อาชีวะ กลายเป็น อาชีวะ

จะเห็นได้ว่า ต่างฝ้ายมุ่งเอาชนะคะคานประจានโจมตี สร้างความแสบให้แก่สังคม ด้วยอารมณ์กิเลส ทั้งนี้ก็เพราะเหตุคือ น้ำทั้ง ๓ มีส่วนบันดาล คือ น้ำเหล้า น้ำลาย น้ำหมึก น้ำทั้ง ๓ นี้ ล้วนเป็นพิษภัยหากปราศจากการควบคุม เพราะน้ำเหล้าทำลายคุณภาพชีวิต น้ำลายทำลายความรักสามัคคีเยื่อใยมิตรต่อกัน ถูกฟ้อง ขึ้นโรงขึ้นศาลก็ เพราะน้ำลาย เสียทรัพย์ เสียชีวิต ติดคุกตะราง ก็เพราะน้ำลาย ส่วนน้ำหมึก หมายถึงหนังสือพิมพ์ผู้ทำหน้าที่เสนอข่าว ขาดคุณธรรมหรือจรรยาบรรณแล้ว ก็เป็นอันตราย เพราะจะเป็นการเสียมและสื่อให้ผู้คนในสังคมไม่เข้าใจกัน เกิดวิวาทบาดหมางฟ้องร้องกัน

๕) มีคติสอนใจ

จุดเด่นของบทความส่วนมากจะมีคติสอนใจที่เป็นคติธรรมแทรกอยู่ในเนื้อหา และจะนำมาสรุปท้ายบทความอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านนอกจากได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วยังได้รับคติสอนใจในเรื่องนั้นๆ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างดังนี้ เป็นให้ตี ๔ แบบที่แสดงปฏิภาณต่อผู้เป็นบุพการี ต้องเป็นให้ได้ ๔ แบบหรือ ๔ วิธีดังต่อไปนี้^{๕๔}

๑. เป็นไม้เท้ายามพ่อแม่แก่ชรา คอยประคับประคองความเป็นอยู่ทั้งร่างกายและจิตใจมิให้ท่านเซท่านทรุดในทุกๆ สมัยและในทุกๆ อิริยาบถ

๒. เป็นดวงตายามพ่อแม่แลไม่เห็น คอยเป็นดวงตาหรือแสงสว่างให้แก่ท่านยามที่ท่านอยากดู อยากรู้อยากเห็น คือคอยบอกกล่าวเล่าขานให้ท่านได้รับรู้รับทราบ ช่วยท่านให้ท่านได้พบเห็น คิดเห็น และรู้เห็น อย่าปิดกั้นแสงทองแสดงธรรมแก่ท่าน

๓. เป็นพยาบาลหมอบเฝ้าทุกเช้าเย็น ยามใดที่ท่านเจ็บไข้ได้พยาธิ อันเป็นเวลาที่มีความเสื่อมทางสรีระหรือความอ่อนแอทางกายเกิดขึ้น เป็นสมัยที่บุตรธิดาจักได้แสดงความห่วงหาอาทร เฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิดสนิทสนมลดอุณหภูมิทางอารมณ์ให้ท่าน เป็นการป้องกันมิให้ว่าเหว่ว่าวุ่น เสียสมดุลทางใจ อันจะยังให้ความอ่อนแอทางจิตใจเกิดขึ้น กำลังใจจึงเป็นเรื่องสำคัญ ต้องหมั่นไปให้ท่านเห็นหน้า

๔. เป็นแก้วเนรมิตสมจิตปอง ยามท่านประสงคส์สิ่งใด ก็ช่วยกันเนรมิตประสิทธิ์ประสาทให้ ดุจที่ท่านเคยเนรมิตให้แก่เราแต่เยาว์วัย อย่าขัดคอ อย่าขัดใจ^{๕๕}

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๕} พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนตโก), ออชอน ๒๑๗ ปีวัดหนองแขวง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๗๕.

สรุปได้ว่า ความสอดคล้องของรูปแบบ ด้วยว่า การเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องของการเผยแพร่พุทธธรรมในปัจจุบันนี้ คือ ท่านเป็นสื่อบุคคลที่มีความชำนาญศาสตร์ในการเผยแพร่พุทธธรรม ได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจยากและไม่เป็นที่สนใจ ทำให้มีเนื้อหาสาระที่เข้าใจง่าย และเป็นที่น่าสนใจ ท่านเป็นพระนักเทศน์แนวประยุกต์ผสมผสานหลักธรรมที่มุ่งเหตุการณ์ปัจจุบันทันสมัย ทันโลก ลีลาการเทศน์แพรวพราวสามารถสะกดใจผู้ฟังด้วยน้ำเสียงนุ่มลึก ไพเราะเกาเกาใจ นอกจากนี้ ยังเก่งทางเทศน์มหาชาติ มักจะได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และเทศน์จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ และต่างประเทศ สมัญญานามของท่าน คือ เทศน์ดี เทศน์ได้ เทศน์เป็นรูปแบบของท่าน คือ ปาฐกถา บรรยาย แสดงธรรม เทศน์มหาชาติ สื่อมวลชน โทรทัศน์ วิทยุ และบทความเป็นต้น

๔.๒.๒ ความสอดคล้องของวิธีการ

ความสอดคล้องของวิธีการ ด้วยว่า เผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ซึ่งมีความสอดคล้องของวิธีการเผยแพร่ของพระพุทธรเจ้า ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พระพุทธรเจ้าทรงมีวิธีการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุปนิสัยการสอนที่ดีดูดีให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่าขาดเทคนิคในการสอน พระพุทธรเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศในพุทธวิธีการสอนเป็นอย่างดี ประกอบด้วย ๑๑ วิธีการดังต่อไปนี้คือ

๑. การยกอุทาหรณ์ จากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอกุเวียง พบว่า “ท่านเล่านิทานประกอบการยกตัวอย่าง ประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจน”^{๕๖} ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาปรากฏนิทานชาดกมากถึง ๕๔๗ เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี หรือสอนเรื่องอยู่อย่างสงบ ต้องอาศัยการประกอบความเพียรอยู่เสมอ โดยการยกเอาเฉพาะพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่าง โดยตรัสยกย่องว่า “เป็นผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ไม่ติดอยู่ในที่ ละความห่วงอาลัยไป เหมือนหงส์ละเปลือกตามไปฉะนั้น” ดังนั้น การสอนแบบนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ช่วยให้จำแม่น เห็นจริงและความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่ง

^{๕๖}สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอกุเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา จากการสัมภาษณ์ พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง พบว่า “ท่านยกคำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น”^{๕๗} โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมเปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเทียบที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมา รูปธรรม ก็ช่วยให้หนักแน่นเข้า เช่น ครั้งพระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่เมณฑกเศรษฐีว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบไปรยโทษของผู้อื่น เหมือนคนไปรยแกลบ แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกปกปิดร่างพรางกายตนไว้” หรือครั้งที่พระองค์ตรัสในคราวที่ประทับอยู่ในอารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุง สวรรคตที่ว่า “สมณพราหมณ์พวกหนึ่งแล่นเลยไปไม่บรรลुरुธรรมที่เป็นสาระ ชื่อว่าพอกพูนเครื่องพันธนาการใหม่ๆ ยิ่งขึ้น ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้วและพึงอย่างนี้ จึงตกสู่หลุมถ่านเพลิงตลอดไป เหมือนแมลงตกสู่ประทีปน้ำมันฉะนั้น” การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. การใช้อุปกรณ จากการสัมภาษณ์ พระครูโสภาสรัตนสาร เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง และเจ้าคณะตำบลหนองกุง พบว่า “ท่านสอนว่าในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณการสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน”^{๕๘} เพราะยังไม่มี การจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณบ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ เช่น ในครั้งที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่สีสพวันใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปกรณ คือ พระองค์ได้หยิบใบประตูลายมาเล็กน้อยแล้วถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับพระหัตถ์ของพระองค์ที่ไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายก็ทูลว่า ใบปามีมากยิ่งนัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่สอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประตูลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็นเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้น

๔. การทำเป็นตัวอย่าง จากการสัมภาษณ์ พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู”^{๕๙} แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลและคูถของตนเอง ไม่มีภิกษุรูปใดมีความปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ใต้อาวาสนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแลพยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เอง

^{๕๗} สัมภาษณ์, พระครูสุขุมสังฆการ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๕๘} สัมภาษณ์, พระครูโสภาสรัตนสาร, เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง, และเจ้าคณะตำบลหนองกุง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๕๙} สัมภาษณ์, พระครูศรีชยานุวัตร, รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

หลังจากที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธให้มีอาการดีขึ้นแล้ว ในตอนประชุมได้ตรัสไว้ เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐาก ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุผู้อาพาธเถิด”

๕. การเล่นภาษา จากการสัมภาษณ์ นายพยัต ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น พบว่า “ท่านเล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ”^{๖๐} ข้อนี้เป็นอัจฉริยภาพแสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน จะเห็นได้จากกรณีของเวเรัญชพรหมณ์ ที่มากล่าวต่อพระองค์ต่างๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธการกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหามาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่นในข้อกล่าวหาที่พรหมณ์ต่อว่าพระพุทธเจ้าว่า “ท่านเป็นพระโคดม เป็นคนไม่มีสมบัติ” ซึ่งสมบัติในความหมายของพรหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก ที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติคือ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุ นั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายชื่อว่าไรซึ่งความเป็นคนมีสมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิงเป็นต้น

๖. อุปบายเลือกคน จากการสัมภาษณ์ นายสมบุญ วนิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคน”^{๖๑} เป็นอุปบายสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพุทธโธบายอย่างที่เรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลจริง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน เช่น ครั้งตรัสรู้แล้วก็เลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขาที่มีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ และต่อมาก็สอนชายหนุ่มที่ชื่อยสกุลบุตฺร ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีและผู้นำของชายหนุ่มในชุมชนนั้นเพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และ ยสกุลบุตฺรนี้จะป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก จากนั้นพระองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมบริวาร ทั้งพัน เริ่มด้วยชฎิลคนพี่ใหญ่เสียก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ ผู้กลายเป็นสาวกแล้ว เข้าสู่นครราชคฤห์ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น ได้ราชาเป็นสาวก เป็นอันว่าพอเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ก็ได้ทั้งนักบวชผู้ใหญ่ เศรษฐี และราชา ซึ่งเป็นคนชั้นสูงสมัยนั้นเป็นสาวก เป็นการนำทางเสด็จเผยแผ่ให้ปลอดภัยไปรอดไป ในการทรงสั่งสอนคนแต่ละถิ่น หรือแต่ละหมู่คณะ ก็มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลผู้เป็นประมุข เช่นพระมหากษัตริย์

^{๖๐} สัมภาษณ์, นายพยัต ชาญประเสริฐ, รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๑} สัมภาษณ์, นายสมบุญ วนิจฉัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

หรือหัวหน้าของหมู่หนึ่งๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาได้ผลดีและรวดเร็ว และเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์ด้วย

๗. โอกาส จากการสัมภาษณ์ นายบัญญัติ นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น พบว่า “ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์”^{๖๒} เช่นกรณีของการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ พระองค์ก็ต้องมีมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วจึงสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด หลังจากนั้นก็จะบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหรือที่ควรปฏิบัติ ซึ่งต่อมาเรียกว่าพระวินัย เช่น กรณีของพระสุทินที่ต้องอาบัติปาราชิกด้วยการเสพเมถุนกับอดีตภรรยาของตน ต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติ ในเรื่องความผิดที่ประพฤติกแล้วขาดจากความเป็นข้อที่ ๑ และอีกกรณีหนึ่งแสดงถึงการรู้จักใช้จังหวะและโอกาสของพระพุทธองค์ก็คือ ในเรื่องการทำสังคายนา เมื่อครั้งยังทรงพระชนม์อยู่ มีภิกษุหลายรูปเข้าไปทูลแสดงความประสงค์ให้พระองค์ทำสังคายนา แต่กาลเวลายังไม่สมควรก็ตรัสห้ามเสีย แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อลัทธิอื่นๆ ที่มีการแตกแยกเพราะครูอาจารย์สิ้นไป และทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วโดยการอ้างตัวอย่างจากลัทธิต่างๆ และเหตุปัจจัยที่เหมาะสม จึงมีมติให้ภิกษุได้ทำสังคายนาโดยทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย และได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุมีพระสารีบุตรเป็นต้น ได้ทำการสังคายนาในโอกาสที่เหมาะสม

๘. กลยุทธ์ จากการสัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร พบว่า “ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มัวตตา ตัดต้นเหา มานะ ทิฏฐิเสียให้หน่อยที่สุด ก็จะมีผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำในทางนั้น”^{๖๓} ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้ เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้าที่มีวิธีการฝึกด้วยวิธีแบบสุภาพ วิธีแบบรุนแรงทั้งวิธีแบบสุภาพและรุนแรงจนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย ซึ่งพระองค์ก็ใช้วิธีการที่คน ฝึกม้ากล่าวไว้นั้นย้อนกลับมาเป็นอุปกรณ์การสอนของพระองค์ ด้วยพระดำรัสว่า “เรายอมฝึกคนด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง ด้วยวิธีแบบรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งสุภาพและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง และถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าเสีย” แต่กรณีการฆ่าของพระองค์นั้น หมายถึงการไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่สนใจในธรรมจึงฆ่าเสียคือปล่อยให้หลงไปสู่หนทางที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น การทำในลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นการฆ่าในอริยวินัย

๙. การลงโทษ จากการสัมภาษณ์ นายสมบุรณ์ วินิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การลงโทษในที่นี้คือการลงโทษในทางธรรมและวินัย มีกฎกติกาตาม

^{๖๒}สัมภาษณ์, นายบัญญัติ นาคมุจลินทร์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๓}สัมภาษณ์, นายคำพันธ์ พระตลับ, นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

บทบัญญัติความประพฤติส่วนบุคคล”^{๖๔} ในเรื่องของการลงโทษมีตัวอย่างเช่น การลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉันทะ ซึ่งมีความเยอหยิ่งว่าตนเองเป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้า ในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์จนกระทั่งออกบวชเป็นเหตุให้พระฉันทะไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้พระฉันทะรู้จักสำนึกในการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้มีการลงพรหมทัณฑ์ ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุยหรือกล่าวตักเตือนอะไรเลยแก่พระฉันทะ โดยตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไปแล้ว สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉันทะจะพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงฟังว่ากล่าวตักเตือนพร่ำสอนเธอ”

๑๐. รางวัล จากการสัมภาษณ์ นายพยัต ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การให้รางวัลมีอามิสสินจ้างเป็นการอนุเคราะห์สังเคราะห์ตามสมควร เหตุผล”^{๖๕} การให้รางวัลของพระพุทธองค์นั้นที่ปรากฏเด่นก็คือ การตรัสยกย่องในความเป็นเลิศในด้านต่างๆ ที่เรียกว่าเป็น “เอตทัคคะ” เช่นกรณียกย่องพระสารีบุตรว่า มีความเป็นเลิศในด้านผู้มีสติปัญญามาก มีความเข้าใจอรรถแห่งธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งได้ โดยเปรียบพระสารีบุตรเหมือนเสนาบดีที่มีความรอบรู้ได้อย่างสูงสุด ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “นรชนใดผู้ไม่ต้องเชื่อใคร รู้จักนิพพานที่ปัจฉิมอะไรปรุงแต่งไม่ได้ตัดรอยต่อแห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาสแห่งการท่องเที่ยวไปในสังสาร ความคลายหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด” แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปแบบการยอมรับคุณความดีของผู้นั้นเป็นการกล่าวชมเชยโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการกระทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่นลง บางทีทรงยกย่องเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่างหรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิดให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง

๑๑. การแก้ปัญหา จากการสัมภาษณ์ นายพยัต ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น พบว่า “ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม”^{๖๖} เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป ยิ่งในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าต้องเจอปัญหามากมาย และพระองค์ก็ต้องอาศัยปฏิภาณแก้ไขอยู่ตลอดเวลา เช่น กรณีของครอบครัวพราหมณ์ที่อยู่ในเมืองราชคฤห์ ฝ่ายสามีนับถือศาสนาพราหมณ์แต่ภรรยา นับถือพระพุทธศาสนา และภรรยาก็สรรเสริญแต่พระพุทธคุณอยู่ตลอดเวลา จนสามีไม่พอใจ คอยพูดว่าร้ายพระพุทธเจ้าต่างๆ นานา

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายสมบูรณ์ วินิจฉัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๕} สัมภาษณ์, นายพยัต ชาญประเสริฐ, รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่งภรรยาทำอาหารหล่น แล้วเปล่งอุทานด้วยคำที่แสดงออกถึงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พราหมณ์เกิดความไม่พอใจยิ่งนัก จึงไปเพื่อที่จะเอาชนะด้วยการถามให้พระพุทธเจ้าจนปัญญาในการตอบปัญหาว่า “บุคคลก่าจัดอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข ก่าจัดอะไรได้จึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคตม พระองค์ทรงพอพระทัยการก่าจัดธรรมอย่างหนึ่งคืออะไร” พระพุทธเจ้าทรงใช้กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการตรัสตอบว่า “บุคคลก่าจัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ก่าจัดความโกรธได้จึงไม่โศก พราหมณ์ พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการก่าจัดความโกรธ ซึ่งมีรากเหง้าเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะบุคคลก่าจัดความโกรธนั้นได้แล้วจึงไม่โศก” ซึ่งหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสแก้ปัญหาคบ พราหมณ์จึงความเลื่อมใสและยอมรับที่จะเป็นสาวกของพระองค์ ซึ่งเนื้อหาในการตรัสตอบปัญหาโดยการแก้ไขปัญหาคบเฉพาะหน้ากับพราหมณ์แสดงถึงลักษณะความเป็นบรมครูของพระพุทธองค์อย่างหาใครเปรียบได้

ความสอดคล้องของวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก) มีความสอดคล้องของวิธีการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล ซึ่งจากการศึกษาพบว่าพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ดังนั้นการพิจารณาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์จึงเริ่มตั้งแต่ คุณสมบัติของผู้สอน ลีลาการสอน และหลักการสอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. คุณสมบัติของนักเผยแผ่ จากการสัมภาษณ์ นายสมบุญ วัฒนชัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “พุทธวิธีในการสอนนั้น ต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น”^{๖๗} จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไป เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กันมีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดี จึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการดังนี้

- ๑) ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าหา
- ๒) ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ
- ๓) ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง
- ๔) วตฺตา เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจรู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร
- ๕) วจนฺทโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา

^{๖๗}สัมภาษณ์, นายสมบุญ วัฒนชัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

- ๖) คมกีรณจ กถ์ กตตดา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก
๗) โน จฏฐาเน นโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล

๒. วิธีการหรือลีลาการสอน จากการสัมภาษณ์ นายบัญญัติ นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น พบว่า “วิธีการสอนของพระพุทธรเจ้าแต่ครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะที่เรียกได้ว่า เป็นลีลาในการสอนมี ๔ ประการ”^{๖๔} ดังต่อไปนี้คือ

- (๑) สันทสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย
- (๒) สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ
- (๓) สมุตเตชนา ระวังใจให้อาจหาญแกล้งกล้า คือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น
- (๔) สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือบำรุงจิตให้เข้มแข็งเบิกบาน

๓. วิธีการสอน จากการสัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลหนองกงนครสวรรค์ พบว่า “พระพุทธรองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถีก ๕ ประการ”^{๖๕} ดังต่อไปนี้

- (๑) อนุปฺพุพิกถ์ กล่าวความไปตามลำดับ
- (๒) ปริยายทสฺสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
- (๓) อนุทยตฺ ปรุจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา
- (๔) น อามิสฺนฺตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส
- (๕) อตฺตฺตานญจ ปรมฺญจ อนุปฺพหฺจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น

ความสอดคล้องของวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม กล่าวคือธรรมอย่างเดียวกัน หรือหัวข้อเดียวกัน แต่ถ้าหากผู้สื่อก็มีทักษะต่างกัน ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่ก็แตกต่างกันด้วย ดังนั้นจากการสัมภาษณ์ นายสมบุญ วนิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “ในการเผยแผ่พุทธธรรม หรือการสื่อธรรมจึงจำเป็นที่จะต้องรู้หลักการ”^{๖๖} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายบัญญัติ นาคมุจลินทร์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๕} สัมภาษณ์, นายคำพันธ์ พระตลับ, นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลหนองกงนครสวรรค์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๖} สัมภาษณ์, นายสมบุญ วนิจฉัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

การเผยแพร่ธรรม

- (๑) นำเสนอ
- (๒) โน้มน้าวทางใจ
- (๓) นำปฏิบัติ
- (๔) ตอบคำถาม
- (๕) แสดงความเป็นมิตร

วิธีการเผยแพร่

- (๑) พูดคุย
- (๒) ปาฐกถา
- (๓) บรรยาย
- (๔) อภิปราย
- (๕) สอน
- (๖) ใช้เอกสาร
- (๗) แจกอมิส

กระบวนการเผยแพร่

- (๑) วางแผน
- (๒) สร้างบุคลากร
- (๓) พัฒนาบุคลากร
- (๔) จัดส่งบุคลากร
- (๕) ให้การสนับสนุนบุคลากร
- (๖) ประเมินผล

ความสอดคล้องของวิธีการเผยแพร่พุทธธรรม กล่าวคือการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรม ในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลบ้าง การสื่อสารระหว่างกลุ่มบ้าง ในปัจจุบัน การสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญมากก็คือตัวของผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารนั่นเอง สมาน งามสนิท^{๗๑} ได้กล่าวถึง

^{๗๑}สมาน งามสนิท ดร., เอกสารการสอนวิชาธรรมนิเทศ, สาขาวิชาการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), สำเนาถ่ายเอกสารการบรรยาย.

คุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา โดยอธิบายตามหลักแห่ง สัปปริสธรรม ๗ ดังนี้

๑. รัชมัญญุตตา เป็นผู้รู้ธรรมคือหลักการ หลักความจริง
๒. อัตถัญญุตตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย
๓. อัตตัญญุตตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร
๔. มัตตัญญุตตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี
๕. กาลัญญุตตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสาร
๖. ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม กลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย
๗. ปุคคลปโรปริญญุตตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคน

สรุปได้ว่า ความสอดคล้องของวิธีการ ด้วยว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องของวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีวิธีการและหลักปฏิบัติแตกต่างกันไป ตามกาลเทศะและบุคคลที่จะสั่งสอน การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง เพื่อดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจ ได้วิธีการสอนของท่านหลายประการเช่นว่า การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา และการใช้อุปกรณ์การสอน อาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติเป็นต้น

๔.๓ ความสอดคล้องของแนวคิดการเผยแผ่และทฤษฎีการสื่อสารกับรูปแบบและ

วิธีการของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

ความสอดคล้องของแนวคิดการเผยแผ่และทฤษฎีการสื่อสารกับรูปแบบและวิธีการของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างระดับผู้บริหารงานในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๘ รูป/คน โดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ ก. กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป ข. กลุ่มตัวอย่างคฤหัสถ์จำนวน ๔ คน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ความสอดคล้องในองค์ประกอบการสื่อสาร

ความสอดคล้องในองค์ประกอบการสื่อสาร ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “ความสอดคล้ององค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสาร ๔ ประการคือ ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งการเผยแผ่ธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

ใช้สื่อบุคคลคือตัวท่านเป็นหลักทักษะการสื่อสาร”^{๗๒} ซึ่งตรงกับทฤษฎีแบบจำลองการสื่อสารของ วิลเบอร์ แชรรมม์^{๗๓} (Wilbur Schramm) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสื่อสารของผู้ส่งสารและผู้รับสารโดยการเปรียบเทียบขบวนการในการสื่อสารสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ดังตารางเปรียบเทียบที่ ๔.๕

ตารางที่ ๔.๓ ความสอดคล้องการสื่อสารของวิลเบอร์ แชรรมม์ กับการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร	วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร
๑. เพื่อบอกหรือแจ้งให้ทราบ (To inform)	๑. เพื่อทราบหรือเข้าใจ (To understand)
๒. เพื่อสอนหรือให้การศึกษาศึกษา (To teach or educate)	๒. เพื่อเรียนรู้หรือศึกษาศึกษา (To learn)
๓. เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือให้ความบันเทิง (To please or entertain)	๓. เพื่อความพึงพอใจหรือรับความบันเทิง (To enjoy)
๔. เพื่อเสนอหรือโน้มน้าวใจ (To propose or persuade)	๔. เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (To dispose or decide)

จากตารางที่ ๔.๓ จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสาร ๔ ประการ กล่าวคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร เพื่อบอกหรือแจ้งให้ทราบข้อมูล เพื่อสอนหรือให้การศึกษาศึกษา เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือให้ความบันเทิง เพื่อเสนอหรือโน้มน้าวใจเป็นต้น”^{๗๔}

วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร เพื่อทราบหรือเข้าใจ เพื่อเรียนรู้หรือศึกษาศึกษา เพื่อความพึงพอใจหรือรับความบันเทิง เพื่อกระทำหรือตัดสินใจเป็นต้น

^{๗๒}สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๗๓}สุรัตน์ ตรีสุกุล, หลักการนิเทศศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๐), หน้า ๘๖.

^{๗๔}สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ตารางที่ ๔.๔ ความสอดคล้องในองค์ประกอบการสื่อสาร กับการเผยแผ่พุทธธรรมของ
พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

ขบวนการสื่อสาร	ขบวนการเผยแผ่พุทธธรรม
๑. ผู้ส่งสาร (Source)	พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)
๒. สาร (Message)	เนื้อหาการเขียน, เนื้อหาการพูด, การแสดงธรรม, อื่นๆ
๓. ช่องทาง (Channel)	วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ บทความ การเทศน์ในงานต่าง ๆ
๔. ผู้รับสาร (Receiver)	พุทธศาสนิกชน และประชาชนโดยทั่วไป

จากตารางที่ ๔.๔ จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบในการเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) มีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นผู้ส่งสาร มีบทความที่พิมพ์เป็นหนังสือ และเนื้อหาในการเทศน์ การบรรยาย และปาฐกถา เป็นข้อมูลข่าวสาร ใช้ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือ หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เป็นช่องทางในการสื่อสาร และมีพุทธศาสนิกชน และประชาชนโดยทั่วไปเป็นผู้รับสาร ซึ่งการสื่อสารดังกล่าวของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้สอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ ที่มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร

ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงบุคคลผู้ที่ต้องการจะสื่อสารความรู้สึกนึกคิดความต้องการ ข้อมูลข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ในที่นี้หมายถึงพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ในฐานะผู้ส่งสารได้ประกอบไปด้วยปัจจัยของผู้ส่งสาร ๕ ประการคือ

ก. ทักษะในการสื่อสาร จากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “ทักษะในการสื่อสารอันได้แก่ทักษะความสามารถความชำนาญในการถอดรหัสสาร ทักษะคิดในการสื่อสาร ความรู้เรื่องสาร และการสื่อสาร พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)เป็นผู้ที่มีการฝึกฝนอบรมในด้านการสื่อสารมาเป็นอย่างดี ฝึกฝนทักษะการพูดแบบสื่อบุคคลแบบการสื่อสารทางเดียว เช่น การอภิปราย ปาฐกถา และการพูดแบบสองทาง เช่นการเทศน์ปุจฉาวิสัชนา การอบรมเด็กนักเรียน เป็นต้น ตลอดจนถึงความเป็นผู้มีทักษะและความชำนาญในการเขียนบท และเข้าใจในสิ่งที่พูดและเขียนถึงเป็นอย่างดี เห็นได้จากได้มีหนังสือออกมาประดับในวงการนักเขียนอย่างไม่ขาดสาย และมีรูปแบบวิธีการสื่อสารไปยังผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ”^{๗๕}

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ข. ทศนคติ หมายถึงแนวความคิดเห็น จากการสัมภาษณ์ พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง พบว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มีความตั้งใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่เดิม เห็นได้จากการฝึกฝนทักษะในการใช้น้ำเสียงทำนองเทศน์ มหาชาติ อักขระและอิริยาบถต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการเทศน์ ก็ได้ทำด้วยความตั้งใจ ทุ่มเท และอดทน ตลอดระยะเวลาหลายสิบที่ผ่านมา”^{๖๖}

ค. ความรู้ จากการสัมภาษณ์ พระครูโอภาสรัตนสาร เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง และเจ้าคณะตำบลหนองกุง พบว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ในการเผยแผ่ธรรมะมาเป็นอย่างดี เห็นได้จากการที่ได้รับอาราธนาให้ไปเทศน์ บรรยาย และปาฐกถาอยู่เสมอๆ ตลอดถึงหนังสือต่างๆ ก็ได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านเป็นจำนวนมาก ด้วยการเขียนที่ประยุกต์ด้วยภาษาร่วมสมัย ทันโลกทันเหตุการณ์ มีภาษาที่สละสลวย มีความชัดเจน เข้าใจง่าย”^{๖๗}

ง. วัฒนธรรม ได้แก่วิถีชีวิตของหมู่คณะ จากการสัมภาษณ์ นายพยัต ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การเผยแผ่ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มีทั้ง การพูดและบทความมักจะใช้ภาษาพูดที่เป็นแบบชาวบ้าน โดยศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ของผู้รับสาร คือ อายุ เพศ การศึกษา ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นของผู้รับ สารทุกครั้ง ทำให้ไม่มีความกระทบต่อความเชื่อของชุมชนนั้นๆ เห็นได้จากการเทศน์ตลอด ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ได้รับความนิยมนจากผู้ฟังอาราธนาท่าน ไปแสดงธรรมอยู่เสมอ แม้สื่อทางวิทยุกระจายเสียงก็ได้รับให้ไปแสดงธรรมอยู่เสมอๆ”^{๖๘}

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ในฐานะนักเผยแผ่ทางสื่อสารมวลชน ได้ทำหน้าที่ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการประยุกต์เหตุการณ์ที่เป็นไปภายในสังคม ด้วยภาษาร่วม สมัย เป็นผู้มีการ และอุดมการณ์ในการเผยแผ่ ในฐานะนักเผยแผ่ธรรมท่านยังมีคุณสมบัติ เฉพาะอีกคือ ความทุ่มเทในการเผยแผ่อย่างจริงจัง มีอุดมการณ์แน่วแน่ที่จะนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ไปเผยแผ่ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไป มีความรู้ความสามารถ ใน การนำเสนออย่างดียิ่ง ความเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่อ่อนน้อมถ่อมตน สุขุมเยือกเย็น เป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาของผู้ฟังเป็นจำนวนมาก มีความขยันในการศึกษาค้นคว้าผลิตสื่อสิ่งพิมพ์เป็นจำนวนมาก และความเป็นผู้ที่สังคมยอมรับในความรู้ความสามารถของท่านด้วยศรัทธาอย่างมั่นคง

สาร (Message) หมายถึงผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความ ต้องการ ข่าวสาร และจากการสัมภาษณ์ นายสมบุรณ์ วินิจัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัด

^{๖๖} สัมภาษณ์, พระครูสุขุมสังฆการ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๗} สัมภาษณ์, พระครูโอภาสรัตนสาร, เจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง, และเจ้าคณะตำบลหนองกุง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๘} สัมภาษณ์, นายพยัต ชาญประเสริฐ, รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ขอนแก่น พบว่า “สาร คือ วัตถุประสงค์ของตนเพื่อแจ้งให้ทราบ”^{๗๙} ที่ปรากฏออกมาปัจจัยของสารประกอบด้วยส่วนประกอบ ๓ ประการคือ

ก. รหัส (Code) คือภาษา หรือสัญลักษณ์ อันเป็นปัจจัยที่มีผลสำเร็จต่อการสื่อสาร พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้ใช้ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเพื่อเป็นรหัสสารในการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวัตถุประสงค์ไปสู่ผู้รับสาร โดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุ วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ข. เนื้อหาของสาร (Message Content) หมายถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการถ่ายทอดไปยังผู้รับสาร เนื้อหาของสารที่พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) นำมาเผยแพร่ เป็นหลักธรรมที่มีเนื้อหาสาระถูกต้องชัดเจนตามหลักพระไตรปิฎก ทำให้งานพูดและงานเขียนจะประยุกต์ให้เข้าเหตุการณ์ปัจจุบัน อันจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม คำพังเพย คำกลอน คำคล้องจอง เป็นต้น และเป็นเนื้อหาที่น่าสนใจ ผู้ฟังอ่านแล้วเข้าใจง่าย เช่นเนื้อหาประเภทคำคล้องจอง ซึ่งเป็นวิธีการนำเสนอที่มีลักษณะเด่นประการหนึ่ง ดังนี้ เป็นมิตรเมื่อยามทุกข์ เป็นศัตรูเมื่อยามทวง มีลูกไว้ฟังพา มีศาสนาไว้ ฟังใจ อิ่มเพียงท้องแต่พร่องทางใจ รักษาศีลให้ลูกดูกตัญญูให้ลูกเห็น เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ให้ลูกเย็น

ค. การจัดเรียงลำดับ (Message Treatment) พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้มีรูปแบบและวิธีการในการนำรหัสสารมาเรียบเรียงเพื่อให้ได้ใจความตามที่ต้องการ วิธีการนำเสนอถือว่าเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก มีการเรียงลำดับของเนื้อหาของสารที่เข้าใจง่าย จะเห็นได้จากงานเขียน หรือบทความโดยทั่วไป

ช่องทาง (Channel) คือ ช่องทางในการสื่อสารในที่นี้ หมายถึงช่องทางเป็นที่ผ่านข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ที่ใกล้ชิดที่สุดได้แก่ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ของมนุษย์ได้แก่การมองเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัส รวมถึงคลื่นเสียง คลื่นแสง เป็นต้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายบัญญัติ นาคมุขลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น พบว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้ใช้ทั้งสื่อบุคคลและสื่อมวลชนอันหมายถึง สื่อเดี่ยว คือ การใช้ตัวท่านเองเป็นสื่อบุคคลในการเขียนหรือการพูดให้แก่ผู้รับสาร ซึ่งก็เป็นสื่อที่มีคุณภาพ เพราะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความชำนาญในการนำเสนอเนื้อหาสาระได้อย่างถูกต้องชัดเจน ด้วยภาษาสมัยใหม่ เช่น บทกลอน คำคล้องจอง คำอุปมา เป็นต้น โดยมากใช้การพูด การปาฐกถา การบรรยาย การแสดงธรรม การบอกสอน”^{๘๐} ผ่านสื่อสารมวลชน ดังนี้

^{๗๙}สัมภาษณ์, นายสมบุรณ์ วินิจฉัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๘๐}สัมภาษณ์, นายบัญญัติ นาคมุขลินทร์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ก. สื่อวิทยุ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้ใช้สื่อทางวิทยุกระจายเสียงหลายสถานี แสดงธรรม การบรรยาย การปาฐกถา เป็นประจำ โดยเฉพาะสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ก็ได้ไปแสดงบ่อย และมีผลสัมฤทธิ์เป็นที่น่าพอใจ

ข. สื่อโทรทัศน์ จากการสัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองคํการบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร พบว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้ใช้สื่อทางโทรทัศน์เป็นประจำในรายการ “เส้นทางธรรม” จากสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ “ธรรมะรับอรุณ” ทางโทรทัศน์ช่อง ๗ “การแสดงธรรม” จากสถานีโทรทัศน์ช่อง ๘ และช่อง ๑๑ และสถานีโทรทัศน์ช่องอื่นๆ จัดเป็นธรรมบันเทิงและธรรมรสเป็นต้น”^{๔๑}

ค. สื่อสิ่งพิมพ์ อันได้แก่บทความ เป็นสื่อที่ส่วนมากเกิดมาจากผลที่ได้จากการบันทึกเทป ในการบรรยาย ปาฐกถา การเทศนา เป็นส่วนใหญ่ ความเป็นผู้มี ความตั้งใจในการเขียนบทความ ด้วยภาษาที่สละสลวย ชัดเจนเข้าใจง่าย เขียนด้วยภาษาชาวบ้าน ทำให้ผู้อ่านเกิดความบันเทิงสนุกสนานมีความทราบซึ่งในเนื้อหาสาระ ทำให้เกิดกำลังใจในการนำไปประพฤติปฏิบัติ และได้รับผลแห่งการปฏิบัติ อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองคํการบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร พบว่า “สื่อสิ่งพิมพ์ส่วนมากจะมีผู้ให้การสนับสนุนในการพิมพ์ เพื่อให้ประชาชนซื้อส่วนหนึ่ง และมีผู้ที่ขออนุญาตพิมพ์เพื่อแจกจ่ายในงานต่างๆ ก็มีจำนวนไม่น้อย ทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ได้รับการต้อนรับอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า การใช้สื่อของท่านมีทั้งการใช้บุคคลและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ผสมผสานกันไป ในขณะเดียวกันจุดมุ่งหมายเพื่อให้สำเร็จประโยชน์เป็นความสุขความเจริญทั้งในส่วนของพระพุทธศาสนา และประชาชนผู้รับสารเป็นจำนวนมาก”^{๔๒}

ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร จากการสัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองคํการบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร พบว่า “ในการหมายถึงพุทธศาสนิกชนและประชาชนโดยทั่วไป”^{๔๓}

สรุปได้ว่า ความสอดคล้องในองค์ประกอบการสื่อสาร ด้วยว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสาร ๔ ประการคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ซึ่งการเผยแผ่ธรรมของท่านใช้สื่อบุคคลคือตัวท่านเป็นหลัก ซึ่งมีความสอดคล้องในองค์ประกอบการสื่อสาร กับขบวนการสื่อสาร ขบวนการเผยแผ่พุทธธรรม

^{๔๑} สัมภาษณ์, นายคำพันธ์ พระตลับ, นายกองคํการบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ดังต่อไปนี้ คือ ผู้ส่งสาร หมายถึงพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) สาร หมายถึงเนื้อหาการเขียน เนื้อหาการพูด การแสดงธรรมอื่น ๆ ช่องทาง หมายถึงวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ บทความอื่น ๆ ผู้รับสาร หมายถึงพุทธศาสนิกชนและประชาชนโดยทั่วไป

๔.๓.๒ ความสอดคล้องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร

ความสอดคล้องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายสมบุรณ์ วินิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น พบว่า “การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ๒ ประการ คือ ภาษาพูดหรือการใช้ถ้อยคำอันหมายถึงการใช้ภาษาพูดหรือถ้อยคำทั้งที่ถูกต้องชัดเจน”^{๔๔} และท่านได้กล่าวอีกว่า “ภาษาเขียน ซึ่งลักษณะของการเขียนและคุณสมบัติของนักเขียนที่ดี”^{๔๕} ซึ่งต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ก. การใช้ถ้อยคำที่ถูกต้องชัดเจน

๑. การใช้หลักภาษาไทยให้ถูกต้อง คือ ถูกต้องทั้งอักขระวิธี ความหมายและวิธีการใช้การออกเสียง ซึ่งพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ใช้หลักภาษาไทยได้อย่างถูกต้องทั้งอักขระวิธี ความหมาย และวิธีออกเสียงได้อย่างถูกต้องเป็นอย่างดี

๒. ถ้อยคำต้องชัดเจน ความชัดเจนเป็นลักษณะของการพูดที่สำคัญยิ่ง เพราะถ้าพูดไม่ชัดเจนแล้ว อาจทำให้ผู้รับฟังตีความหมายไม่ตรงกับจุดประสงค์ของผู้ส่งสารซึ่งความชัดเจนนี้พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้พูดหรือเขียนด้วยความระมัดระวัง

๓. ใช้คำราชาศัพท์ให้ถูกต้อง “ชั้นของบุคคลที่จะต้องใช้ราชาศัพท์นี้ ว่าโดยย่อมี ๕ ชั้น คือ พระราชา เจ้านาย พระสงฆ์ ขุนนาง คนสุภาพ ต่อจากนี้ไปก็เป็นชั้นของบุคคลที่พูดจាកันตามธรรมดา” พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้ใช้ราชาศัพท์ได้อย่างถูกต้องสมฐานะของบุคคลว่า “อาศัยน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงเป็นพระมิ่งขวัญและกำลังใจแก่พวกเขา และความที่ทรงใกล้ชิดกับราษฎรเช่นนั้น ทำให้ทรงได้รับพระสมัญญาภิไธยจาก ทชด. ผู้จงรักภักดีว่า สมเด็จพระเจ้า”

๔. ใช้คำย่อได้ถูกต้อง การใช้คำย่อต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง ถ้าไม่แน่ใจควรใช้คำเต็มกำกับเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจได้ถูกต้อง งานพูดหรืองานเขียนของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มักจะใช้คำย่อที่คิดค้นขึ้นเอง พร้อมทั้งอธิบายความหมายของคำย่อนั้นๆ เช่นคำย่อที่ว่า “ลูก ๕ ก.ลูกแก้ว หมายถึงลูกชั้นดี ลูกกะ หมายถึงลูกมีความกตัญญูทุกเวลาที่ ลูกกา

^{๔๔}สัมภาษณ์, นายสมบุรณ์ วินิจฉัยธรรม, ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

หมายถึงลูกที่สร้างแต่ปัญหา ลูกเกาะ หมายถึงลูกที่เลี้ยงไม่โตเกาะพ่อแม่กิน ลูกกล้วย ลูกที่ชั่ว โฉด ลูกบาปหนาเกิดมาแล้วฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ เหมือนลูกกล้วย”

๕. ใช้คำที่กินความกว้าง อาจจะเป็นคำของนักปราชญ์พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มักจะอ้างคำนักพูดอื่นๆ อยู่เสมอเช่นคำว่า “เรื่องนี้ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) วัดราชบพิธฯ ได้พระนิพนธ์เตือนใจไว้บทหนึ่งว่า

หัวโขนสวมหัวคนเดิน

หมายเป็นลึงค์ยักษ์สักครู่

ถอดโขนแล้วคนเดิมดู

ใช้ผู้ยักษ์ลึงสิ่งลวง”

๖. หลีกเลี้ยงคำฟุ่มเฟือยเช่น แบบว่า เอ้อ อ้า คำฟุ่มเฟือยเหล่านี้ ไม่ค่อยจะมีปรากฏอยู่ในงานเขียนหรืองานพูดของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) แต่อย่างใด เพราะความเป็นผู้พูดได้คล่องแคล่วถูกต้องชัดเจน

๗. หลีกเลี้ยงการใช้ศัพท์ทางวิชาการ เพราะผู้ฟังไม่ได้มีความชำนาญไปทุกเรื่องเว้นแต่การบรรยายเรื่องเฉพาะด้าน ซึ่งงานพูดหรืองานของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ส่วนมาก จะใช้คำพูดที่เป็นภาษาชาวบ้าน เข้าใจง่าย มีความคล่องจองกัน จำง่ายเช่น “ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัย ๔ อย่าง คือ สวรรกพิกล ประชาชนพิบัติ กษัตริย์พินาศ ศาสนาพิการ”

๘. ใช้คำต่างประเทศเมื่อจำเป็น เพราะการใช้ภาษาต่างประเทศปนกับภาษาไทย จะทำให้การพูดขาดความไพเราะ ส่วนมากพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มักจะใช้ภาษาที่เป็นแบบไทยๆ เข้าใจง่าย มีความหมายชัดเจน ตรงไปตรงมา

๙. ใช้ศัพท์ให้เหมาะสมกับบุคคล การใช้ศัพท์ให้ถูกต้องเหมาะสมกับบุคคลเช่นคำว่า คุณ เธอ “การใช้ถ้อยคำที่ดีนั้น ต้องเว้นคำต่ำ คำตลาด คำหยาบ คำภาษาถิ่น”

จากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอเวียง พบว่า “พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) เป็นพระนักเทศน์ที่ผ่านการฝึกทักษะการพูดและการเขียนมาเป็นอย่างดี”^{๖๖} ตามหลักการใช้การพูดภาษาได้อย่างถูกต้องชัดเจน มีความละเอียดรอบครอบทั้งงานพูดและงานเขียน

^{๖๖} สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ตารางที่ ๔.๕ ความสอดคล้องในลักษณะการเขียนและคุณสมบัติของนักเขียนที่ดี

ลักษณะสำนวนการเขียนที่ดี	คุณสมบัติของนักเขียนที่ดี
๑. ความชัดเจน	๑. ปราศจากความลำเอียง
๒. ความกระชับรัด	๒. มองโลกในแง่ดี
๓. ความผันแปร	๓. มีเหตุผล
๔. ความสุภาพ	๔. มีความจริงใจ
๕. ความง่าย	๕. มีชีวิตจิตใจ
๖. ความคิดใหม่ ๆ แปลก ๆ	

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่างานเขียนที่ดีนั้น จะต้องมึลักษณะพิเศษเฉพาะ และผู้เขียนจะต้องมีคุณสมบัติของนักเขียนที่ดีด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงลักษณะสำนวนการเขียนที่ดี และคุณสมบัติของนักเขียนที่ดี ดังต่อไปนี้

ข. ลักษณะสำนวนการเขียนที่ดี

๑. ความชัดเจน เป็นลักษณะสำคัญที่สุด เพราะถ้าเขียนไม่ชัดเจน ผู้อ่านจะตีความหมายผิดไปจากความประสงค์ของผู้เขียนได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายบัญญัติชาอุท นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น พบว่า “งานเขียนบทความของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มักจะมีความชัดเจน”^{๔๗} เช่นคำที่ว่า ถามว่า ทำไมจึงไหว้ข้อนี้มีเหตุผลและองค์ประกอบหลายอย่างเช่น

(๑) ไหว้เพราะเป็นวัฒนธรรมประเพณีไทย

(๒) ไหว้เพราะเป็นมรรยาท เช่น เด็กต้องไหว้ผู้ใหญ่ ลูกต้องไหว้พ่อแม่ ศิษย์ต้องไหว้ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ หลานเหลน ต้องไหว้ปู่ย่าตายาย

(๓) ไหว้เพราะเกรงต่ออำนาจบาตรมีของเขา

(๔) ไหว้เพราะต้องการบรรเทาโทษ หรือขอลอแกโทษ

(๕) ไหว้เพราะต้องการแสดงความคารวะทั้งหมดนี้เป็นเหตุของการไหว้

๒. ความกระชับรัด ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “การเขียนข้อความใดๆ ยืดยาวเกินความจำเป็นนั้น เป็นการทำลายเวลาของผู้อ่านและน่าเบื่องานเขียนของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) จึงมีความกระชับรัด สั้นได้ใจความครบถ้วน โดยการยกหัวข้อขึ้นสักเรื่องหนึ่ง และได้อธิบายตามหัวข้อที่กำหนดไว้เช่น กติกาพิจารณาความแก่ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าใครเริ่มก้าว”^{๔๘}

^{๔๗} สัมภาษณ์, นายบัญญัติชาอุท นาคมุจลินทร์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๘} สัมภาษณ์, พระครูศรีชยานุวัตร, รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

(๑) ชอบของขม คนแก่ไม่ชอบของหวานมักแกล้ง
 (๒) ขมเด็กสวย ลูกหลานกำลังสดใส ขณะที่ตัวเองมีแต่ทรุดโทรม
 (๓) ช่วยศาสนา มีเวลาว่างก็บ้ายหน้าเข้าวัดช่วยกิจพระศาสนา และบำเพ็ญ
 สาธารณประโยชน์

(๔) บ้าของเก่า เพลิดเพลินกับสมบัติที่สะสมไว้

(๕) เล่าความหลัง ความสุขของคนแก่มักอยู่ที่อดีต

คนแก่นั้น นึกถึงข้างหน้าก็หมดหวัง นึกถึงข้างหลังถึงจะมีสุข ท่านถึงบอกว่า เด็กมี
 แต่วันพรุ่งนี้ (อนาคต) หนุ่มสาวมีแต่วันนี้ (ปัจจุบัน) คนชรามีแต่วานนี้ (อดีต)

๓. ความสุภาพ การเขียนนั้นต้องระวังให้มากในเรื่องความสุภาพในการใช้ ถ้อยคำผู้
 ที่เริ่มเขียนหนังสือไม่ควรจะเอาอย่างนักเขียนที่มีชื่อเสียงแล้ว ในแง่ที่เขียนตามใจตัวเองโดยไม่
 คำนึงถึงผู้อ่าน บทความของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสุภาพเรียบร้อย อ่านง่าย
 ข้อความกระชับรัด ได้ใจความอย่างสมบูรณ์

๔. ความง่าย ใช้ถ้อยคำไม่ให้อากเินไปเขียนให้เข้าใจง่าย เขียนให้คล้ายการพูด
 มากที่สุด แต่ต้องไม่ใช่ภาษาพูดในภาษาเขียน เช่น เยอะเยอะ นิดหน่อย เบื่อเรื่อเป็นภาษาพูด
 มากมาย เล็กน้อย ใหญ่โต เป็นภาษาเขียน

๕. ความคิดใหม่ๆ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัด
 หนองแขง พบว่า “ผู้อ่านควรได้รับความคิดใหม่ๆ แปลกๆ จึงจะนับว่าข้อเขียนนั้นน่าสนใจ”^{๔๔}
 การที่จะมีความคิดใหม่และแปลกอยู่เสมอนั้น ต้องอ่านมาก ฟังมาก คิดมาก ประกอบกับ
 บทความของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นบทความสั้นๆ เป็นเรื่องที่แปลกใหม่คิดค้น
 เรื่องใหม่ คำใหม่อยู่ตลอดเวลา ทำให้เป็นงานเขียนที่น่าอ่าน ชวนติดตาม เช่น มนต์กันเฆ
 ความตายคือสหายสนิท ชีวิตพร้อมที่จะอำลา จงพำนักาวนา เป็นมนตรา กันลืมนตน

ค. มองโลกในแง่ดี

ท่านได้กล่าวอีกว่า “การมองโลกในแง่ดีย่อมทำให้จิตใจแจ่มใส มีความร่าเริงอยู่เสมอ
 จะทำให้งานเขียนหนังสือสนุก และน่าอ่านในเรื่องนี้ดูเหมือนคนไทยมีกันโดยทั่วไปพระเทพ
 วงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มองโลกในแง่ดี สอดแทรกความสนุกสนาน ความมีอารมณ์ขันลงใน
 งานเขียนอยู่เสมอๆ เช่น การเขียนนิทานได้อย่างสนุกเร้าใจ ชวนติดตาม”^{๔๕}

ง. มีเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง พบว่า “มีเหตุผล
 จุดมุ่งหมายของการเขียนหนังสือ นั้น ก็เพื่อให้ผู้อ่านเชื่อถือตามที่เรเขียน เพราะฉะนั้น ถ้าผู้เขียน
 เป็นผู้มีเหตุผลมีผล และสามารถแสดงเหตุผลนั้นออกมาได้ชัดเจนก็จะทำให้ข้อเขียนนั้น

^{๔๔} สัมภาษณ์, พระครูสุขุมสังฆการ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

น่าเชื่อถือ”^{๙๑} งานเขียนของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มักจะหาเหตุหาผลมาประกอบการเขียนเรื่องอยู่เสมอๆ เช่นคำว่า “ได้อะไรในงานศพ ได้แสดงความเคารพนับถือผู้ตาย ได้เห็นใจท่านเจ้าภาพ ได้ซึมซาบสัจธรรม ได้หม่ำข้าวต้ม ได้ชื่นชมของซำรววย ได้รวยทางลัด

จ. มีความจริงใจ

ท่านได้กล่าวอีกว่า “มีความจริงใจ ถ้าผู้เขียนไม่มีความรู้สึกจริงตามที่เขียน ผู้อ่านมักจับได้เสมอเพราะฉะนั้นไม่ควรเขียนสิ่งที่ไม่ตรงกับความรู้สึกของตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อย่าหลอกลวงผู้อ่าน พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มักจะแสดงความจริงใจอยู่ในงานเขียนอยู่เสมอ ด้วยการเขียนอย่างมีเหตุมีผล มีประโยชน์ต่อผู้อ่าน”^{๙๒}

ฉ. มีชีวิตจิตใจ

และท่านได้กล่าวย้ำอีกว่า “มีชีวิตจิตใจ ผู้ที่จะเขียนหนังสือได้ดีควรมีความสนใจในสิ่งต่างๆ รอบตัว ช่างสังเกต มีปฏิภาณไหวพริบ มีปฏิกริยาต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น งานเขียนของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มักจะตั้งชื่อเรื่องที่จะเขียนและอธิบายหรือเขียนไปตามข้อเท็จจริง ด้วยการสังเกตสิ่งที่อยู่รอบตัว เช่น คำถามที่ว่า “ทำไมจึงห้ามข้ามด้ายสายสัญญาณเวลาพระเจริญพุทธมนต์ คุณสมบัติทั้ง ๕ ประการดังกล่าวมาเป็นส่วนประกอบเล็กๆ น้อยๆ ที่สำคัญอันจะช่วยให้ผู้ที่สนใจในการเขียนหนังสือสามารถสร้างสำนวนการเขียนที่ดีของตนได้”^{๙๓}

สรุปได้ว่า ความสอดคล้องในองค์ประกอบการสื่อสาร ด้วยว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ คือ ความสอดคล้องกับองค์ประกอบและขบวนการในการสื่อสาร อันหมายถึงผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ตลอดจนการฝึกทักษะในการใช้ภาษาให้ถูกต้อง เว้นภาษาที่บกพร่อง และประกอบไปด้วยลักษณะของสำนวนการเขียน และคุณสมบัติของนักเขียนที่ดี จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติอย่างแท้จริง

๔.๓.๓ ความสอดคล้องของการเผยแผ่พุทธธรรม

ความสอดคล้องของการเผยแผ่พุทธธรรม ด้วยว่า การเผยแผ่ธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องของระบบการบริหารจัดการในสภาพความเป็นจริงเพื่อการแก้ปัญหาของสังคมอย่างบูรณาการทุกๆ ส่วนจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งบางครั้งจะต้องตัดสินใจอย่างเฉียบขาด คำหนึ่งแรงจูงใจ เป้าหมายผลผลิต อุดมการณ์เป็นต้น ด้วยการ

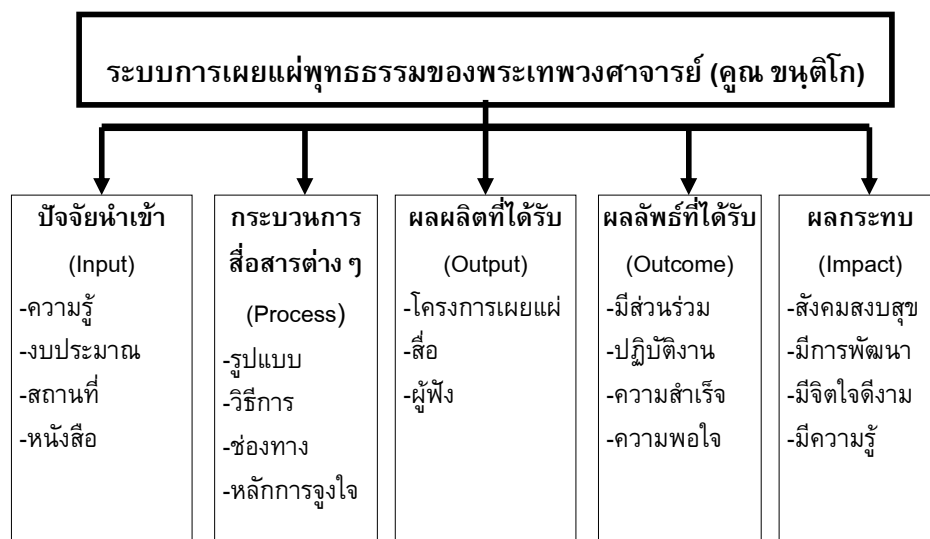
^{๙๑} สัมภาษณ์, พระครูศรีชยานุวัตร, รองเจ้าคณะอำเภอภูเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ทำงานอย่างมีระบบและแบบแผน จึงทำให้การเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) สอดคล้องกับทฤษฎีระบบ (System Theory) ของเดวิด อีสตัน (David Easton) คือ ปัจจัยการนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ประสิทธิผลผลกระทบ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้^{๕๔}

ตารางที่ ๔.๖ ระบบการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) สอดคล้องกับ ทฤษฎีระบบ (System Theory) ของเดวิด อีสตัน (David Easton)

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นถึงระบบการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ที่มีความสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ เกี่ยวกับระบบการทำงาน ทั้งที่เป็น ปัจจัยนำเข้า กระบวนการต่าง ๆ เพื่อการเผยแพร่ธรรม ผลิต ผลลัพธ์ และผลย้อนกลับซึ่งมี รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยการนำเข้า (Input) ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม และเจ้าคณะอำเภอกุเวียง พบว่า “ปัจจัยการนำเข้า หมายถึงผู้ส่งสารในที่นี้หมายถึงพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีงบประมาณ หรือผู้ที่สนับสนุนในการทำงานในด้านการบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ เช่น การพิมพ์หนังสือการบริหารโครงการ เป็นต้น มีสถานที่ปฏิบัติงาน ในที่นี้หมายถึงสถานที่ได้รับการนิมนต์ให้ไปเผยแพร่ธรรม และมีสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งส่วนมากเป็นหนังสือซึ่งมีขนาดเล็กกระทัดรัดพกพาสะดวก”^{๕๕}

^{๕๔} กิติมา สุรสนธิ, การวางแผนการสื่อสารแนวคิดและเทคนิค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๘-๑๑๕.

^{๕๕} สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, และเจ้าคณะอำเภอกุเวียง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

๒. กระบวนการ (Process) หมายถึงกระบวนการในการเผยแพร่ธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ประกอบด้วย ๕ รูปแบบ คือ การปาฐกถา การบรรยาย การแสดงพระธรรมเทศนา การเทศน์มหาชาติหรือการแห่ และการเทศน์ปฐกถาวิสาขบูชา ซึ่งแต่ละรูปแบบจะใช้เผยแพร่ในงานมงคลและงานอวมงคล ยกเว้นการเทศน์มหาชาติหรือการแห่ จะต้องเผยแพร่ในงานประจำปี ซึ่งแต่ละวัดจะจัดปีละ ๑ ครั้ง การเทศน์มหาชาติของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) นอกจากจะแสดงภายในวัดหนองแขวงแล้ว ยังต้องไปแสดงยังสถานที่ต่างๆ ที่ได้รับอาราธนาไปแสดง มีวิธีการในการโน้มน้าวใจ ด้วยการนำเสนอด้วยภาษาที่ทันสมัย เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่เป็นพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำพังเพย คำคม คำกลอน คำคล้องจอง คำอุปมา นิทาน การเล่นคำ มีวิธีการสื่อสาร ที่เข้าใจง่าย ตรงประเด็น ทันสมัย มีตัวอย่างประกอบที่เข้าใจง่าย ซึ่งการใช้ชื่อของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) นั้น ย่อมมีวิธีการเสนอที่ต่างกันไปตามความเหมาะสม เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ย่อมมีการเตรียมตัวในการพูด การระมัดระวังกิริยาระเบียบทางร่างกายต้องมีความเรียบร้อย หรือสื่อสิ่งพิมพ์ ก็จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องของภาษา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ความถูกต้อง ชัดเจน รูปเล่ม ก็จะต้องกระทำรัดกุมให้ได้สะดวก

๓. ผลผลิต (Output) หมายถึงผลที่เกิดจากการเผยแพร่ธรรมะของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) อันมีโครงการต่างๆ ที่ให้การสนับสนุน การพิมพ์สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ ทำให้มีผู้ฟัง ผู้อ่านติดตามผลงานเพิ่มขึ้น และได้รับอาราธนาเพื่อการเผยแพร่ตามสื่อและสถานที่ต่างๆ มากยิ่งขึ้น ทำให้ผลการดำเนินงานด้านการเผยแพร่เป็นไปด้วยดี

๔. ประสิทธิผล (Outcome) หมายถึงการปฏิบัติงานด้านการเผยแพร่ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี และการปฏิบัติงานก็ได้รับความร่วมมือทั้งจากผู้ฟังที่ตั้งใจฟังมากขึ้น และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ได้อาราธนาพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ไปเผยแพร่ธรรมะมากยิ่งขึ้น

๕. ผลกระทบ (Impact) หมายถึงผลที่ติดตามมาจากการเผยแพร่ธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) เป็นผลสำเร็จที่พึงประสงค์ คือทำให้สังคมสงบสุข ผู้ฟังมีจิตใจดีงาม มีการพัฒนาในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกายวาจา และจิตใจสงบมากขึ้น เกิดการศึกษาเรียนรู้ของประชาชนโดยทั่วไป

๖. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) จากผลที่ได้จะทำให้ท่านเจ้าคุณสามารถนำไปใช้ปรับปรุง กระบวนการเผยแพร่ธรรมต่อไป โดยเป็นข้อมูลย้อนกลับเข้าสู่ปัจจัยนำเข้าในกระบวนการเผยแพร่ธรรมอีกครั้งหนึ่ง จะเห็นว่า การเผยแพร่ธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีองค์ประกอบและกระบวนการสื่อสาร ตลอดถึงระบบการบริหารจัดการในการเผยแพร่ธรรมมีความสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ทั้งทางทฤษฎีและภาคปฏิบัติครบทุกประการ

สรุปได้ว่า ความสอดคล้องของการเผยแพร่พุทธธรรม ด้วยว่า การเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก) มีความสอดคล้องของระบบการบริหารจัดการในสภาพความเป็นจริง เพื่อการแก้ปัญหาของสังคมอย่างบูรณาการทุกๆ ส่วนจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งบางครั้งจะต้องตัดสินใจอย่างเฉียบขาด คำนึงแรงจูงใจ เป้าหมายผลผลิต อุดมการณ์ เป็นต้น ด้วยการทำงานอย่างมีระบบและแบบแผน จึงทำให้การเผยแพร่ธรรมของท่านสอดคล้องกับทฤษฎีระบบกล่าวคือปัจจัยต่างๆ ปัจจัยการนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ประสิทธิภาพ ผลกระทบ ข้อมูลย้อนกลับ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย จึงได้สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

งานศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) กับแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า สภาพข้อมูลพื้นฐานด้านการเผยแผ่มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดของการเผยแผ่ คือ กระบวนการสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร คำสอน และการโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เข้าถึงสาระและสามารถปฏิบัติตนได้ ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น บุคคลสามารถทำได้โดยผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อโทรทัศน์ และสื่อกิจกรรมศาสนาที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยมที่ลึกซึ้ง การยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพราะฉะนั้น การเผยแผ่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง ค่อยเป็น ค่อยไป และรูปแบบวิธีการเผยแผ่ต้องเหมาะสมและทันสมัย

ทฤษฎีการสื่อสาร คือ สื่อที่บุคคลสร้างขึ้นมีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ ตั้งแต่ภาษาพูด ภาษาเขียน กริยาท่าทาง หนังสือ ตำรา โทรเลข โทรศัพท์ จนถึงเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เช่น คอมพิวเตอร์ และดาวเทียม เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือการสื่อสารเหล่านี้ ปัจจุบันถูกนำมาใช้ในรูปแบบของสื่อมวลชน เพราะสื่อมวลชนสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารได้ดีที่สุดในยุคนี้ สื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารอย่างหนึ่งในกระบวนการการสื่อสาร ๕ อย่างเช่น

การสื่อสารภายในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารในองค์กร และการสื่อสารมวลชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยภาพรวมพบว่า นักเผยแผ่ที่ดีต้องสร้างบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสให้แก่ผู้พบเห็นหรือผู้ฟัง จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้ามีลักษณะทั้งด้านสง่างามแห่งพระวรกาย มีพระสุรเสียงที่โน้มน้าวจิตใจ ควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ มีพระฉวีวรรณผุดผ่องดั่งทอง นำดู นำเลื่อมใส ส่วนพระสุรเสียงก็ไพเราะ ชักเจน ชวนฟัง ไม่พรา ซึ่งกังวานดุจเสียงพรหม มีสำเนียงเสียงดุจนกการเวกเป็นต้น

๕.๑.๒ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

รูปแบบของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก) ท่านประกอบไปด้วยคุณสมบัติของเจ้าอาวาสอย่างครบถ้วน ประพฤติปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และท่านมีความชำนาญในการเผยแผ่พุทธธรรมในรูปแบบและวิธีการต่างๆ เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการดังต่อไปนี้คือ

๑. ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงท่านได้เป็นสื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ในการบริหารการจัดการวัด เช่น การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และอีกประการหนึ่งก็คือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

๒. สาร (Message) หมายถึงท่านส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม มีความรู้ ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม จัดอบรม จัดสัมมนา พัฒนาบุคลากร เพื่อชักชวนความร่วมมือทางด้านแนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติงานจริง เพื่อเป็นการสร้างทักษะและประสบการณ์

๓. สื่อ (Channel) หมายถึงท่านนำเสนอผลงานด้านต่างๆ เป็นการสร้างความเชื่อศรัทธา เช่น การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และอีกประการหนึ่งก็คือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นต้น

๔. ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้เห็นผลงานของท่าน ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์เป็นต้น

วิธีการของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺดีโก) ต่อการบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่พุทธธรรมโดยตรง คือ การแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม งานนิพนธ์ หนังสือ บทความ และกวีนิพนธ์ การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อวัดหนองแวง ประจำปี งานผ้าป่า งานกฐินพระราชทาน การแสดงธรรมในวันสำคัญๆ จะเห็นได้ว่าท่านมุ่งที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยตรง คือ การอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและนำไปปฏิบัติให้ได้ผล และโดยทางอ้อมคือ ด้วยการนำคนให้เข้าถึงหลักธรรม เช่นการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การแต่งตำรา หนังสือ การ

ก่อสร้างถาวรวัตถุ รวมถึงสถานศึกษาสำหรับประชาชนและเยาวชนทั่วไป ซึ่งเป็นพันธกิจที่ท่าน ถือว่าเป็นงานของชีวิตมาโดยตลอด เพราะเป็นแก่นสารัตถะในการเผยแผ่พุทธธรรมให้ พุทธศาสนิกชนได้รู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา นับเป็นวิธีการเผยแผ่ พุทธธรรมให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป

๕.๑.๓ วิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความ สอดคล้องกับการเผยแผ่พุทธธรรมในปัจจุบันนี้ คือ ท่านเป็นสื่อบุคคลที่มีความชำนาญในการ เผยแผ่พุทธธรรม ได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจยากและไม่เป็นที่สนใจ ทำให้มีเนื้อหาสาระที่ เข้าใจง่าย และเป็นที่น่าสนใจ ท่านเป็นพระนักเทศน์แนวประยุกต์ผสมผสานหลักธรรมที่มุ่ง เหตุการณ์ปัจจุบันทันสมัย ทันโลก สลีการเทศน์แพรวพราว สามารถสะกดใจผู้ฟังด้วยน้ำเสียง นุ่มลึก ไพเราะเกาเกาใจ นอกจากนี้ ยังเก่งทางเทศน์มหาชาติ มักจะได้รับนิมนต์ไปบรรยาย ธรรม ปาฐกถาธรรม และเทศน์จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ ทั่วประเทศ และ ต่างประเทศ สมัญญานามของท่าน คือ เทศน์ดี เทศน์ได้ เทศน์เป็น รูปแบบของท่าน คือ ปาฐกถา บรรยาย แสดงธรรม เทศน์มหาชาติ สื่อมวลชน โทรทัศน์ วิทยุ และบทความเป็นต้น

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีความสอดคล้องกับ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจากการศึกษาพบว่าวิธีการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไป ตามกาลเทศะและบุคคลที่จะสั่งสอน การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง เพื่อดึงดูดให้ ผู้เรียนมีความสนใจได้ วิธีการสอนของท่านหลายประการเช่น การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบ ด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอนเป็นต้น

สรุปได้ว่า พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ท่านมีทั้งศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือ ศาสตร์ เป็นวิชาความรู้ ส่วนศิลปะคือเทคนิควิธีการของท่านในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีทั้ง หลักปริยัติและปฏิบัติ ดังนั้น การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติ โก) จึงเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม ต่อการเผยแผ่พุทธธรรมสู่สังคมยุคปัจจุบัน และสามารถนำไป ศึกษาได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณชนติโก)” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑) ด้านผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงท่านใดเป็นสื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ในการบริหารการจัดการวัด เช่น การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และอีกประการหนึ่งก็คือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นต้น รวมถึงการสั่งการทุกครั้งอยู่ภายใต้เหตุผลอยู่เสมอ

๒) ด้านสาร (Message) หมายถึงคำสั่งสอนของท่านได้ส่งเสริมให้กำลังใจแก่พระภิกษุสามเณร ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม มีความรู้ ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม เช่น จัดอบรม จัดสัมมนา พัฒนาบุคลากร เพื่อชักชวนความร่วมมือทางด้านแนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติงานจริง เพื่อเป็นการสร้างทักษะและประสบการณ์ รวมถึงการสั่งการทุกครั้งอยู่ภายใต้เหตุผลอยู่เสมอ

๓) ด้านสื่อ (Channel) หมายถึงท่านนำเสนอผลงานของท่านด้านต่างๆ เป็นการสร้างความเชื่อศรัทธา เช่น การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และอีกประการหนึ่งก็คือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นต้น รวมถึงการสั่งการทุกครั้งอยู่ภายใต้เหตุผลอยู่เสมอ

๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver) หมายถึงบุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้เห็นผลงานของท่าน ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์เป็นต้น รวมถึงการสั่งการทุกครั้งอยู่ภายใต้เหตุผลอยู่เสมอ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาจากกลุ่มประชากร หรือกลุ่มตัวอย่างโดยรวมจากหน่วยงานอื่น เพื่อศึกษาข้อมูลว่า มีการใช้รูปแบบวิธีการเพื่อการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมที่มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันจากการวิจัยครั้งนี้

๒) ควรศึกษารูปแบบวิธีการอื่นๆ เช่น กลยุทธ์การเผยแพร่ ยุทธศาสตร์การเผยแพร่ ศาตร์และศิลปะการเผยแพร่เป็นต้น มาใช้ร่วมกับการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรม

๓) ควรศึกษาความสัมพันธ์ของการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรม กับหลักทฤษฎีอื่นๆ เช่น การบริหารการสื่อสาร การจัดการวัฒนธรรมการสื่อสาร การพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารเป็นต้น รวมถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กิติมา สุรสนธิ. การวางแผนการสื่อสารแนวคิดและเทคนิค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จามจุรีโปรดักท์. ๒๕๔๘.

กิติมา สุรสนธิ. เทคนิคการโน้มน้าวใจในการสื่อสารระหว่างบุคคล. คณะวารสารศาสตร์และ
สื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๘.

คณินิต จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งแรก.
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ประวัติพระพุทธศาสนา.

กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐.

ทัศนีย์ จันทร. การสื่อสารกับการพัฒนาวัฒนธรรมและศาสนา. เอกสารการสอนชุดวิชาการ
สื่อสารเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมราชา. ๒๕๓๘.

ธงชัย สันติวงษ์. องค์การกับการสื่อสาร Corporate Communication. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๒.

ธรรมโฆษ. ประกายแสงแห่งพุทธธรรมส่องนำทางสว่างแห่งชีวิตรังสีธรรม. พิมพ์ครั้งที่
๒. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด. ๒๕๔๑.

ปรม สดเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์. ๒๕๔๐.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสตร์ปริทรรศน์วิชาการ. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สุขภาพใจ. ๒๕๔๙.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
หมอชาวบ้าน. ๒๕๔๐.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน. ๒๕๔๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร : หจก.
สามลดา. ๒๕๔๙.

พิสิฐ เจริญสุข. **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา
๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๕.

_____. **พุทธวิธีในการสอน**. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๒.
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การเผยแผ่เชิงรุก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

พระครูวิจิตรธรรมโกศล. **รวมปาฐกถายอดฮิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
๒๕๒๗.

พิสิฐ เจริญสุข. **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
๒๕๓๙.

พัชรี เขยจรรยา. เมตตา วิวัฒนานุกูล. และถิ่นนที อนวัชศิริวงศ์. **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**.
พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ข้าวฟ่าง. ๒๕๓๘.

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก). **ผลงานและประวัติวัดหนองแขวง**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์
คลังนานาวิทยา.

_____. **ออนซอน ๒๑๗ ปีวัดหนองแขวง**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

พระเทพวรเวที (ปัญญา อินฺทปญฺโญ). **พระนักพัฒนาคน**. พิธีถวายปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
กิตติมศักดิ์ สาขาพัฒนาชุมชน แต่พระเทพวรเวที (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)
กรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ. ๑๗ มกราคม ๒๕๓๓.

พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธมฺมวโร). **ออนซอน ๒๑๗ ปี วัดหนองแขวง**. พระอารามหลวง
ขอนแก่น : คลังนานาวิทยาขอนแก่น. ๒๕๔๙.

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนฺทรโร). **คม ชัด ลึก เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
เลี้ยงเชียง. ๒๕๔๗.

พระราชปริยัติเมธี (คุณ ขนฺติโก). **แผนการพัฒนาศึกษาวัดหนองแขวง**. (พระอารามหลวง).
ขอนแก่น. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยาขอนแก่น. ๒๕๔๐.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. **คู่มืออบรมนักเทศน์**.
ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา. ๒๕๔๕.

มาณี ไชยธีรานุวัณศิริ และคณะ. **บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาค
กลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๑.

เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์). **การสื่อสารต่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

มาลินี จุฑะระพ. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษราพิพัฒน์ จำกัด.

๒๕๔๑.

มรดกล้ำค่าของไทย. **ผ้าพระกฐินพระราชทาน**. วัดหนองแขวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.

๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๓๙.

มณฑล ไบบัว. **หลักการและทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

๒๕๓๖.

สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. **พระพุทธศาสนากับการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร :

กองศาสนศึกษา. กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญ

ทัศน์. ๒๕๒๕.

วศิน อินทสระ. **การเผยแผ่ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา. ๒๕๓๐.

_____ . **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา. ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ**

พระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๔๐.

สนิท ศรีสำแดง. **พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๔.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **การดูแลรักษาและการจัดการ**

ศาสนสมบัติของวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา

แห่งชาติ. ๒๕๔๘.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **หลักการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชาชนบท**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

สุรัตน์ ตรีสุกุล. **หลักการนิเทศศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ๒๕๕๐.

วรวิมล ภัคดีบุรุษ. **ศิลปะการใช้ภาษาเพื่องานนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล

เอ็ดดูเคชั่น. ๒๕๕๒.

อวยชัย ชะบา. **เอกสารการสอนชุดวิชาของค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. สาขาวิชา

การจัดการ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๙.

อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๒.

(๒) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ :

พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม. “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

พระมหาอรุณ จิตตคฤโต. “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

พระวุฒิกरण วุฑฒิกโร (พรหมพิมพ์). “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอรุส). “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม” (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร). “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๘.

สมบัติ เสริมศิลป์. “วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กลฺยาโณ”. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ๒๕๒๙.

อุทัยวรรณ เลาประเสริฐสุข. “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ประวัติและผลงานของพระเทพวงศจารย์

ประวัติและผลงานของพระเทพวงศาจารย์

๑. ชาตภูมิ

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) นามเดิม คุณ นามสกุล สุขนเมธี เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ.๒๔๗๒ ตรงวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเส็ง ที่บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม บิดาชื่อนายลี สุขนเมธี มารดาชื่อนางตา สุธอย^๑

๒. บรรพชาอุปสมบท

พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดโพธิ์ไชยาราม ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๙๒ ตรงกับวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๖ ปีฉลู เวลา ๑๐.๓๔ น. โดยมีพระครูสารกิจประยุต (สิงห์ โสภโณ) เจ้าอาวาสวัดกุญชรวนาราม ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูพุทธสิรินทร (ตา พุทฺธสโร) วัดเม่นใหญ่ ตำบลเม่นใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการคำพันธ์ ธมฺมิโก วัดใหญ่โพธิ์ไชยาราม ตำบลโพธิ์ไชยาราม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นพระอนุสาวนาจารย์^๒

๓. การปกครอง

พ.ศ.๒๔๙๘ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดหนองแวง เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๑๐ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๑๑ เป็นเจ้าอาวาส วัดหนองแวง เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๑๒ เป็นพระอุปัชฌาย์สามัญ วัดหนองแวง เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นประธานฝ่ายพระวิปัสสนาจารย์จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๔๔ เป็นผู้ประสานงานเจ้าคณะภาค ๙

^๑พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก), ผลงานและประวัติวัดหนองแวง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๒๔.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙^๓

๔. การศึกษา

พ.ศ.๒๕๔๖ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนประชาบาลท่าสองคอน บ้านท่าสองคอน ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

พ.ศ.๒๕๔๗ สอบได้นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนวัดสว่างวิจารณ์ อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

พ.ศ.๒๕๔๘ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค จากสำนักเรียนวัดธาตุ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๐๔ สอบได้ประโยคครูพิเศษ

พ.ศ.๒๕๑๖ โรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลางแผนกศึกษาอบรม รุ่นที่ ๕

พ.ศ.๒๕๒๕ โรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคแผนกศึกษาอบรม รุ่นที่ ๑

พ.ศ.๒๕๓๗ เข้าร่วมโครงการเสริมความรู้ถวายพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมไทย โดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น^๔

๕. การศึกษาสงเคราะห์

พ.ศ.๒๕๒๘ เป็นประธานแบ่งที่ดินวัดป่ามิ่งเมืองให้เป็นที่สร้างโรงเรียนมิ่งเมือง จำนวน ๔๕ ไร่ และเป็นประธานสร้างอาคารชั่วคราว ขนาดความกว้าง ๘ เมตร ความยาว ๔๐ เมตร สร้างด้วยไม้มุงหลังคาด้วยหญ้าแฝกใช้ทุนทรัพย์จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ.๒๕๒๘ เป็นประธานจัดหาที่ดินหน้าวัดป่าสันติวันเป็นสถานที่สร้างโรงเรียนมหาชัยวิทยาคาร ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๑ แปลงมีเนื้อที่จำนวน ๕๐ ไร่

พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นประธานหาทุนซื้ออุปกรณ์การศึกษา โรงเรียนประชาบาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม รวมทุนทรัพย์จำนวน ๑๕,๐๐๐ บาท

พ.ศ.๒๕๓๔ เป็นกรรมการหาทุนสร้างอาคารเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่วัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ขนาดความกว้าง ๑๔ เมตร ความยาว ๔๐ เมตร สูง ๔ ชั้น จำนวน ๑๐ ห้องเรียน ห้องประชุม ๑ ห้อง รวมทุนทรัพย์จำนวน ๙,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ.๒๕๓๗ เป็นประธานหาทุนซื้ออุปกรณ์การศึกษา การเรียนการสอนโรงเรียนมิ่งเมืองขอนแก่น รวมทุนทรัพย์จำนวน ๒๖๐,๓๓๑ บาท

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นประธานหาทุนปรับปรุงห้องสมุด และซื้อหนังสือ อุปกรณ์การเรียนการสอน โรงเรียนมิ่งเมืองขอนแก่น รวมทุนทรัพย์จำนวน ๑๙๙,๐๖๔ บาท

พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นประธานดำเนินการหาทุนสร้างห้องเรียนเพิ่มเติมอาคารเรียนชั้นล่าง โรงเรียนประชาบาลห้วยเตย หมู่ที่ ๑๖ ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ขนาดความกว้าง ๖ เมตร ยาว ๓๖ เมตร จำนวน ๔ ห้องเรียน รวมทุนทรัพย์จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ.๒๕๔๐ ทำบุญบริจาคทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนที่เรียนดีเด่นแต่ครอบครัวขาดทุนทรัพย์ ได้แก่โรงเรียนมหาชัยวิทยาการ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๔ ทุนๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท รวมทุนทรัพย์จำนวน ๔,๐๐๐ บาท

พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นประธานหาทุนซื้อหนังสือประจำห้องสมุด และสร้างสวนพฤกษศาสตร์ โรงเรียนมิ่งเมืองขอนแก่น รวมทุนทรัพย์จำนวน ๑๓๐,๐๐๐ บาท^๕

๖. การเผยแผ่

- จัดงานประจำปีของวัดหนองแวงทุกปี เพื่อหารายได้บำรุงพัฒนาวัด
 - จัดผ้าป่าสามัคคี เพื่อหารายได้บำรุงพัฒนาวัดและกิจการคณะสงฆ์
 - รับกฐินพระราชทานทุกปี
 - เทศน์ทุกวันพระและวันสำคัญๆ
 - จัดอบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นนักเทศน์ภายในพรรษาทุกปี
 - ลงสวดมนต์ทำวัตรทุกวัน ณ พระอุโบสถวัดหนองแวง ตามกฎระเบียบวัด
 - เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาและอุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดหนองแวง
 - เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้การอบรมแก่พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด
- ให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัด พระธรรมวินัย และกฎหมายของบ้านเมือง ทั้งภายในพรรษาและออกพรรษา

- รับนิมนต์บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และแสดงธรรมตามสถานที่ต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยทั่วไปในจังหวัดขอนแก่นและที่อื่นๆ

- จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปีที่วัดหนองแวง เพื่อรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามให้เป็นตัวอย่างแก่นุชนคนรุ่นหลังต่อไป

- ส่งเสริมพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ให้ศึกษานักธรรม บาลี และเรียนหนังสือตามลำดับขั้นของกระทรวงศึกษาธิการ

- ส่งเสริมทุนทรัพย์แก่พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ให้ศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีขึ้นไปตามความสามารถเฉพาะบุคคลที่สมควรได้รับการพิจารณา

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

- จัดบวชนักษัมมะทุกปีที่วัดหนองแขวง เพื่อรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามให้
เป็นตัวอย่างแก่นุชนคนรุ่นหลังต่อไป

- จัดทำบุญวันเกิดทุกปี เพื่อแจกทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบได้
และนักเรียน นักศึกษาที่เรียนเก่งแต่ครอบครัวมีรายได้น้อย^๖

๗. การสาธารณูปการ

พ.ศ.๒๔๘๘ เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

พ.ศ.๒๕๔๓ เปิดโรงเรียนการกุศลของวัด

พ.ศ.๒๕๓๐ เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

พ.ศ.๒๕๓๓ สร้างพระมหาธาตุเจดีย์แก่นนคร

พ.ศ.๒๕๓๖ เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ^๗

๘. การสาธารณสงเคราะห์

พ.ศ.๒๕๔๔ ตั้งศูนย์การแพทย์วัดหนองแขวง

พ.ศ.๒๕๔๕ ตั้งสมาคมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

พ.ศ.๒๕๔๕ ตั้งศูนย์พัฒนาคุณธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พ.ศ.๒๕๔๕ ตั้งศูนย์ศาสนสงเคราะห์ที่ ๑^๘

๙. เกียรติคุณที่ได้รับ

พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้รับประกาศนียบัตรพัฒนาวัดดีเด่น จากกรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ.๒๕๒๗ ได้รับประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องยกวัดราษฎร์เป็นพระอาราม
หลวง

พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับประกาศเกียรติคุณวัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น

พ.ศ.๒๕๔๗ ได้รับเกียรติคุณผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา จากสมเด็จพระ
พระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^๙

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

๑๐. สมณศักดิ์ที่ได้รับ

พ.ศ.๒๕๑๓ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่พระครูธรรมสารสุนทร

พ.ศ.๒๕๒๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่พระครูธรรมสารสุนทร

พ.ศ.๒๕๒๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก เจ้าอาวาสพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่พระครูธรรมสารสุนทร

พ.ศ.๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระวิสุทธีกิตติสาร

พ.ศ.๒๕๔๓ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชปริยัติเมธี

พ.ศ.๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพวงศาจารย์ จนถึงปัจจุบันนี้ พ.ศ.๒๕๕๔^{๑๐}

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่องการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)

คำชี้แจง :

๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยชุดนี้ จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ถูกสัมภาษณ์แบบสอบถาม โปรดตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่านอย่างแท้จริงให้ครบถ้วนทุกข้อคำถาม

๒. แบบสัมภาษณ์นี้ประกอบด้วย ๒ ชุดดังนี้

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๑ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน (พระสงฆ์)

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๒ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน (คฤหัสถ์)

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แบบสอบถามในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณ / เจริญพรมา ณ โอกาสนี้

(พระมหาบุญไทย ยโสธรโร)

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาธรรมนิเทศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๔

ติดต่อประสานงาน

โทรศัพท์ ๐๒-๔๒๔-๘๑๘๕

มือถือ ๐๘๑-๙๓๘-๒๗๘๘

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๑ (พระสงฆ์)

สัมภาษณ์ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เรื่องการศึกษาการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๑ (พระสงฆ์) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้
 ตอนที่ ๑ การสื่อสารหรือการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
 ตอนที่ ๒ รูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์
 ตอนที่ ๓ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)
 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ ฉายา
 อายุ..... ปี พรรษา..... การศึกษานักธรรม.....เปรียญธรรม
 ประโยค ปริญา.....จำพรรษาอยู่วัด ตำบล
 อำเภอ จังหวัด ตำแหน่ง
 โทรศัพท์/มือถือ อีเมล.....

ตอนที่ ๑ การสื่อสารหรือการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๑. ในทัศนคติของท่านเห็นว่าคุณสมบัติของนักเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ดีนั้น ควรมีลักษณะอย่างไร
๒. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะเยาวชนหรือกลุ่มวัยรุ่นเห็นห่างจากวัด ตามทัศนะของท่านจะมีวิธีปรับปรุงแก้ไขอย่างไร
๓. ในปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสารที่เรียกว่า “ยุคเทคโนโลยี” หรือ “ยุคโลกาภิวัตน์” ท่านเห็นว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน
๔. รูปแบบและวิธีการแสดงธรรมของพระสงฆ์ที่จะให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันควรจะเป็นอย่างไร ควรใช้สื่อหรืออุปกรณ์อะไรจึงจะเหมาะสม

ตอนที่ ๒ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

๕. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร เกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๖. พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้แสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญเช่น วันมาฆบูชาวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษาเป็นต้น ท่านได้นำหลักธรรมคำสอนของหลวงพ่อบ้างมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตนและครอบครัว

๗. การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ด้านศาสนธรรม (หลักธรรมคำสอน) ด้านศาสนวัตถุ (การพัฒนาเสนาสนะที่อยู่อาศัย) และศาสนบุคคล ท่านเข้าใจและมีความเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

๘. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับสโลแกนด์การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ที่ว่า “ไตรสิกขาพัฒนาบุคคล”

ตอนที่ ๓ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

๙. พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมที่สอดคล้องกับการสื่อสารปัจจุบันหรือไม่ ท่านเห็นว่าควรจะเป็นไปในทิศทางใด

๑๐. รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของหลวงพ่ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคืออะไร สามารถนำไปประยุกต์กับการสื่อสารในปัจจุบันได้อย่างไร

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แบบสอบถามในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณ / เจริญพรมา ณ โอกาสนี้

(พระมหาบุญไทย ยโสธโร)

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาธรรมนิเทศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๔

ติดต่อประสานงาน

โทรศัพท์ ๐๒-๔๒๔-๘๑๙๕, ๐๘๑-๙๓๘-๒๗๘๘

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๒ (คฤหัสถ์)

สัมภาษณ์ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เรื่องการศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๒ (คฤหัสถ์) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การสื่อสารหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตอนที่ ๒ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

ตอนที่ ๓ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ..... นามสกุล.....

อายุปี การศึกษาปริญญา อาชีพ

สถานที่ทำงาน ตำบล

อำเภอ จังหวัด ตำแหน่ง

โทรศัพท์ / มือถือ อีเมล.....

ตอนที่ ๑ การสื่อสารหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑. ในทัศนคติของท่านเห็นว่าคุณสมบัติของนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีนั้น ควรมีลักษณะอย่างไร

๒. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะเยาวชนหรือกลุ่มวัยรุ่นเห็นห่างจากวัด ตามทัศนะของท่านจะมีวิธีปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

๓. ในปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสารที่เรียกว่า “ยุคเทคโนโลยี” หรือ “ยุคโลกาภิวัตน์” ท่านเห็นว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๔. รูปแบบและวิธีการแสดงธรรมของพระสงฆ์ที่จะให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันควรจะเป็นอย่างไร ควรใช้สื่อหรืออุปกรณ์อะไรจึงจะเหมาะสม

ตอนที่ ๒ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

๕. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร เกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)

๖. พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ได้แสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญเช่น วันมาฆบูชาวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษาเป็นต้น ท่านได้นำหลักธรรมคำสอนของหลวงพ่อบ้างไหนบ้าง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตนและครอบครัว

๗. การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ด้านศาสนธรรม (หลักธรรมคำสอน) ด้านศาสนวัตถุ (การพัฒนาเสนาสนะที่อยู่อาศัย) และศาสนบุคคล ท่านเข้าใจและมีความเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

๘. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับสะโลแกนต์การเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) ที่ว่า “ไตรสิกขาพัฒนาบุคคล”

ตอนที่ ๓ ความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์

๙. พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก) มีรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมที่สอดคล้องกับการสื่อสารปัจจุบันหรือไม่ ท่านเห็นว่าควรจะเป็นไปในทิศทางใด

๑๐. รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของหลวงพ่ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคืออะไร สามารถนำไปประยุกต์กับการสื่อสารในปัจจุบันได้อย่างไร

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์แบบสอบถามในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระมหาบุญไทย ยโสธร)

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาธรรมนิเทศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๔

ติดต่อประสานงาน

โทรศัพท์ ๐๒-๔๒๔-๘๑๙๕

มือถือ ๐๘๑-๙๓๘-๒๗๘๘

ภาคผนวก ค
หนังสือความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐
www.mcu.ac.th

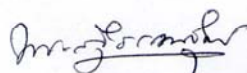
๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
เรียน พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าคณะอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิสิต ๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนดีโก)" โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่ นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรรย์โม ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
 เรียน พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวง (พระอารามหลวง)
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสธโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิสิต ๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)" โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่ นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานันต์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

http://gds.mcu.ac.th, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม ๐๘๙-๙๘๐-๕๕๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
เรียน พระครูโอภาสรัตนสาร เจ้าคณะตำบลหนองกงธนสาร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสธโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิสิต ๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)" โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่ นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
เรียน พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสธโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิต ๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)" โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่ นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรรย์โม ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐
www.mcu.ac.th

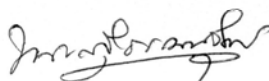
๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
เจริญพร นายพยัคฆ์ ขาญประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิสิต ๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่ นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรรย์โม ๐๘๙-๔๘๐-๕๔๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
เจริญพร นายสมบูรณ์ วินิจฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสธโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิสิต
๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรม
ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่
นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึง
ขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสุธีธรรมานวิตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรรย์โม ๐๘๙-๙๘๐-๕๕๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
เจริญพร นายบัญชาชยุทธ นาคมจรินทร์
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสธโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิสิต ๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนฺติโก)” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออัญมโทนาขอบพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๖๑

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์
 เจริญพร นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกรุงนสาร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบุญไทย ฉายา ยโสโร นามสกุล ภูมะลา เลขประจำตัวนิสิต
 ๕๐๖๑๔๐๕๑๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรม
 ของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์
 ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่
 นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึง
 ขออนุโมทนาขอพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสุธีธรรมาภวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรรย์โม ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

ภาคผนวก ง
ประมวลรูปภาพบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ

๑. พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าคณะอำเภอภูเวียง และเจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มีถือถือน ๐๘๑-๕๔๖-๗๓๒๙ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ พระครูสุขุมสังฆการ

๒. พระครูสุขุมสังฆการ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดหนองแขง อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มื่อถือ ๐๘๖-๒๒๙-๕๕๒๙ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ พระครูโอภาสรัตนसार

๓. พระครูโอภาสรัตนसार เจ้าคณะตำบลหนองกุงชนสาร และเจ้าอาวาสวัดแก้วสว่าง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มือถือ ๐๘๑-๐๕๗-๐๗๓๐ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ พระครูศรีชยานุวัตร

๔. พระครูศรีชยานุวัตร รองเจ้าคณะอำเภอกุเวียง วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มือถือ ๐๘๑-๙๗๕-๐๙๕๙ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ นายพยัต ชาญประเสริฐ

๕. นายพยัต ชาญประเสริฐ รองผู้ว่าการจังหวัดขอนแก่น ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๓๙ หมู่ ๑๑ ถนนบ้านทุ่ม-มัญจาคีรี ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ นายสมบุญ วิจิฉัยธรรม

๖. นายสมบุญ วิจิฉัยธรรม ผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น ถนนหน้าศูนย์ราชการ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มือถือ ๐๘๑-๔๙๔-๖๙๙๒ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ นายบัญชาชุกุทธ นาคมุจลินทร์

๗. นายบัญชาชุกุทธ นาคมุจลินทร์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ มือถือ ๐๘๑-๗๑๗-๔๙๙๔ เมื่อวันที่ ๑๑
กันยายน ๒๕๕๔.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์ นายคำพันธ์ พระตลับ

๘. นายคำพันธ์ พระตลับ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกุงชนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๑๕๐ มือถือ ๐๘๑-๖๐๑-๐๕๘๘ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๔.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาบุญไทย ยโสธโร (ภูมะลา)
- เกิด : เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๘๙
- สถานที่เกิด : ๔๖/๑ หมู่ที่ ๑๒ บ้านหนองกุงชนสาร
ต.หนองกุงชนสาร อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น ๔๐๑๕๐
- การศึกษา : พ.ศ.๒๕๑๔ นักรธรรมเอก
: พ.ศ.๒๕๑๙ ประกาศนียบัตรพิเศษวิชาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ
: พ.ศ.๒๕๒๐ ประโยค ป.ธ.๔ สำนักเรียนวัดหนองแวง จ.ขอนแก่น
: พ.ศ.๒๕๒๖ อาจารย์สอนพระปริยัติธรรม วัดนครป่าหมาก
สำนักเรียนวัตรฐาภิธาน กรุงเทพมหานคร
: พ.ศ.๒๕๓๓ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
(พร.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๐
: วัดแก้วสว่าง
ต.หนองกุงชนสาร อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น ๔๐๑๕๐
- สังกัด : มหานิกาย
- หน้าที่ : ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนครป่าหมาก
แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
- เข้าศึกษา : เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดนครป่าหมาก
แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
: โทรศัพท์ ๐๒-๔๒๔-๘๑๙๕
: มือถือ ๐๘๑-๙๓๘-๒๗๘๘